

DISKURSSI JA REALISMI
ERNESTO LACLAUN DISKURSIIVINEN HEGEMONIAATEORIA KRIITTISEN
REALISMIN VALOSSA

PROGRADU-TUTKIELMA

HELSINGIN YLIOPISTO

VALTIOTIETEELLINEN TIEDEKUNTA

YLEINEN VALTIO-OPPI

POLITIIKAN TUTKIMUS

OHJAAJA: PERTTI AHONEN

TEKIJÄ: MATTI AMNELL

2019

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos/Institution – Department	
Valtiotieteellinen		Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos	
Tekijä/Författare – Author			
Matti T. Amnell			
Työn nimi / Arbetets titel – Title			
Diskurssi ja realismi. Ernesto Laclau'n diskursiivinen hegemoniateoria kriittisen realismin valossa			
Oppiaine / Läroämne – Subject			
Yleinen valtio-oppi. Poliitiikan tutkimus			
Työn laji/Arbetets art – Level		Aika/Datum – Month and year	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages
Pro-gradu tutkielma		3.3.2019	84
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Sosiaalitieteissä on käyty viime vuosikymmeninä vilkasta keskustelua ontologisista ja episteemisistä käsityksistä ja sosiaalisen todellisuuden ilmiöiden selittämisestä. On puhuttu ns. ”paradigmakriisistä”, kahden erilaisen paradigman suhteesta, joista toisena osapuolena ovat olleet postmodernismi ja poststrukturalismi ja toisena valituksesta juontuva modernismi ja realismi. Tämän pro gradu - tutkielman päämääränä on tarkastella kriittisesti tätä paradigmatyönsä siten, että toisena osapuolena on Ernesto Laclau'n diskursiivinen hegemoniateoria ja toisena kriittinen realismi. Viitekehystenä ja metateorianana on tieteellinen ja kriittinen realismi. Kriittisen realismin edustajina nojaan lähinnä Roy Bhaskarin varhaisiin teoksiin ja Margaret Acherin ajatuksiin. Tutkimuksen metodina on kvalitatiivinen, tutkijoiden teosten sisältöä tarkasteleva systemaattinen analyysi.</p> <p>Tutkielma on osoittanut, että Ernesto Laclau'n ontologinen lähestymistapa on lingvistinen ja poststrukturalistinen. Kaikki objektit konstituoituvat diskursiivisessa horisontissa. Kriittisessä realismissa ydinkäsitteitä ovat kerroksisuus ja emergenssi, jotka muovaavat suhteet objektien välillä. Bhaskar erottaa toisistaan intransitiiviset eli ihmisestä riippumattomat objektit ja transitiiviset, sosiaalisesti tuotetut objektit.</p> <p>Laclaulle tietoprosessi alkaa käsitteistä, informaatiopaloista ja ideoista. Totuus objekteista konstituoituu diskursiivisessa kontekstissa. Totuus on luonteeltaan inhimillinen ja paikallinen. Kaikki faktat ovat teoriasidonnaisia. Kriittisessä realismissa ontologia edeltää aina epistemologiaa. Luonto ja teoria määräävät uskomuksiamme. Absoluuttista totuutta ei ole olemassa, vaan historialliselle debatille on tilaa. Todellisuudella on aitoa kausaalista voimaa.</p> <p>Laclau'n sosiaaliteoria on postmarxilaista poliittisen strategian suunnittelua vasemmistoa varten. Hän problematisoi olevia oloja ja hahmottelee laajaa ekvivalenssirintamaa erilaisille sosiaalisille liikkeille. Poliittinen artikulointi on etusijalla yhteiskunnan struktuureiden ymmärtämisessä. Bhaskarin ja Archerin mukaan yhteiskunta on suhteellinen itsenäinen ja pysyvä struktuurikonkonnaisuus, joka muistuttaa luonnontieteiden entiteettejä. Sosiaalisia struktuureita ei voi tosin havaita eivätkä ne ole olemassa erillään niiden vaikutuksista, mutta ne ovat todellisia ja ne voidaan osoittaa kausaalisesti. Hegemoniateorian ja kriittisen realismin sosiaaliteorian tärkeimpiä eroja on, että kriittisen realismin kannalta Laclau korostaa liikaa yhteiskuntarakenteiden diskursiivisuutta, kontingenttisuutta, poliittisuutta ja vastakohtaisuutta.</p> <p>Paradigmatyönsä on yhä olemassa eikä sitä ole saatu ratkaistua yrityksistä huolimatta.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
Paradigmatyönsä, poststrukturalismi, diskurssi, hegemonia, kriittinen realismi, naturalismi, emergenssi, kerroksisuus.			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYS

1. Johdanto	6
2. Diskursiivisen teorian taustaa.....	9
3. Diskursiivinen ontologia	11
4. Diskursiivinen epistemologia.....	16
5. Hegemoniateoria.....	18
6. Diskursiivisen hegemonian muita tutkijoita	29
7. Kriittinen realismi	38
8. Diskursiivinen ontologia ja kriittisen realismin ontologia	41
9. Diskursiivinen epistemologia ja kriittisen realismin epistemologia	54
10. Laclau'n hegemoniateoria ja kriittisen realismin sosiaaliteoria	61
11. Johtopäätöksiä.....	69
12. Kirjallisuus.....	74

1. JOHDANTO

Sosiaalitieteissä on käyty viime vuosikymmeninä vilkasta keskustelua ontologisista ja episteemisistä käsityksistä, sosiaalisen todellisuuden olemassaolosta ja tuottamisesta, sosiaalisen todellisuuden ilmiöiden selittämisestä ja myös tieteellisen tutkimuksen tavoitteiden määrittelystä. On keskusteltu maailman ja tiedon luonteesta, kielestä, metodologiasta, yhteiskunnasta, psyykestä, toimijuudesta, säännönmukaisuuksien selittämisestä, kausaalisuudesta, luonnontieteiden ja sosiaalitieteiden suhteesta ja tieteellisten teorioiden asemasta. On kysytty, voiko sosiaalitieteellinen tieto tarjota yhteiskunnalle uudistavaa ja kriittistä diskurssia vai kärsiikö se liiallisesta erikoistumisesta tai akateemistumisesta. On puhuttu ns. ”paradigmakriisistä”. Vaikka sosiaalitieteissä voidaankin erottaa useita erilaisia paradigmoja, kriisiksi on muodostunut kahden erilaisen paradigman suhde, joista toisena osapuolena ovat olleet postmodernismi, konstruktivismi ja poststrukturalismi ja toisena valistuksesta juontava modernismi, positivismi ja reduktionismi. Kriittisen ja tieteellisen realismin erilaiset suuntaukset ovat pyrkineet torjumaan sekä positivismin että poststrukturalismin ja konstruktionismin ja koettaneet etsiä ”kolmatta tietä”. Siinä on etsitty tieteenfilosofista perustaa sosiaalisuuden teorian kehittämiseksi. (Kuusela 2006b, 9-19; Delanty 2002, 5, 37)

Tämän pro gradu -tutkielman päämääränä on tarkastella kriittisesti *Ernesto Laclau*n ontologiaa, epistemologiaa ja poliittisista teorioita. Tässä tutkielmassa on viitekehyksenä ja metateorian tieteellinen ja kriittinen realismi, jonka perusoletus on realistinen ontologia. Sen mukaan ihmisestä riippumaton todellisuus on olemassa, ja siitä on mahdollista saada tietoa. Kriittisen realismin edustajina nojaan lähinnä *Roy Bhaskarin* ja *Margaret Acherin* ajatuksiin, joihin pyrin suhtautumaan kuitenkin kriittisesti. Heidän teorioissaan keskeisiä perusajatuksia ovat todellisuuden realistisuus, kerroksisuus ja emergenssi. Pyrin kysymään, mikä on Laclau'n käsitys ontologiasta, epistemologiasta ja politiikasta ja sosiaalitieteestä? Mitkä ovat kriittisen realismin ja Laclau'n diskursiivisen hegemoniateorian tärkeimmät eroavuudet? Voidaanko Laclau'n teorioita pitää hyvin perusteltuna, onnistuneena, tasapainoisena ja loogisesti johdonmukaisena? Tarkoitus on myös luoda näistä aiheista keskustelua muutamien tutkijoiden välillä.

Tutkimuksen metodina on kvalitatiivinen, tutkijoiden teosten sisältöä tarkasteleva systemaattinen analyysi, jonka päämääränä on pyrkiä esittelemään, erittelemään, identifioimaan, luomaan yhteyksiä ja ymmärtämään tutkimustehtävän määrittelemää lähdeaineistoa tutkimusongelmien selvittämiseksi. Systemaattisessa käsite- ja argumentaatioanalyysissä pyritään etsimään tekstien keskeisiä käsitteitä, teemoja ja väitteitä, tutkimaan väitteiden loogista koherenssia tai sen puutetta ja arvioimaan kriittisesti niiden pätevyyttä ja luomaan lopuksi syntetisoiva kokonaiskäsitys paradigmakriisin osapuolten suhteista ja tärkeimmistä eroista.

Monet tutkijat ovat käsitelleet teksteissään Laclaun teorioita. Niistä ovat kirjoittaneet muiden muassa *Chantal Mouffe, Oliver Marchart, Jason Glynos, David Howarth, Simon Crichley, Rodolf Gasché, Anna Marie Smith, Yannis Stavrakakis, Jacob Torfing, Hugh Willmott, Neil Curry, Thomas Brante Henrik Paul Bang ja Emilia Palonen*. Kriittistä realismia ovat tutkineet mm. *Steve Fleetwood, John Roberts, Andrew Wright, Pekka Kuusela, Tuukka Kaidesoja ja Heikki Patomäki*.

2. DISKURSIIVISEN TEORIAN TAUSTAA

Ernesto Laclau (1935-2014) oli argentiinalainen poliittinen teoreetikko, jonka tausta oli liberaalissa keskiluokassa. Vuonna 1963 hän liittyi Argentiinassa PSIN-puolueeseen (*Socialist Party of the National Left*) ja toimi siinä erään jaoston johdossa. Hän työskenteli myös toimittajana puolueen lehdessä *Lucha Opreba* (Työläisten kamppailu). Hän erosi puolueesta 1968 ja muutti Englantiin jatko-opintoihin *Eric Hobsbawmin* kutsumana. Laclau suoritti tohtorin tutkinnon Essexin yliopistossa vuonna 1977. Hän työskenteli vuodesta 1986 lähtien poliittisen teorian professorina Essexissä ja johti siellä tutkimustyötä ideologian ja diskurssianalyysin alalla. (Laclau 1990, 197-199; Palonen 2008, 212) Hän opetti myös yliopistoissa Pohjois-Amerikassa ja latinalaisessa Amerikassa. (Howart 2015, 1) Hänen kuuluisin teoksensa lienee Chantal Mouffen kanssa kirjoitettu *Hegemony and Socialist Strategy*. Tuo teos oli pelikentän avaus uudelle vasemmistolle ja kauhistus perinteiselle vasemmistolle. (Palonen 2008, 212) Siinä he hahmottelivat teoreettisen synteetin *Gramscin* ja *Althusserin* marxilaisuudesta sekä *Lacanin*, *Foucault'n* ja *Derridan* poststruktuurialimista ja rakensivat yhteyttä politiikan ja poststruktuurialin välille. (Finlayson and Valentine 2005, 1) Laclauin ajattelu on suurimmalta osalta poliittista filosofiaa, jossa on niukasti käytännöllistä näkökulmaa. Torfingin mielestä tämä on luonnollista, sillä Laclau on joutunut raivaamaan tietä diskursiivisessa tutkimuksessa, rakentamaan omaa erilaista ontologiaansa ja torjumaan traditionaalisia teorioita. (Torfing 2005, 26) Hän etsi 1980-luvulla kolmatta tietä epäonnistuneelle neuvostokommunismille ja naiville nurkkakuntaiselle eurokommunismille sekä siltaa liberalismiin ja sosialismin ideaalien, vapauden ja tasa-arvon välille. (Palonen 2008, 212) Hän kantoi huolta vähävaraisten, syrjittyjen ja sorrettujen elämästä ja pyrki puolustamaan heitä. Hän keskustelee kirjoissaan mielellään toisten kirjoittajien kanssa monista ajankohtaisista aiheista. (Glynos and Howarth 2007, 42)

Marxismen historiassa on ollut useita kriisejä, joissa *Marxin* teoriat ajautuivat teoreettisiin ja poliittisiin vaikeuksiin. Toinen Internationaali ei pystynyt estämään ensimmäistä maailmansotaa, eikä Euroopassa syntynyt toivottua vallankumousaaltoa sodan jälkeen. Neuvostoliitto tukahdutti Unkarin kapinan 1956. (Peters 2001, 8, 25) Stalinin hallinto, Neuvostoliiton keskitysleirien ilmitulo ja ”Praham kevät” aiheuttivat sen, että marxismi alkoi menettää suosiotaan lännessä. Kiinasta tuli markkinatalous, ja Neuvostoliitto romahti. (Therborn 2010, ix) Monet marxilaiset pettyivät, kun vuoden 1968 levottomuudet eivät johtaneet vallankumoukseen. Kommunismen romahdus Itä-Euroopassa synnytti pessimismiiä. Neuvostoliitto oli monille sosialisteille inspiraation lähde ja osoitus

siitä, että toisenlainen yhteiskuntamuoto oli mahdollinen. Neuvostoliitto oli tukenut myös taloudellisesti monia radikaaleja valtioita, kommunistisia organisaatioita ja pakolaisia. Sen romahdettua muita samanlaisia tukijoita ei ollut. Se vaikutti myös silloiseen postmoderniin filosofiaan, jonka yhtenä haarana voidaan pitää ranskalaista poststrukturalismia. Työväenluokka ei pystynyt enää konstituoitumaan emansipaation universaaliseksi toimijaksi. Useat muut sosiaaliset liikkeet ja poliittiset toimijat olivat tulleet kentälle sen rinnalle, ja ne eivät toimineet puhdasoppisen marxilaisuuden hengessä. Kapitalismi ei romahtanut, kuten oli ennustettu, vaan pystyi jatkuvasti kehittymään ja voimistumaan. Sosiaaliset suhteet monimutkaistuivat ja automatisoituivat kasvavaa vauhtia. Vasemmistopuolueitten toiminta edistyneissä kapitalistisissa maissa ei menestynyt riittävästi. Neoliberalismi menestyi sen sijaan yhä paremmin. Vasemmisto joutui puolustuskanalle, ja marxismin kritiikki on sen vuoksi ollut paljolti itsekritiikkiä. (Norris 1988, 83; Delanty 2002, 75; Therborn 2010, 57) Näiden syiden vuoksi Ernesto Laclau ryhtyi uudistamaan Marxin teorioita ja kehitti oman diskursiivisen hegemoniateoriansa. Tässä uudistustyössä hän käytti apunaan ranskalaista poststrukturalistista filosofiaa, joten häntä voidaan pitää ”poststrukturalistisena marxilaisena”. Hän pyrki lukemaan Marxia uudella tavalla, kuten olivat tehneet *Liotard*, *Derrida*, *Foucault* ja *Deleuze*. He kaikki vastustivat neoliberalismia ja sen luomaa epätasa-arvoa, köyhyyttä ja taloudellista epävakautta. (Peters 2001, viii, 9)

3. DISKURSIIVINEN ONTOLOGIA

Nykyaikainen diskurssiteoria syntyi 1970-luvulla. Se pyrki kritisoimaan mm. positivismiin, strukturalismiin, behaviorismiin, naturalismiin ja rationalismiin teorioita kielestä, kulttuurista ja yhteiskunnasta sekä tarjoamaan vaihtoehtoista diskurssiteoriaa. (Laclau 2000, x) Siinä pyrittiin vastaamaan myös uusliberalismin ja uuskonservatismiin nousuun ja analysoimaan siten poliittisia kysymyksiä. Laclauin sosiaalisessa ontologiassa politiikalla on ensisijainen asema, ja hän hahmottelee hegemonista strategiaa vasemmistolle. Diskurssiteoriassa haluttiin kehittää uutta analyyttistä perspektiiviä, joka tarkastelee sääntöjä ja merkityksiä sosiaalisessa, poliittisessa ja kulttuurisessa konstruoinnissa. Laclau sanoo, että hänen teoreettinen lähestymistapansa on lingvistinen ja tekee mahdolliseksi ymmärtää sosiaalisia ja poliittisia suhteita. (Laclau 2015, 260) Hän turvautuu poststrukturalistiseen ja postmoderniin diskurssinäkömukseen, jonka voidaan sanoa olevan kolmannen sukupolven diskurssiteoriaa. Ensimmäinen keskittyi kapeasti asetettuihin tekstiyksiköihin. Toinen sukupolvi laajensi diskurssin käsittämään puhutun ja kirjoitetun kielen lisäksi sosiaalisia käytäntöjä. Kolmas sukupolvi sijoitti kaikki sosiaaliset ilmiöt diskurssiin. (Torfing 2005, 6-9; Howarth and Stavrakakis 2000,1) Diskurssiteoria pyrkii dekonstruoimaan realismiin ja idealismiin vastakohtaan samoin kuin traditionaaliset dikotomiat ajatuksen ja todellisuuden, lingvistisen ja ei-lingvistisen käytännön ja mielen ja aineen väliltä. (Howarth 2015, 1) Laclau sanoo, että me tarvitsemme filosofista ontologiaa, ja se konstituoituu diskursiivisesti. Laclauin mukaan diskurssin tarkastelu liittyy pitkään transsendentaalisen filosofian perinteeseen, jossa ei tutkita pelkästään konkreettisia faktoja vaan myös niiden mahdollisuusehtoja. Tällainen tutkimustapa alkoi *Kantista*, ja 1900-luvulla *Husserl* jatkoi tätä linjaa. Nykyaikainen diskurssiteoria eroaa kuitenkin perinteisistä transsendentaalisista tutkimuksista, joita Kant ja Husserl tekivät. Diskurssin mahdollisuusehdot eivät ole pysyviä ja historian ulkopuolella kuten Kantilla, vaan vaihtelevat historian kuluessa. Poststrukturalistinen diskurssiteoria korostaa antiessentialismia, antiobjektionismia ja antifoundationalismia. Niiden mukaan ei ole olemassa transsendentaalista keskusta kuten Jumala, järki, ihmisyyys, luonto tai kapitalismin rautaiset lait. Merkitykset ja identiteetit ankkuroituvat tilapäisiin kiinnekohtiin (*nodal points*). Ulkopuolinen maailma on kyllä olemassa, mutta totuus ei ole. Traditionaalinen välittömästi annettu objektiivisuus, aineelliset faktat, ilmiöt ja perusteltu rationaalisuus ovat konstruoituja ja kontingentejä. Näin diskurssiteoria pyrkii torjumaan ns. ”välittömyyden illusion”, jonka mukaan todellisuus on yksinkertaisesti annettu tietoisuudelle. (Laclau 2000, xi; Torfing 2005, 10, Howarth 2015, 2) Diskurssiteoria torjuu

essentialismin, joka on sisältynyt trationaalisiin filosofioihin ja myös marxilaisuuteen. Se dekonstruoi metafyyssisen dualismin essentian ja kontingenssin, välttämättömyyden ja mahdottomuuden, rakenteen ja toimijuuden, ideologian ja tieteen sekä kielen että todellisuuden väliltä. (Howarth 2015, 4)

Diskurssiteorian mukaan on olemassa peruskielioppi, diskursiivinen horisontti, jossa kaikki objektit konstituoituvat ja joka välittää kontaktin todellisuuden kanssa. Tämä kielioppi on suurelta osalta tiedostamatonta kuten normaalikielen kielioppi. Diskurssi ei ole pelkkää puhetta ja kirjoitusta, eikä se tapahdu erityisesti lingvistisessä dimensiossa. Ero lingvistisen ja ei-lingvistisen väliltä putoaa pois, ja ero toiminnan ja struktuurin välillä tulee sekundaariseksi. Diskurssin ulkopuolinen maailma on konstituoitu diskursiivisesti. On looginen ristiriita pyrkiä käsitteellistämään maailmaa diskurssin ulkopuolisesta perspektiivistä. Diskurssin ulkopuolelle ei voi paeta. Ihminen on ”heitetty”, ja hän asuu merkityksellisten diskurssien ja käytäntöjen maailmassa eikä voi edes ajatella ulkopuolella olevia objekteja. Tässä seurataan Derridan kuuluisaa ajatusta: ”Tekstin ulkopuolista ei ole”. Derrida kehitti ja radikalisoi Saussuren ideoita kielestä, eroista ja merkityksestä ja laajensi ne koskemaan koko olemassaoloa. Puhutun ja kirjoitetun elementti viittaa aina Derridan mukaan johonkin toiseen elementtiin, joka puolestaan viittaa taas toiseen. Sanat eivät viittaa mihinkään tekstin ulkopuolelle ”olioon itseensä”. Kaikki todellisuuden objektit muodostuvat tekstuaalisen ketjun sisällä, ja yhteiskuntakin on tulkittavissa tekstinä. Diskurssi kattaa kaikki sosiaaliset ilmiöt. Kun luovutaan transdentaalisesta keskuksesta ja kaiken perustana olevasta essentiasta, sosiaaliset identiteetit eivät ole enää pysyviä, vaan merkitysten leikki jatkuu loputtomiin. (Torfin 2005, 8)

Kun ihminen avaa oven, tuo akti on Laclau mukaan diskurssia. Diskurssi ja käytäntö ovat yhtä ja samaa kategoriaa, artikulaatiokäytäntöä. Diskurssi yhdistää lingvistisen ja ei-lingvistisen, luonnon ja sosiaalisen relationaaliseksi järjestelmäksi. (Howarth 2015, 5)

Näin Laclau torjuu naturalistisen ontologian, jonka mukaan diskurssin ulkopuoliset voimat määräisivät diskurssia. Hänen mukaansa meidän kokemuksemme on organisoitu diskursiivisiksi sarjoiksi. Jos me pystymme falsifioimaan jonkin tieteellisen ennustuksen faktisen huomion avulla, se tapahtuu sellaisen sarjan puitteissa, joka kuuluu johonkin toiseen diskurssiin, jossa nuo faktat konstituoidaan. Diskursseja on monia, ja ne muuttuvat koko ajan eikä niiden muutoksia ankkuroida johonkin diskurssien takana olevaan maailmaan. Jos oletetaan, että kaiken kokemuksen takana on jokin ulkopuolinen perusta, se on vain yksi diskurssi lisää. (Laclau & Bhaskar 1978, 9-13)

Diskurssi on joukko osasia, jotka on liitetty yhteen ja joilla on myös raja. (Palonen 2008, 215)

Se on suhteitten järjestelmä, jota voidaan soveltaa mihin tahansa objekteihin. Se ei ole vain asioita toteavaa, vaan sillä on myös toiminnan ja käytännön dimensio. Diskurssiteoria on aina historiallinen eikä historiasta riippumaton ja poliittiset voimat muuttavat ja konstruoivat sitä. Historia on jatkuvaa katkonaisuuksien ja keskeytysten sarjaa, jossa yksi

diskurssimuodostelma romahtaa ja uusi luodaan. Jatkuvuus ja katkonaisuus ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa. (Torfin 2005, 9, 23; Laclau and Bhaskar 1998, 9, 13; Howarth and Stavrakakis 2000, 3-4)

Diskursiivinen kenttä rakentuu *Ferdinand de Saussuren* lingvistiikan mallin perustalle. Ferdinand de Saussure (1857-1913) oli sveitsiläinen kielentutkija, joka loi uuden lähestymistavan kieleen ja sen kautta kulttuuri-ilmiöihin. Häntä pidetään eräänä strukturalistisen liikkeen perustajista ja ns. kielelliseen käänteeseen vaikuttaneista tutkijoista. Saussuren mukaan kieli on totaalinen systemaattinen struktuuri. Merkitys ei tule ulkopuolisesta maailmasta, vaan kielen itsensä järjestelmästä. (Finlayson and Valentine 2005, 8) ”Mutta juuri samoin kuin shakki perustuu kokonaan erilaisten osien yhdistelmiin, niin myös kielellä on järjestelmän luonne, joka perustuu sen konkreettisten yksiköiden vastakohtiin.” (Saussure 2000, 105) Siinä on tietyt säännöt, synkroninen systeemi ja nappuloiden liikkeet pelilaudalla. Kielessä itsessään on vain eroja. (Saussure 2000, 118) Lingvistinen merkki, (*sign*) yhdistää käsitteen ja sen äänellisen kuvan, ei nimeä oliota. Merkki sisältää merkitsijän (*signifier*) ja merkityn (*signified*) ja on täysin mielivaltainen, niin että merkitys on sosiaalinen sopimus eikä sillä ole mitään luonnollista sopivuutta itsessään. Sana ei ole symboli, joka viittaisi ulkopuoliseen objektiin. Tämä sulkee pois referenssin todellisuuteen. Kieltä määrää differentiaalinen ja vastakohtia sisältävä järjestelmä, jossa jokainen merkki sisältää myös vastakohtansa. Sanoilla on suhde toisiin sanoihin, ja kieli on aina merkitsijöiden ketjua eikä merkitys ankkuroidu kielen ulkopuolelle. (Saussure 2000, 159; Wicks 2003, 100; Amnell 2010, 152-153) Myös *Wittgensteinin* näkemykset vaikuttivat diskurssiteorian kehitykseen. Hänen mielestään kieli on eräänlaista ”kielipeliä”, jota ei voi erottaa sosiaalisesta kontekstista ja niistä toiminnoista, joihin se on kytkeytynyt. Sanojen merkitys riippuu tästä pelistä. (Wittgenstein 1989, 10e)

Saussuren teoriaa seuraten Laclau sanoo, että merkitykset muodostuvat eroista. Kaikki erot diskurssissa ovat differentiaalisia, struktuurin sisäisiä, ja silloin myöskään subjekti ei voi olla merkityksen lähde vaan vain yksi positio merkityskokonaisuudessa. (Laclau 1990, 90; Laclau 1993, 431-433) Diskurssi on konkreettinen objekti muiden objektien joukossa, mutta sen mahdollisuusehto on teoreettinen diskursiivinen horisontti. (Torfin 1999, 92) Diskurssi on todellinen voima, joka muovaa ja konstituoii osaltaan sosiaalisia suhteita. (Laclau ja Mouffe 2001, 110) Synonyymit, metonyymit ja metaforat ovat sitä maastoa, jossa sosiaalinen konstituoituu, ja se merkitsee, että ero

ajatuksen ja todellisuuden välillä katoaa. (Goldstein 2002, 219) Artikulaatiot eivät ole kuitenkaan mikään superstrukturi, vaan ne ovat aina kontingenttejä. (Laclau 2014, 169) Derridan tapaan Laclau sanoo, että todellisuudella ei ole mitään keskusta tai alkuperää, ja siksi kaikki on diskurssia. (Laclau ja Mouffe 2001, 112) ”Erojen leikin tuolla puolen ei ole mitään...” (Laclau 2007, 69)

Diskurssiteoriaa voidaan käyttää Laclau mukaan poliittisen kentän tutkimuksessa, jolloin se koskee vallan käsitteellistämistä hegemoniakategorian avulla. Yhteiskunnan poliittisessa kilpailussa, ”tulkintojen sodassa”, eri ryhmät pyrkivät luomaan johtaville käsitteilleen kiinteitä merkityksiä ja antamaan merkitsijöille (*signifier*) pysyvän sisällyksen, joka vastaa heidän ideologiaansa. Laclau kutsuu tällaista kiinnekohtaa nimellä *nodal points*. Tämä käsite on Lacanin psykoanalyttisestä teoriasta. (Palonen 2008, 215) Toisaalta kilpailevat ryhmät voivat antaa jollekin samalle käsitteelle oman merkityksensä. Laclau sanoo: ”Diskursiivinen kamppailu siitä, mitä esimerkiksi sellainen merkitsijä kuten ‘demokratia’ merkitsee, voi tehokkaasti selittää nykyisen poliittisen maailman poliittista semantiikkaa.” (Laclau 1993, 435; Laclau 1990, 182-183) Merkitykset ovat Laclau mukaan yhtä aikaa sekä välttämättömiä että mahdottomia. Ne ovat välttämättömiä, koska ilman niitä me emme voisi orientoitua sosiaalisten ja poliittisten ilmiöiden ja tapahtumien tarkastelussa. Mutta ne ovat samalla mahdottomia, koska ne konstruoituvat relationaalisessa kontekstissä, joka altistuu koko ajan häiriöille ja paikaltaansiirtymisille (*dislocation*). (Torfing 2005, 4) ‘Demokratiasta’ voidaan antaa monenlaisia määritelmiä, ja Laclau kutsuu tällaisia kiistanalaisia merkitsijöitä nimellä ‘kelluva merkitsijä’ (*floating signifier*). Diskursiivisen struktuurin elementit voivat järjestyä eri tavoin, ja järjestys on siten kontingentti. Kysymys on siitä, kuka suorittaa artikuloinnin. Artikulointi on uuden luomista *ex nihilo*, jotain jota ei ennen ole ollut. Artikulointi on todellisuuden konstituutiossa primaaria ontologista tasoa. (Laclau 1990, 59, 184) Strukturi itse ei pysty selittämään rakennettaan, vaan sen selityksenä on osittain ulkopuolinen voima, hegemonia. (Laclau 1993, 435-436)

Laclau diskurssiteoria voidaan tiivistää viiteen perusargumenttiin. Ensimmäinen on se, että kaikkien sosiaalisten käytäntöjen taustana ovat historialliset diskurssit, jotka ovat merkitysten relationaalisia järjestelmiä. Diskurssissa merkitykset konstruoituvat joko differenssin tai ekvivalenssin termein (metonyymisesti tai metaforisesti), joista jompikumpi on hallitsevana. Konkreettisella tasolla diskurssi käsittää kognitiivisia järjestelmiä, käsitteellisiä artikulaatioita, retorisia strategioita,

mielikuvia, rituaaleja, arkkitehtonisia struktuureita ja narratiivisia rytmejä. Toisen argumentin mukaan diskurssi konstruoituu hegemonisten taistelujen kautta, jotka pyrkivät poliittiseen ja intellektuaaliseen johtajuuteen. Diskurssi on poliittisten päätösten tulos. Kolmannessa argumentissa hegemoniset identiteetit ja merkitykset liittyvät aina sosiaaliseen antagonismiin. Se sisältää uhkaavan toiseuden, joka ei ole yhteismitallinen diskursiivisen järjestelmän kanssa ja asettaa sen vuoksi sille rajat ja luo sille sisäistä yhtenäisyyttä. Poliittiset rintamat muodostavat sosiaaliset antagonismit. Neljäs argumentti on, että vakaat hegemoniset diskurssit saattavat mennä paikoiltaan, kun ne kohtaavat uusia tapahtumia, joita ne eivät voi selittää tai kesyttää. Silloin syntyy poliittisia taisteluja, jotka synnyttävät uusia hegemonisia diskursseja ja ns. kellovia merkitsijöitä, joita pyritään vakauttamaan luomalla uusia kiintopisteitä. Viides argumentti sanoo, että diskurssin paikaltaansiirtyminen estää subjektin vakaan sijoittumisen objektiiviseen järjestelmään tai subjektiposition. Subjekti ei voi tulla täysin identifioituksi, vaan se on aina jaettu subjekti, jota luonnehtii sisäinen puute, joka tavoittelee kokonaisuutta. (Torfing 2005, 14-17)

4. DISKURSIIVINEN EPISTEMOLOGIA

Laclau mukaan ”tietoprosessi ei ala todellisista objekteista...vaan käsitteistä, informaation paloista ja ideoista, joita erilaiset käytäntöjen muodot ovat antaneet: tieteelliset, ideologiset ja tekniset. Teoreettiset käytännöt muutetaan tiedon objekteiksi, jotka sellaisina eroavat todellisista objekteista”. Laclau hyväksyy episteemisen perspektiivin, jonka mukaan tieto on tietoa todellisesta objektista, mutta tapahtuu aina ajatuksen tasolla. Laclau vastustaa ontologian ja epistemologian jyrkkää erottamista ja ”subjektivoi” siten tiedon objektin. (Laclau 2015, 270; Groff 2004, 39) Teoreettinen käytäntö tuottaa tiedon objektin. (Laclau 1977, 60) Laclau teoria torjuu ajatuksen, että totuus saadaan selville testaamalla teorioita tai empiirisiä selityksiä ongelmattomaan objektiiviseen todellisuuteen. (Howarth and Stavrakakis 2000, 7) Mikään fakta ei voi todistaa teoriaa oikeaksi, koska ei ole takeita siitä, ettei faktaa voida selittää tulevaisuudessa paremmalla ja laajemmalla teoriolla. ’Totuus’ objektista konstruoidaan teoreettisessa ja diskursiivisessa kontekstissa ja ”totuuden idea kontekstin ulkopuolella on yksinkertaisesti hölynpölyä”. (Laclau ja Mouffe 1990, 102, 105) Perushypoteesi diskursiivisessa tutkimuksessa on, että havaitsemisen, ajattelun ja toiminnan mahdollisuudet riippuvat tietyistä merkityksellisestä struktuurikentästä, joka edeltää faktoja. Totuus on luonteeltaan puhtaasti inhimillistä ja diskursiivista. (Laclau 1990, 4) ”Objektiivinen maailma on strukturoitu relationaaliseksi sarjoiksi...” (Laclau and Mouffe 2001, 109) Maailma on kontingentin diskurssin luomus. Universaalista rationaalisuutta on vastustettava, sillä rationaalisuus ja universalisuus ovat diskursiivisesti konstruoituja, pluralistisia ja valtasuhteisiin liittyviä. Rationaalisuus on vain yksi mahdollinen toimintatapa monien muiden joukossa. Apodiktisen, välttämättä toden rationaalisuuden sijaan on pantava relatiivinen ja heikennetty rationaalisuus, joka on kuin Aristoteleen froneesista, käytännöllistä viisautta. (Laclau 1990, 194; Torfing 2005, 22) Kaikki objektit konstituoituvat diskurssiobjekteiksi. Ennen diskursiivista konstituutiota objekteilla ei ole mitään merkitystä. Laclau on näin tyhjentänyt todellisuuden kaikesta merkitysisällöstä pyrkiessään eroon essentialismista. Objektin diskursiivinen luonne ei kuitenkaan aseta kyseenalaiseksi sen realistista olemassaoloa. Laclau sanoo, että ”maanjäristys tai tiiliskiven putoaminen ovat varmasti olemassa” ihmisen tahdosta riippumatta. Mutta diskursiivisen kentän kautta ne voidaan konstruoida ”luonnon ilmiöiksi” tai ”Jumalan vihan ilmauksiksi”. (Laclau ja Mouffe 2001, 108) Sama kivi voi olla ammus tai taiteellinen esine. Aine on olemassa riippumatta ihmisen tietoisuudesta, ajatuksista tai kielestä, mutta tästä pelkästä olemassaolosta ei seuraa mitään. Aineella ei ole välineitä tuottaa oman itsensä representaatiota, ihmisen mielessä olevaa ajatusta tai

käsitystä. Ulkopuolinen maailma on olemassa, mutta totuus ei ole. Tottuus ei ole ulkopuolisen todellisuuden piirre vaan kielen piirre. Ei ole olemassa diskurssin ulkopuolista tapausta tai empiristä faktaa, metodologista sääntöä tai tieteellistä kriteeriä, joka voisi varmentaa totuudellisen tiedon tuottamisen. Metodologiset säännöt ovat aina jonkin tietyn tieteellisen paradigman formuloimia. Ei ole olemassa ns. kovia faktoja. Diskurssiteoria torjuu suoran pääsyn lopulliseen totuuteen ja problematisoi yliyksinkertaisen korrespondenssiteorian, jonka mukaan propositioita voidaan verrata olemassa oleviin asiantiloihin. On vain kulttuurisesti ja diskursiivisesti formuloitu todellisuus. Tottuus on aina paikallinen ja muuttuva, ja sen määrittelee aina diskurssi. (Torfing 1999, 949; Torfing 2005, 13-14, 18, 27; Curry 2004, 144; Howarth 2005, 322, 329)

Laclau mukaan poststrukturalismissa mikään merkittäjä ei voi olla pysyvästi kiinnittynyt merkittyyneen, ja merkitysrakenne on aina radikaalisti ratkaisematon ja jää aina avoimeksi. Suljetut kokonaisuudet ovat mahdottomia. (Laclau 1993, 434-435) Derridan tapaan struktuurikentästä puuttuu keskusta, ja silloin merkitysten leikki laajenee rajattomaksi. Vapaa leikki tarkoittaa avoimuutta, ratkaisemattomuutta ja oskillaatiota eri mahdollisuuksien välillä. Todellisuus on äärettömän rikas. Sitä ei voi koskaan tyhjentää millään äärellisellä diskurssilla. Siksi mikään strukturi ei ole totaalinen eikä tyhjennä identiteettien kenttää. Diskurssi on differentiaalinen joukko merkityksellisiä sarjoja, ja kaikki identiteetit voidaan nähdä siinä erojen valossa. Sosiaaliset suhteet redusoituvat merkittäjien suhteiksi.

5. HEGEMONIAATEORIA

Diskurssiteoria on muuttanut monella tavalla sosiaalitieteitten ja politiikantutkimuksen kysymyksenasettelua. Se tutkii sosiaalisten käytäntöjen tapoja artikuloida tai torjua diskursseja, jotka konstituoivat sosiaalista todellisuutta. Siinä ei pyritä niinkään luomaan teorioita äänestämisestä, kansakunnan rakentamisesta tai valtion sosiaalituesta, vaan tutkimus on Foucault'n tavoin problematisoivaa. Foucault'n mukaan yhteiskunnassa diskurssi liittyy valtaan ja kontrolliin. Hän pyrkii jatkuvasti problematisoimaan, kyseenalaistamaan, denaturalisoimaan ja tekemään kontingentiksi sen, miten politiikkaa tehdään ja artikuloidaan. Poliitiikka on jatkuvaa muutosta, dekonstruktiota ja rekonstruktiota. Se alkaa jostakin poliittisesta tai eettisestä ongelmasta ja pyrkii analysoimaan siihen johtaneita historiallisia ja struktuurisia ehtoja. Poliitiikalla on siinä suhteellisen autonominen rooli. Siinä tutkitaan jotain ilmiötä, haastetaan olemassaolevat selitykset, teoreettiset viitekehykset ja poliittiset olosuhteet, joissa teoriat operoivat. Siten se koettaa luoda keinoja, joilla se voi suorittaa kritiikkiä, artikuloida vaihtoehtoisia selityksiä ja puuttua siten ongelmaan. (Torfing 2005, 22; Howart 2005, 318, 321; Howarth and Stavrakakis 2000, 3) Diskurssin tuottamista kontrolloidaan, luokitellaan, organisoidaan ja levitetään tietyillä menetelmillä. Diskurssi voi olla eräänlaista väkivaltaa. Tieto ja valta kuuluvat siten yhteen. Panopticon-vankila on pienoiskoossa oleva esimerkki yhteiskunnasta, jossa porvarillinen luokka on saanut poliittisesti dominoivan aseman. Kapitalistinen luokka ei ole hallitseva luokka talouden perusteella kuten Marxilla, vaan poliittisen normalisoinnin ja kurin avulla ja esittämällä tueksi tieteelliset ”objektiiviset” perustelut. Se voi saada ihmiset tottelemaan vapaaehtoisesti porvarillisia normeja ja uskomaan, että sen normit tekevät yhteiskunnan vapaaksi ja oikeudenmukaiseksi. ”Kuriyhteiskunta” voi leimata kuitenkin toisinajattelijat hulluiksi, rikollisiksi ja lapsellisiksi ja saa ihmiset tottelemaan. Tämä kuriyhteiskunta tarkkailee jokaista kouluissa, tehtaissa, sairaaloissa, armeijassa, oikeussalissa ja vankilassa. Foucault'n mukaan valtiolla ei ole sydäntä, essentiaa, ei itsenäistä autonomiaa, mutta se dominoi silti koko yhteiskuntaa ja diskursiivisia käytäntöjä. Alistetut ja sorretut ryhmät voivat kuitenkin vastustaa dominointia. Foucault esittää kirjoillaan kulttuurikritiikkiä valistusta, modernismia ja modernia sivilisaatiota kohtaan, joissa tieto ja valta liittyvät yhteen. (Foucault 2005, 341, 349, 405, 421, 423; Merquior 1985, 13, 36-38, 42, 51-52, 55, 71, 73, 74; Bang 2015, 76, 123; Amnell 2010, 182) Nämä Foucault'n ajatukset näkyvät Laclau tavassa tehdä sosiaalityötä. Laclau kirjoittaa: ”Keskeinen teema Hegemony and Socialist Strategy -kirjassa on luoda ekvivalenssiketju erilaisten demokraattisten pyrkimysten kesken vastustamaan erilaisia alistamisen muotoja.” (Laclau 1990, 227-

228) Hän turvautui 1970- ja 1980-luvun ranskalaisen postmodernismin ja jälkistrukturalismin dekonstruktioon, jonka avulla hän pyrki luomaan uuden antiessentialistisen ja postfoundationalistisen paradigman sosiaalitieteisiin. Postmodernismi oli aluksi suurelta osalta kulttuurifilosofiaa, mutta sillä on nyt sanottavaa myös yhteiskunnasta, antropologiasta ja historiasta. (Therborn 2010, 120)

Valtio on Laclau mukaan monimutkainen kokoelma instituutteja, haarautumia, toimijoita ja tekniikkaa, joilla ei ole mitään olennaista yhtenäisyyttä. Ei ole olemassa ”yhteiskuntaa”, joka olisi jokin primaari rakenne, joka meidät on luonut ja joka meitä hallitsee. Hegemoniset käytännöt toimivat sen sijaan yhdistävinä tekijöinä, ja yhteiskunta on artikulaation tuote. (Palonen 2008, 213) Laclau analysoi laajasti hegemoniakäsitettä, jossa hän keskittyy erityisesti identiteetin ja subjektiivisuuden muodostumiseen, ei niinkään valtion instituutteihin tai organisaatioihin. Hegemonia on sekä prosessi että artikuloitu järjestystä ja merkityksiä luova käsitejärjestelmä. Toisaalta se on poliittisen toiminnan tavoite. (Palonen 2008, 213) Sosiaaliset struktuurit ovat diskursiivisesti muodostuneita eivätkä koskaan suljettuja järjestelmiä. Kaikki sosiaaliset suhteet muodostuvat hegemonisesti eikä valtiolla ole mitään etuoikeutettua asemaa tässä suhteessa. Yhteiskunnat koostuvat relationaalisista blokeista. (Howart 2015, 7) Laclau rakentaa hegemoniateoriaansa Antonio Gramscin ajatuksille. Gramscin mukaan hegemonia on yhteiskunnallista ja poliittista johtajuutta ja ideologista ylivaltaa, johon ”suuret joukot antavat ’spontaanin’ kannatuksensa”. Se johtuu siitä arvovallasta ja luottamuksesta, jonka hallitseva yhteiskunnallinen blokki on historiallisista syistä saanut. (Gramsci 1979, 130; Norval 2000, 229) Proletariaatti ei lännessä kykene valtaamaan hegemonista asemaa samalla tavalla kuin Venäjällä. Sen vuoksi ennen tällaista ”liikkuvaa sotaa” työväenluokan on käytävä pitkä ”asemasota”, jolla hankitaan vähitellen hegemonia kulttuurin rintamalla, myös sen korkeimmissa muodoissa esim. filosofiassa. (Gramsci 1982, 100) On liittouduttava porvarillisten ryhmien ja talonpoikien kanssa ja muodostettava siten laaja yhteisrintama ja luovuttava ahtaista oman luokan taloudellisista eduista. On saatava aikaan ”historiallinen blokki”, uusi *common sense*, intellektuaalinen, kulttuurinen ja moraalinen johtajuus. (Gramsci 1982, 100; Böök 1979, 15, 28; Howarth and Stavrakakis 2000.15) Laclau mukaan nämä blokit, hegemoniset muodostelmat, korvaavat myös Marxin tuotantomuodot. Valtio ilmentää tätä hegemonista kamppailua. Laclau sanoo, että ”poliittinen rintama on keskeistä koko hänen lähestymistavalleen”. (Laclau 1990, 160) Yhteiskunta on suhteitten verkosto, jolla ei ole mitään lopullista perustaa. Naturalistinen yhteiskuntateoria on torjuttava. Yhteiskunta on ”poissaoleva täyteys”. Siinä pyritään täyteyteen, jota ei koskaan saavuteta. (Laclau 2014, 169; Martin 2005, 62-63; Bastow 2005, 83; Griggs and Howarth 2005, 102; Laclau 2015, 54, 85-86, 94) Poliitiikka

ei ole mikään erityinen alue yhteiskunnan elämässä, vaan se on sosiaalisten suhteitten ontologinen dimensio. (Howart 2015, 7) Hegemonisella diskurssilla on aina raja, joka yhdistää sisäänsä jotakin ja jättää ulos jotakin. (Palonen 2008, 217) Siitä muodostuu rintama politiikan kautta, ja politiikkaa on vain siellä, missä on ero, toiseus, ”ystävän” ja ”vihollisen/vastustajan”, ”meidän” ja ”heidän” välillä. Samalla kuitenkin Derridan dekonstruktioanalyysi binaarisista vastakohtista osoittaa, etteivät vastakohtat ole koskaan puhtaat, vaan ulkopuolinen vaikuttaa sisäpuoliseen ja päinvastoin. Vastakohtat ovat monimuotoisia eivätkä yksinkertaisia joko/tai -asetelmia. (Norval 2000, 220, 223-224) Laclau mielestä ”proletariaatin on hylättävä kapea luokkaperspektiivi ja esiinnyttävä hegemonisena voimana laajoille massoille, jotka etsivät radikaalia poliittista uudelleen suuntautumista...” (Laclau 1977, 12). Ideologia ei ole mikään sosiaalisen elämän erillinen alue, vaan se on kaikkien sosiaalisten suhteitten perusdimensio. Ideologiset elementit sisältyvät kaikkiin elementteihin diskurssikentässä. (Howart 2015, 9) Althusserin mukaan mikään luokka ei voi säilyttää valtaansa, ellei se samanaikaisesti toteuta hegemoniaansa ideologisissa valtiokoneistoissa. Siksi ideologiset valtiokoneistot voivat olla kiivaan luokkataistelun kenttä. (Althusser 1984, 92-103) Ideologian tehtävä on ”kutsua”, ”perustaa” tai ”rekrytoida” konkreettisia yksilöitä subjekteiksi. Yksinkertaisessa arkisessa muodossa se tapahtuu poliisin huutaessa kadulla jollekulle: ”Hei, te siellä!”. (Althusser 1984, 110-111, 132-137) Tätä esimerkkiä Laclau käyttää omassa teoriassaan. Puhuteltu henkilö tunnistaa, että juuri häntä on kutsuttu. Tämä sama muodollinen rakenne on kaikilla ideologioilla.

Laclau mukaan ”’luokan’ ja ’luokkataistelun’ kategorioita ei pidä hylätä, vaan tehdä ne historiallisiksi”. Marxin diskurssi esitti itsensä tieteellisenä diskurssina, joka kuvasi historian välttämättömiä lakeja, eikä siinä pyritty ylittämään kirjaimellisuutta. Nämä Marxin kategoriat eivät olleet mikään virhe. Ne vastasivat riittävän hyvin silloista historiallista ja poliittista kokemusta, koska yhteiskunta oli silloin suuressa määrin luokkayhteiskunta. Historiallinen kehitys on osoittautunut kuitenkin paljon monimutkaisemmaksi kuin oli oletettu. Nykyisin yhteiskunta on paljon vähemmän luokkayhteiskunta. Meillä on riistoa, antagonismia ja taistelua, mutta vähemmän luokkataistelua. Eriarvoisuus on nykyisin lisääntymässä, mutta se on yhä vähemmän luokkaeriarvoisuutta. Kapitalismi synnyttää nykyisin monenlaisia kriittisiä alueita: ekologisia kriisejä, marginaalistumista ja työttömyyttä, hyväksikäyttöä jne. Nämä monet antagonistiset tilanteet eivät sovi enää ahtaaseen luokka-ajatteluun. (Laclau 2014, 167) Post-marxismissa Marxin luokka asetetaan laajempaan horisonttiin, kuten euklidinen geometria asetetaan ei-euklidisessa geometriassa. Se on erityistapaus

laajemmassa yhteydessä. Marxia ei pidä kokonaan hylätä, vaan dekonstruoida. Marxisin kritiikki on ”liikettä marxisin sisällä”. Klassiseen marxilaisuuteen ”ei kukaan usko” eikä Marxin ala- ja ylärakenteen dualismille, essentialismille ja determinismille ole enää tilaa. Klassisen marxilaisuuden pakkopaita on torjuttava, mutta Marxin kategorioita ei pidä korvata joillakin uusilla, vaan niiden sisäinen logiikka on löydettävä ja uudistettava. Neuvosto-marxismissa oli unohdettu uusien mahdollisuuksien löytäminen, uusien yhteisten nimittäjien ja ongelmien artikulointi. Juuri näihin kriiseihin hegemonia voi olla vastaus. Kansainvälistyminen on lisääntynyt ja kansallisvaltioiden tilanne on muttunut, mutta hegemoniset suhteet ovat olemassa myös kansainvälisessä politiikassa. (Laclau 1990, 164-165, 182, 193; Laclau 2014, 71, 93; Laclau 2015, 63, 257-258, 264; Palonen 2008, 211) Laclau haluaa tarjota vasemmistolle uuden tuoreen alun post-marxilaisen perspektiivin puitteissa sen jälkeen, kun Venäjän vallankumouksen aloittama aikakausi päättyi Neuvostoliiton romahtamiseen. Laclau haluaa ottaa etäisyyttä Marxista ja kommunismista, sillä marxilaiset kategoriat eivät ole ajattomia, vaan niillä on oma historiansa. Ajattomina niitä voisi vain mietiskellä sen sijaan, että niitä pyritään uudistamaan. (Laclau ja Mouffe 1990, xi-xii, 121) Laclau sanoo, että ”poststrukturalismi on maasto, josta olemme löytäneet teoreettisen pohdiskelumme lähteen”. (Laclau ja Mouffe 2001, xi) Laclau sanoo, ettei sellaista käsitettä kuin ´poststrukturalistinen politiikka´ ole olemassa, sillä postmodernismi torjuu perustan idean. Ei ole mitään poststrukturalistista yhtenäistä systeemiä. On olemassa vain tietty intellektuaalinen ilmasto ja horisontti. Kysymys on siitä, mitä mahdollisuuksia poststrukturalistinen teoreettinen perspektiivi tarjoaa ´radikaalin demokratian´ syventämiselle. (Laclau 1990, 191, 205) Muutos marxismista post-marxismiin on Laclaun mukaan ontologinen. (Laclau and Mouffe 2001, x) Marxin mukaan historialla on objektiivinen merkitys, ja marxismi toimii Derridan termein sanottuna täysin ”metafyysisen läsnäolon” intellektuaalisessa traditiossa. Post-marxilaisuudessa pyritään ajattelemaan sen sijaan historiallisessa ja kontingentissa horisontissa ja marxilaiset kategoriat ajatellaan sen puitteissa. Se merkitsee uutta paradigmaa, uutta kieltä, uusia ongelmia, uusia arvoja ja uutta antagonismia. Tässä paradigmassa objektiivisen tieteellisen selittämisen ja subjektiivisen hermeneuttisen kuvaamisen ja ymmärtämisen välinen ero kapenee. Laclaun asenne on silti marxilainen taisteluasenne, ja hän pyrkii hahmottelemaan vasemmistolle nykyaikaan sopivaa strategiaa. Yhteiskuntaan kuuluu olennaisesti ryhmien vastakkaisuus ja antagonismi. (Laclau 1990, 160; Howarth and Stavrakakis 2000, 6) Oikeiston ja vasemmiston vastakohtaisuudella ei ole enää kuitenkaan sellaista ajankohtaisuutta kuin aikaisemmin, kun uudet sosiaaliset liikkeet ovat astuneet kuvaan. (Laclau 1990, 227-228) Tämä uusi vasemmistosiiven hegemoniaprojekti on tehtävä yhdessä niiden kanssa, jotka vastustavat seksismia, rasismia, seksuaalista diskriminointia tai puolustavat ympäristöä. (Laclau ja Mouffe 2001, xviii)

Diskurssi on tässä ennen kaikkea sosiaalista käytäntöä, joka voi yhdistää noita erilaisia ryhmiä yhteiseen rintamaan diskursiiviseksi muodostelmaksi. (Howart 2015, 10) ”Meidän lähestymistapamme perustuu siihen, että me annamme etusijan poliittiselle artikuloinnille, ja poliittisen analyysin keskeinen kategoria on mielestämme hegemonia.” (Laclau ja Mouffe 2001, x) Sana ”hegemonia” tarkoittaa Laclaulla poliittista, moraalista ja intellektuaalista johtajuutta, auktoriteettia tai vaikutusta, erityisesti yhden valtion tai luokan tai liikkeen vaikutusta valtioiden tai ryhmien joukossa. Se merkitse hegemoniataistelua kilpailevien periaatteiden välillä. Siinä kilpaillaan siitä, minkä periaatteen avulla pystytään artikuloimaan parhaiten yhteiskunnan tilanne. (Laclau 2014,192) Tässä taistelussa voidaan erottaa toisistaan universaalinen ja partikulaarinen merkitys. Universaalinen konstruoidaan partikulaaristen tilanteitten kautta. Siten esimerkiksi taistelu jotain tiettyä sortavaa hallintoa vastaan on samalla taistelua sortoa vastaan yleensä. Aivan kuten kullankäytön yleisenä välineenä ei poista sen merkitystä partikulaarisena välineenä. Tämä universalisuuden ja partikulaarisuuden suhde ei ilmaise kuitenkaan mitään superstruktuuria, joka olisi jokin salattu syvempi todellisuus. Se on vain objektin alustavaa konstituointia. (Laclau 2014, 197, 203) Universalisuuden ja partikulaarisuuden suhde on paradoksi, jota ei voi ratkaista, mutta joka on juuri ratkaisemattomana demokratian edellytys. Jos paradoksi ratkaistaisiin, olisi löytynyt jokin ryhmä, joka olisi todellinen universalin ruumiillistuma. Silloin se ei olisi enää demokratiaa. (Palonen 2008, 220) Laclau mukaan ”vasemmiston on ryhdyttävä kehittämään uskottavaa vaihtoehtoa uusliberaalille järjestykselle” ja vedettävä uudet rintamat. Hänen ajamansa radikaali demokratia sisältää välttämättä sosialistisen dimension, ”kapitalististen tuotantosuhteitten lakkauttamisen”. (Laclau ja Mouffe 2001, 192) Kapitalismi on valtajärjestelmä sanan syvimmissä ja konstitutiivisimmassa merkityksessä. (Laclau 2015, 42) Kapitalismi tunkeutuu yhteiskunnan kaikille aloille ja sosiaalisiin suhteisiin: kulttuuriin, vapaa-aikaan, sairauksiin, koulutukseen, sukupuolisuhteisiin, vieläpä kuolemaan. Laclau määritelmä kapitalismista kuuluu: ”se on tuotantojärjestelmä, joka perustuu palkkatyöhön”. (Laclau 1990, 221)

Laclau mukaan kaikki sosiaaliset suhteet ovat aina valtasuhteita demokraattisimmassakin yhteiskunnassa. (Laclau 1996, 52) Sosiaalinen identiteetti on aina valtakysymys, ja identiteetti on sinänsä valtaa. (Laclau 1990, 31) Deliberatiivisen lähestymistavan mukaan mitä demokraattisempi yhteiskunta on, sitä vähemmän valtasuhteita sisältyy sosiaalisiin suhteisiin. Vapaa yhteiskunta olisi silloin se, missä valta on kokonaan eliminoitu, mutta silloin koko sosiaalinen verkosto hajoaisi. Laclau mukaan *Habermasin* malli lähtee liikkeelle oletuksesta, että deliberaatioon osallistuvilla

on yhtäläiset sosiaaliset edellytykset päätöksen tekoon. Kolmella neljäsosalla maailman väestöstä puuttuvat kuitenkin nämä edellytykset, koska heillä ei ole riittävästi koulutusta, terveydenhoitoa tai perustarvikkeita. (Laclau 2006, 296) Valta on yhteiskunnan mahdollisuusehto. (Laclau 1990, 33) Valta on strateginen tilanne yhteiskunnassa, kuten Foucault sanoo. Valta luo diskurssia, identiteettiä ja tietoa, ja valtaa harjoitetaan tiedon kautta. Valtainstituutit pyrkivät antamaan normalisoivia sääntöjä ja luomaan kuritekniikoita yhteiskuntaan. Valta sijoittuu diskurssi-strategioiden verkostoon, ja se tekee ihmisistä subjekteja. Valtarakenteet luovat identiteettejä ja samalla alistavat ihmisiä, kuten näkyy lääkärin ja potilaan suhteessa, opettajan ja oppilaan suhteessa sekä miehen ja naisen suhteessa. (Torfing 1999, 161-164)

Sosiaalisten suhteiden joukossa on paljon sellaisia, joihin ei näytä liittyvän mitään valtasuhdetta tai vastakohtaisuutta. Postinkantaja tuo kirjeen, joku ostaa lipun elokuvaan, joku syö lounasta ystävän kanssa ravintolassa tai käy konsertissa. Tällaiset sosiaaliset suhteet ovat rutinoituneita, kerrostuneita ja historian aikana itsestään selviksi muuttuneita. Niiden vaihtoehdot ovat kadonneet näkyvistä ja kontingenttisuus ja alkuperäinen merkitys ovat unohtuneet. Tuo merkitys on kuitenkin mahdollista paljastaa, jolloin tuodaan esiin niihin liittyvä alkuperäinen antagonismi ja väkivalta. Sosiaalinen on mahdollista politisoida uudelleen. Suhteiden historiallinen ja kontingentti luonne paljastetaan. Näitä kerrostuneita valtarakenteita Laclau kutsuu nimellä ”sosiaalinen”, ja niiden vastakohtana on antagonistinen ”poliittinen” suhde. Poliittisten suhteiden taustana ovat aina kerrostuneet sosiaaliset suhteet. Näin ollen ero poliittisen ja sosiaalisen välillä konstituoit kaikkia sosiaalisia suhteita ja niiden ontologiaa. Niiden välillä oleva raja muuttuu koko ajan. Koska sosiaaliset suhteet ovat kontingenteja, niitä voidaan muuttaa yhteiskunnallisen taistelun avulla. Ne voidaan dekonstruoida. (Laclau 1990, 33-36, 192)

Länsimailla sosialistiset ja kommunistiset voimat ovat yrittäneet muodostaa hegemoniarintamaa, mutta ne ovat epäonnistuneet, koska niiden kapea luokka-ajattelu on estänyt laajemman kansallisen rintaman syntymisen. (Laclau 1990, 163) Hegemoniarintama tarvitsee yhden yhdistävän merkitsijän, jonka alle kaikki ekvivalenttiset, samanarvoiset elementit voivat suostua. Niiden on pystyttävä luopumaan omasta identiteetistään ja luomaan yhdistävä tyhjä merkitsijä. Venäjän vallankumouksessa kaikki vastakkainasettelu tiivistyi vaatimukseen ”leipää, rauhaa ja maata”. Puolan *Solidarność* ei ollut vain Gdanskien työläisten vaatimusten takana, vaan siitä muodostui laaja

rintama, joka vastusti sortavaa hallitusta. (Laclau 2007, 81, 97) Erään Laclau kirjoittaman kirjan nimi on ”*The Rhetorical Foundation of Society*”. Se ilmaisee osuvasti Laclau käsityksen yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Yhteiskunnan ja kaikkien siinä olevien suhteitten ja rintamien ontologinen perustus on retorinen, symbolinen ja diskursiivinen. Tämän perustuksen elementtejä ovat kielelliset suhteet kuten metaforat ja metonymit, joilla on ontologinen arvo. (Laclau 2014, 123; Norval 2000, 220) Ne eivät voi kuitenkaan johtaa foundationalismiin, vaan ne ovat samalla kertaa perustus ja ei-perustus. Perustus on samalla kertaa välttämättömyys ja mahdottomuus, mikä luonnehdinta toistuu jatkuvasti Laclau teksteissä. Perustus on kontingentti, ei koskaan lopullinen. (Laclau 2014, 119) Laclau sanoo, että hegemonia on aina metonyyminen. Metonyymistä Laclau antaa esimerkin. Jos sanonta ”ruskean tukan kuivuus” muutetaan muotoon ”tukan ruskea kuivuus” niin, se on muutettu metonyymiksi. Tällaiset metonyymit ovat yleisiä runoudessa ja muussa taiteessa. (Laclau 2014, 53, 60) Hegemoniarintaman diskursiivisessa ja retorisessa muodostamisessa eri elementit voivat neuvottelun kautta artikuloida ja omaksua jonkin toisen omalle tavoitteelle läheisen tavoitteen, joka alkaa tuntua luonnolliselta. Siten erilaisia vaatimuksia esittävät sosiaaliset liikkeet voivat ryhmittyä jonkin yhteisen teeman alle. ”Esimerkiksi ammattiyhdistys tai talonpoikien organisaatio voi ottaa itselleen poliittisia tehtäviä, jotka eivät ole välttämättä yhteydessä niiden omaan korporatiiviseen erityisyyteen.” Ne vain sattuvat olemaan käytettävissä jossakin tietyssä tilanteessa. Ammattiyhdistys voi ryhtyä ajamaan puolustustaistelua poliisin väkivaltaa tai rasismia vastaan tai osoittaa solidaarisuutta homoseksuaaleille. Aluksi nuo tavoitteet voivat tuntua tilapäisiltä, mutta jonkin ajan kuluttua ne voidaan omaksua pysyvästi ammattiyhdistyksen tavoitteiksi: metonyymistä on silloin tullut metafora. Tämä muutos tilapäisestä olennaiseksi on keskeistä poliittisessa toiminnassa, koska mikä tahansa poliittinen instituutti tai sosiaalinen liike tai ideologia on jonkin sisällön metaforinen kristallisaatio ja sen muodostuminen vaatii metonyymin ja metaforan yhteisvaikutusta. Hegemonia merkitsee siirtymistä metonyymistä metaforaan. Hegemonia pyrkii tekemään itsensä niin välttämättömäksi ja metaforisesti totaaliseksi kuin mahdollista. Se antaa sille myyttistä voimaa, sillä myytti konstituoii kaikkia yhteiskuntia. Ilman myyttiä oleva yhteiskunta olisi kuitenkin kuin täydellisen ”objektiivinen” kone, jossa ei tapahdu mitään muutoksia tai hautausmaa tai hullujenhuone. (Laclau 2015, 51) Hegemonia pysyy aina kontingenttina ja olemukseltaan metonyymisenä. Muutoin siitä tulisi klassinen universaalinen luokka. Ajatus proletariaatin diktatuurista perustui samanlaiseen käsitykseen etuoikeutetusta tiedosta kuin Platonin filosofiassa. (Laclau 2015, 59) Sen hegemoniasuhde sulkee pois. Jos taas hegemoniarintama hajoaa, silloin siirrytään takaisin yhteisestä metaforasta tilapäiseen metonyymiin. (Laclau 1998, 11; Laclau 2007, 109; Torfing 1999, 127-128, 131; Laclau 1990, 208, Laclau 2014, 63, 67, 77, 90-91) Valitettavasti

siellä missä sosialistit ja kommunistit ovat parhaiten onnistuneet pyrkimyksissään, ne ovat usein muodostaneet totalitaarisen hallituksen, joka on ollut luonteeltaan sortava. (Torfing 1999, 125-127, 176-177, 192-193) Laclau sanoo, että nykyisin monet vasemmistolaiset ovat vaatineet: ”Takaisin luokkataisteluun!” Laclau haluaa sen sijaan ”Takaisin hegemoniataisteluun!” (Laclau ja Mouffe 2001, xvi-xix)

Laclau'n hegemonia pyrkii muuntamaan ratkaisemattoman avoimuuden ratkaistaviksi oleviksi diskurssiksi. Gramsci käytti tällaista hegemonian kategoriaa selittämään, miten useitten identiteettien artikulointi voitiin muuttaa kollektiiviseksi tahdoksi, joka voi luoda sosiaalisen instituutin. Laclaulle Derridan dekonstruktio ja hegemonia ovat vuorovaikutussuhteessa keskenään siten, että hegemonia voi johtaa ratkaisemattomuudesta ratkaistavuuteen ja dekonstruktio vie ratkaistavuudesta päätöksen kontingenttiin ratkaisemattomuuteen. (Torfing 1999, 103) ”Hegemonia voidaan nähdä ratkaisuteorian ratkaisemattomassa maastossa”. (Laclau ja Mouffe 2001, xi) Derridan mukaan dekonstruktio tapahtuu, se on tapahtuma, joka ei edellytä harkintaa, subjektin tietoisuutta tai järjestämistä, ei edes nykyaikaa.” (Derrida 2003, 24-25) Se on kaikenlaisten lingvististen, yhteiskunnallisten, poliittisten, kulttuuristen ja filosofisten järjestelmien purkamista, vastakohtien ylösalaisin kääntämistä ja uusien perspektiivien etsimistä. Se pyrkii kyseenalaistamaan poliittisen kielen ja vapautumaan dogmatismista ja auktoriteeteista. Se osoittaa, että kaikissa teksteissä on ratkaisemattomuutta ja oskillaatiota eri vaihtoehtojen välillä. (Derrida 1990, 148) Derridan filosofia on suurelta osin juuri ratkaisemattomuuden ja mahdottomuuden kokemuksen kuvaamista. ”Minä tein kerran tämän ehdotuksen: Dekonstruktio olisi ehkä ’mahdottomuuden kokemus’.” (Derrida 2001, 102) Tämä Derridan ratkaisemattomuuden tema näkyy Laclau'n ajattelussa.

Poliittisessa yhteisössä on mahdollista, että jotkut päätökset näyttävät aluksi yksimielisiltä ja rutiininomaisilta, mutta kun niitä tarkastellaan lähemmin, ne saattavat sisältää monenlaisia turhautuneita toiveita, ilmaisematonta kritiikkiä ja lykättyä vastakkainasettelua. Sosiaalisissa ja poliittisissa instituuteissa valtastrategiat voivat pyrkiä esittämään päätökset normaaleina ja luonnollisina ja niiden vastustamisen epänormaalina ja luonnottomana. Demonisoimalla jonkin osan kansasta yhteiskunta voi pyrkiä saavuttamaan yhtenäisyyden tunteen. (Laclau 2007, 70) Laclau'n mukaan diskurssilla on tietyt rajat. Tuo rajan takana oleva on radikaali toiseus, yhteismitaton konstitutiivinen ulkopuolinen, ja siitä syntyy sosiaalinen antagonismi. Tämä antagonismi on samalla

diskursiivisen järjestelmän mahdollisuus ja mahdottomuusehto. Ulkopuolinen tuo mukanaan radikaalin negatiivisuuden. Tämä negatiivisuus voidaan esittää vain epäsuorasti ekvivalenssiketjun kautta. Esimerkiksi ”länsimaisen sivistyksen” diskurssin rajat voidaan esittää vain sulkemalla ulos jotkut maat, tavat tai ihmiset barbaarisina. Silloin Afrikka, Intia, Aasia ja Etelä-Amerikka voivat muodostaa ekvivalenssiketjun, jonka avulla barbaarisuuskäsite saadaan vähitellen häivytettyä ja sen esittäminen leimattua sivistymättömyydeksi ja uhkaksi sivistykselle. Silloin ”länsimainen sivistys” on konstitutiivinen ulkopuolinen ja vastakkainasettelussa ekvivalenssiketjun kanssa. (Torfing 1999, 124-125)

Ulkoisen uhan alla ekvivalenssiketjun erilaiset jäsenet voivat neuvottelemalla päästä tiettyyn samanlaisuuteen ja yhteiseen päämäärään. Esimerkiksi natsien uhan alla Englannin konservatiivipuolue ja työväenpuolue korostivat yhteistä käsitystään liberaaleista ja demokraattisista arvoista. Tosiasiassa näiden puolueiden käsitykset näistä arvoista olivat hyvin erilaisia, ja niitä käytettiin vain yhteisen asian symboleina tässä erityisessä tilanteessa, jossa oli muodostettava yhteinen rintama, ekvivalenssiketju. ”Vapaus” ja ”demokratia” olivat silloin Laclau mukaan ”tyhjiä merkitsijöitä”. Tyhjiillä merkitsiöillä ei ole kohdetta, merkittyyä, vaan ne ovat tyhjentyneet alkuperäisestä merkityksestä tullessaan erilaisten elementtien yhteiseksi tunnukseksi. Merkitys tuhoutuu, kun se leviää riittävän laajalle. Tämä ekvivalenssin ja differenssin välinen kompromissi, tyhjä merkitsijä on hegemonian mahdollisuusehto. Laclau mukaan kaikki sosiaaliset identiteetit ovat lopulta ekvivalenttisen logiikan ja differenssilogiikan risteyskohtia. ”Kaikki identiteetti konstruoiduu ekvivalenssin ja differenssin ratkaisemattomassa jännityksessä.” Tämä jännitys aiheuttaa sen, että hegemonia on aina epävakaa ja ambivalenttinen. (Laclau 1998, 7; Laclau 2015, 66, 68-69, 72, 81) Ekvivalenssin ja differenssin suhde on aina tilapäinen. Kumpi niistä on hallitseva kussakin tilanteessa, riippuu poliittisesta taistelusta. Sodan ajan Englannissa ekvivalenttinen logiikka oli johtava piirre. Kun sodan jälkeen siirryttiin kylmän sodan asetelmaan, puolueiden erot tulivat esiin ja differentiaalinen logiikka tuli hallitsevaksi. Historian aikana monenlaiset käsitteet ovat olleet tyhjiä merkitsijöitä: ”kansaa”, ”vapaus”, ”vallankumous”, ”yhteys” ja niin edelleen. ”Kansakunta” (*the nation*) ja ”kansaa” (*the people*) ovat tyhjiä merkitsijöitä. Yhteisöt organisoituvat ja luovat rintamia ”sisäpuolisista” ja ”ulkopuolisista” tällaisten ihanteitten ympärille ja pyrkivät saamaan niille pysyvyyttä. (Howarth 2015, 10) Ne ilmaisevat suhteellista jatkuvuutta ja symbolisoivat samalla yhteisöllistä täyden puutetta. Yhteisö ei voi koskaan olla universaalinen ja täysi, mutta täyden yhteisön käsite voi kuitenkin toimia (mahdottomana) ideana. Tyhjä merkitsijä ja *nodal point* viittaavat

samaan asiaan. (Laclau 2006a, 322; Howarth and Stavrakakis 2000, 7-8) 'Hyvinvointivaltio' on tyhjä merkisijä. *Nodal point* luo mielikuvan täysin integroituneesta yhteisöstä, jota ei ole kuitenkaan olemassa. (Torfing 1999, 192-193, 225, 229)

Laclaun mukaan nykyaikaisessa demokratiassa tarvitaan tiettyjä peruseriaatteita, joiden varaan se rakentuu: vallan jakautuminen, yleinen äänioikeus, monipuoluejärjestelmä, kansalaisoikeudet jne. Näistä periaatteista käsin demokratiaa voidaan laajentaa koskemaan mm. etnisiä, rodullisia ja seksuaalisia vähemmistöjä. (Laclau ja Mouffe 1990, 129) Pluralistinen radikaali demokratia pyrkii laajentamaan kaikkien osallistumista päätöksentekoon tuotantoprosessissa ja sen jakamisessa. ”Sen vuoksi vasemmiston tehtävänä ei voi olla liberaalin demokraattisen ideologian tuomitseminen, vaan päinvastoin syventää ja laajentaa sitä radikaalin ja pluralistisen demokratian suuntaan.” Lännen demokratiat ovat kyllä edenneet kohti radikaalia demokratiaa, mutta mm. taloudellisessa tasa-arvossa, työn turvallisuudessa ja koulutukseen pääsyssä on edelleen tehtävää. (Laclau ja Mouffe 2001, 176; Laclau 1990, 239) Päämääränä ei ole koko kapitalismin kumoaminen marxilaiseen tapaan, jossa pyrittiin saamaan valta proletariaatille, kumoamaan yksityisomaisuus, ottamaan kaikki tuotanto valtion haltuun ja luomaan luokaton yhteiskunta. Marxilainen utopia on vanhentunut idea, sillä siinä haaveillaan yhteiskunnasta, jossa ei ole enää antagonismia. Radikaalia demokratiaa voidaan kutsua antiutopiaksi. Laclaun vasemmistolaista politiikkaa on luonnehdittu reformistiseksi vallankumouksellisuuden vastakohtana. (Stavrakakis 2007, 4) Tietty myytti on silti välttämätön massoille, jotta ne voivat identifioitua sen avulla ja taistella päämäärien puolesta. Myytti on tehtävä, ja se muistuttaa Kantin ”regulatiivista ideaa”. (Laclau 1990, 229, 232, 238) ”Demokratia on radikaalia, vain jos se sisältää ponnistelua antaakseen poliittisen äänen heikommalle osapuolelle.” (Laclau 2006a, 295) Tarkoitus ei ole luoda täysin uudenlaista yhteiskuntaa, vaan käyttää liberaalin demokratian symbolisia resursseja taistelussa alistamista vastaan sekä taloudessa että monilla muilla alueilla kuten rodullisessa, etnisessä ja sukupuolisessa syrjinnässä. Niiden välille pyritään muodostamaan kollektiivinen tahto siten, että toisen ryhmän etuja ei ajeta toisen kustannuksella. Demokratia ei ole koskaan kuitenkaan täydellistä, vaan se on aina tulossa ja vaatii lisää demokratisoimista. Demokratia sisältää demokraattisen paradoksin, sillä siinä on positiivinen ja negatiivinen aspekti. Positiivinen tarkoittaa kerrostuneita instituutteja ja järjestelmiä. Negatiivinen viittaa kontingenttisuuteen ja luovaan ja tuhoavaan aspektiin, joka synnyttää uutta. Siinä on aina havaittavissa *Lacanin* hahmottelema puute (*lack*), joka tuo mukanaan halun (*jouissance*) johonkin uuteen muotoon. (Stavrakakis 2007, 256-259) Sen vuoksi tavoiteltavia demokraattisia instituutteja ei

ole tarkasti määritelty, vaan ne on aina etsittävä uudelleen konkreettisessa tilanteessa. (Torfing 1999, 258-259) Laclau mukaan ”vasemmiston hegemoninen strategia” pyrkii yhdistämään demokraattisen ideologian ja sosialistisen ideologian. Tässä mielessä ”sosialistinen populismi” ei ole takapajuista vaan kaikkein edistyneintä. Sosialismi on korkein muoto populismia. Ei ole olemassa sosialismia ilman populismia, ja korkein muoto populismia voi olla vain sosialistista. (Laclau 1977, 174, 196-197)

Radikaali demokratia pyrkii edistämään mahdollisimman suurta poliittista inklusiivisuutta ja auttamaan syrjäytyneitä ryhmiä aktiiviseen osallistumiseen. Yleinen äänioikeus ja kansalaisoikeudet ovat demokratian perustus, mutta niistä huolimatta yhteiskunnassa on monia osa-alueita, joissa tapahtuu syrjintää ja joissa voidaan pyrkiä inklusiivisuuteen. Köyhät ja työttömät syrjäytyvät usein. (Wolin 1992, 247) Monet feministit katsovat, että naisten asemassa on paljon parantamisen varaa. Erityisesti USA:ssa rodulliset ja etniset vastakohtat ovat yhä vaikeita, ja niitä tulisi korjata. Sukupuolinen suuntautuminen aiheuttaa ongelmia monilla yhteiskunnan alueilla. Digitaalinen kuilu tietokoneita käyttävien ja siitä osattomaksi jäävien välillä voi olla yksi alue, jossa osallistumista voidaan edistää. Yrittämisen vapaus on säilytettävä, mutta yksityisten toimijoiden rinnalle toivotaan yhteisöllisiä yrittäjiä. Ihmisen menestyksen jollakin alalla ei tulisi johtaa dominoivaan asemaan muilla aloilla. Vallan keskittymistä tulee vastustaa. Ylikansallisten yritysten kansainvälistä kontrollointia on pyrittävä lisäämään. (Laclau ja Mouffe 2001, xix) Jonkin verran keskusjohtoista suunnittelua ja valtion ohjausta on tarpeen. Redistributiivinen ohjelma ja markkinoiden sääntely voivat tasoittaa epätasa-arvoa. (Smith 1998, 21)

6. DISKURSIIVISEN HEGEMONIAN MUITA TUTKIJOITA

Ernesto Laclau ympärille muodostui joukko tutkijoita, jotka olivat omaksuneet samantyyppisen lähestymistavan kuin hän ja halusivat kehittää hänen ajatuksiaan eteenpäin. Heidän teoksistaan käy ilmi, mihin suuntaan Laclau ohjasi koulukuntaansa ja millaista keskustelua siinä käytiin. Nämä tutkijat ovat sitä ryhmää, joka tällä hetkellä pitää Laclau'n teoriaa esillä ja edustaa tämän tutkimuksen kohteena olevan paradigmatkriisin toista osapuolta. Monet heistä opiskelivat Essexin yliopistossa, ja Laclau ohjasi heidän väitöskirjatyötään. He toimivat opettajina eri maiden yliopistoissa. Laclau'n läheisin työtoveri oli Chantal Mouffe, jonka kanssa hän kirjoitti yhteisen kirjan. Tähän tutkijaryhmään kuuluvat mm. Oliver Marchart, Jason Glynos, David Howarth, Yannis Stavrakakis ja Anna Marie Smith.

Chantal Mouffe (1943-) on belgialainen politiikan tutkija. Hän oli päätoimittajana kahdessa pienessä sosialistisessa julkaisussa. Muutettuaan Pariisiin 1960-luvulla hän osallistui anti-imperialistisiin kamppailuihin ja liittyi useisiin latinalais-amerikkalaisiin vapautusryhmiin. Hän työskenteli pitkään yhdessä kumppaninsa Ernesto Laclau'n kanssa, ja he ovat kirjoittaneet yhdessä kirjan *Hegemony and Socialist Strategy* (1985). Mouffen osuus näkyy erityisesti kirjan loppuosassa, jossa hän käsittelee radikaalia demokratiaa. (Laclau 1990, 181) Hän työskentelee tällä hetkellä Lontoossa Westminsterin yliopistossa politiikan teorian professorina. Omissa kirjoissaan Mouffe on käsitellyt mm. antagonismin ja agonismin käsitettä.

Mouffe sanoo, että modernin poliittisen filosofian ydinaihe on politiikan etiikka. Sen tehtävä on tarjota kieli, jolla voidaan artikuloida yksilön vapaus ja poliittinen vapaus ja luoda kansalaisten identiteettiä. Siinä tutkitaan arvoja, joita voidaan toteuttaa kollektiivisen toiminnan kautta. Kaikilla poliittisilla kysymyksillä on eettisiä seurauksia. Tasa-arvo ja vapaus ovat siinä keskeisimmät kysymykset. ”Politiikka kutsuu esiin päätöksen.” (Mouffe 2005, 56-57, 113-114, 151) Päätös on tärkeä hetki poliittisessa kentässä, mutta Derridan dekonstruktion tapaan me emme voi olla koskaan varmoja, olemmeko tehneet oikean valinnan. Dekonstruktio on eräässä mielessä hyperpolitisointia, jonka mukaan politisointi ei lopu koskaan, koska ratkaisemattomuus liittyy aina ratkaisuun. Kaoottisuutta ja epävakautta ei voi poistaa, sillä ne tekevät politiikan ja etiikan mahdollisiksi. (Mouffe 2000, 130, 135-136)

Mouffe kirjoittaa: ”Marxismen kuoleman myötä on levinnyt laajalle illuusio, että me voimme lopultakin tulla toimeen ilman antagonismin käsitettä.” (Mouffe 2005, 2) Liberalismi elättelee näkemystä, jossa pluralismi voi elää ilman konflikteja. Valtio pyritään näkemään vapaaehtoisena yhteenliittymänä, joka perustuu yhteiskuntasopimukseen. (Mouffe 2000, 20, 91) Liberalismissa tehdään kehäpäätelmä, että se järjestelmä voi tarjota konsensuksen niiden henkilöiden välille, jotka hyväksyvät liberalismien. Mouffe sanoo: ”Mikään määrä dialogia tai moraalista saarnaa ei koskaan saa hallitsevaa luokkaa luopumaan vallasta.” Aina tulee hetki, jolloin on valittava puoli antagonistisessa vastakkainasettelussa. Konsensus on käsitteenä mahdottomuus. (Mouffe 2000, 15, 26, 33) Liberalismissa yritetään usein muuttaa poliittiset ongelmat hallinnollisiksi ja teknisiksi kysymyksiksi ja menettelytavoiksi ja ymmärtää valtio poliittisesti neutraaliksi. Liberalismissa unohdetaan myös tunteiden voimakas osuus ihmisten käyttäytymistä ohjaavana tekijänä. (Mouffe 2005, 48, 125, 128, 140) Mouffeen mukaan muun muassa *Rawlsin* oikeudenmukaisuusteoriassa käsitys politiikasta on puutteellinen, ja sen käsitys sovinnosta on vaarallinen utopia. (Mouffe 2000, 29) Siitä puuttuvat konfliktit, antagonismi, valtasuhteet, alistamisen ja sarron muodot, ja se esittää tyypillisen liberaalin katsomuksen monista intresseistä, jossa ylin valta on pyyhitty pois. Poliittinen kenttä on redusoitu neuvottelujen rationaaliseksi prosessiksi, jossa subjektit ovat riippumattomia sosiaalisista suhteista. Jos joku ei hyväksy noita rationaalisia premissejä, hänet suljetaan ulos irrationalisena henkilönä. (Mouffe 2005, 49, 55, 113, 143) Mouffeen mukaan poliittinen dimensio sisältyy kaikkiin ihmisyhteisöihin ja määrittää meidän ontologisia ehtojamme, ja tällainen näkemys poikkeaa täysin liberaalista käsityksestä. (Mouffe 2005, 3) Demokraattinen poliittinen taistelu antaa ihmisille identiteetin. Jos se puuttuu, ihmiset identifioituvat etnisten, kansallisten tai uskonnollisten erojen mukaan. Nuo erot voivat olla niin jyrkkiä, että niiden mukaan vastustaja halutaan tuhota. Pluralistinen demokratia voi vältyä sellaiselta. (Mouffe 2005, 6) Laaja kansallinen antagonismi syntyy silloin, kun vastakkainasettelussa on kaksi jyrkästi vastakohtaista rintamaa. Vastakkainasettelu luo silloin sosiaalista identiteettiä. Demokraattiseksi antagonismiksi nimitetään taas tilannetta, jossa on mukana useita erilaisia ryhmiä ja rintamia: ympäristön suojelijoita, maanviljelijöitä, rauhan puolustajia, feministejä, rotujen tasa-arvoa ajavia, seksuaalisten vähemmistöjen edustajia ja niin edelleen. Jokaisella elementillä on hegemoninen funktio, mutta se on aina kontingentti.

Mouffe sanoo, että hän hahmottelee vaihtoehtoa deliberatiiviselle mallille ja kutsuu sitä agonistiseksi pluralismiksi. Agonistinen pluralismi pyrkii konstruoimaan toisinajattelevat siten, että heitä ei pidetä vihollisina, jotka pitäisi tuhota, vaan vastustajina, joilla on oikeus puolustaa mielipidettään. He ovat laillinen oppositio, jonka kanssa meillä on yhteinen perusta liberaalin demokratian periaatteissa, vapaudessa ja tasa-arvossa. Me olemme erimieltä vain sen merkityksestä ja toimeenpanosta, ja näitä eroja ei voi poistaa deliberatiivisesti tai rationaalisella argumentoinnilla. Mitään rationaalista ratkaisua ei ole olemassa konflikteihin. Kompromissit ovat tietysti välttämättömiä, mutta ne ovat aina tilapäisiä jatkuvassa konfrontaatiossa. Antagonismi on taistelua vihollisten välillä. Agonismi on taistelua vastustajien välillä. Demokraattisen politiikan päämäärä on muuttaa antagonismi agonismiksi. Siinä annetaan mahdollisuus osoittaa kollektiivisia tunteita eikä niitä pyritä eliminoimaan kuten deliberatiivisessa demokratiassa. Pluralistisessa demokratiassa on monia eri tulkintoja, mutta ne ovat ”konfliktisessa konsensuksessa” keskenään. Kukin demokratiatulkinta pyrkii ´yleiseen hyvään´ omalla tavallaan ja saamaan hegemonisen aseman. Konfliktin puute johtaa apatiaan ja välinpitämättömyyteen tai antagonistiseen räjähdykseen, joka repii hajalle sivistyksen. On tehtävä tilaa toisinajatteleville eikä sitä yritetä peitellä eikä neutralisoida eikä essentialisoida identiteettejä. (Mouffe 2000, 101-104)

Mouffen mukaan Wittgenstein tarjoaa uuden tavan luoda poliittista teoriaa. Wittgensteinin mielestä yhteiskunnassa on aina monia kielipelejä, ja niistä mikään ei voi väittää olevansa foundationalistisessa roolissa. Se torjuu kaikki universalistiset ja homogeenisoivat teoriat ja luo kontekstuaalisen vaihtoehdon. Wittgenstein kyseenalaistaa ”neutraalin” ja ”rationaalisen” dialogin. Silloin liberaali-demokraattinen näkemys on vain yksi kielipeli monien joukossa. ”Demokraattista peliä” voidaan pelata monilla eri tavoilla, ja se on demokratian olemassaolon ehto. Mouffen mukaan demokratia edellyttää monenlaisia instituutteja, diskursseja ja elämänmuotoja. (Mouffe 2000, 61-64, 73-74, 96)

Uusliberalismin hegemonia on uhka demokraattisille instituuteille. Uusliberalismin opeilla omistusoikeudesta, markkinoiden kaikenkattavista hyveistä ja niihin puuttumisen vaaroista on suuri vaikutus vasemmistoon. Siksi hän haluaa hahmotella uutta poliittista yhteiskuntamuotoa, radikaalia pluralistista demokratiaa. Mouffen mukaan liberalismi ja demokratia ovat paradoksaalisessa suhteessa keskenään. Täysi vapaus ja täysi tasa-arvo ovat mahdottomia saavuttaa. Niiden välistä

jännitystä ei pidä eliminoida, vaan niiden suhde on neuvoteltava aina uudelleen uudessa tilanteessa. (Mouffe 2000, 2, 6-7, 10) Mitään universaalista ratkaisua ei ole mahdollista tehdä. Vasemmisto on aina taistellut tasa-arvon puolesta, mutta radikaalin demokratian mukaan tasa-arvo ei ole ”yksinkertaista tasa-arvoa”, jossa ihmisistä pyrittäisiin tekemään samanlaisia kaikilla aloilla. Tasa-arvo on pluralistista siten, että sosiaalista hyvää ei mitata vain yhden kriteerin mukaan, vaan kriteereitä on monia. Hyvinvointivaltiota pyritään silti aina puolustamaan. (Mouffe 2000, 124-125) Tietyt muodot antikapitalismia ovat välttämättömiä yhteiskunnan demokratisoinnissa. (Mouffe 2000, 111-112) Työttömyys on yksi suurimmista ongelmista. Minimipalkkaa on korotettava, ja kansalaispalkka voi olla eräs tulevaisuuden välttämätön ratkaisu. (Mouffe 2000, 125, 126, 127)

Demokraattinen ja pluralistinen kansalaisuus vaatii teorian sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Se toimii kehyksenä, joka säätelee poliittisen yhteisön vaatimuksia ja oikeuksia. Oikeudenmukaisuus vaatii, ettei distribuution periaatteita rikota. Tasa-arvo ja heterogeenisuus ovat tärkeitä. (Mouffe 1995, 6-8) Radikaali demokratia vastustaa liian individualistista käsitystä kansalaisesta ja haluaa lisätä kansalaisille lisää yhteisöllisyyttä. Yhteisöllisyys ei kuitenkaan ole pelkkää muodollista lakiin perustuvaa samankaltaista statusta, vaan kansalainen saa identifikaation erityisesti politiikan kautta. (Mouffe 2000, 51) Kansalaiseksi identifioituminen on aina tilapäistä, kontingenttia eikä annettua. Yhteiskunnassa on aina useita kilpailevia tulkintoja kansalaisuudesta, ja se vaikuttaa radikaalin kansalaisen käsitteeseen. Kansalaisen identiteetti muodostuu konstruktivistisesti diskurssin ja artikuloinnin avulla. (Mouffe 2000, 43)

Oliver Marchart syntyi Itävallassa Wienissä 1968. Hän opiskeli filosofiaa Wienin yliopistossa ja politiikkaa ja diskurssianalyysia Englannissa Essexin yliopistossa Ernesto Laclaun johdolla. Hän toimii tällä hetkellä politiikan tutkimuksen professorina Wienin yliopistossa. Hän vieraili myös Suomessa Helsingin kesäyliopistossa 2017. Koulutuksensa perusteella hänen lähestymistapansa on filosofinen, ja hän pyrkii laajentamaan Laclaun teorian ontologiaa ja epistemologiaa. Hänen huomattavin teoksesna on *Post-Foundational Political Thought*, jossa hän puolustaa poliittisen filosofian ensisijaisuutta. Hän sanoo, että postfoundationalismi asettaa kyseenalaiseksi metafyyssisen perustuksen, totaalisuuden, universalisuuden, keskuksen ja essentian. Perustaa ei torjuta kuitenkaan kokonaan, kuten tehdään vulgaarissa antifoundationalismissa tai postmodernissa ”anything goes”-ajattelussa, vaan perustaa vain heikennetään. Tämä heikennetty perustus merkitsee sitä, että mitään

lopullista perustusta ei ole olemassa. Perustus on luonteeltaan kontingentti, osittainen, pluralistinen, partikulaarinen ja ratkaisematon, jossa perustus ja ei-perustus (*abyss*) ovat yhtä aikaa voimassa. Poliittisesti tämä johtaa radikaaliin antagonismiin ja hegemonisten tavoitteiden pluralismiin, jossa yhteiskunta on pakotettu jatkuvaan perustan ja perustuksettomuuden leikkiin. Tässä hän seuraa läheisesti Heideggerin ja Derridan filosofiaa, joiden ajatuksia hän käsittelee laajasti. (Marchart 2007, 2-9, 16) Marchartin mukaan yhteiskuntaa ei voida pitää minään perustana, ja politiikka on tullut autonomiseksi ja primaariseksi siten, että se toimii ontologisenä perustana ja ei-perustana. Poliitiikka on itsenäistä ja autonomista moraaliin, talouteen ja uskontoon nähden. Siten poliittinen filosofia on postfoundationalismissa perustava filosofia, joka on samalla kertaa välttämätön ja mahdoton. (Marchart 2007, 48, 52, 82-83)

Jason Glynos ja David Howarth työskentelevät Essexin yliopistossa hallinnan osastolla (*the Department of Government*). He ovat kirjoittaneet yhdessä kirjan *Logics of Critical Explanation in Social and Political Theory*, jossa heidän lähestymistapansa on poststrukturealistinen ja diskurssianalyttinen. He ovat halunneet kehittää edelleen heille sopivaa tutkimuksen ontologiaa, logiikkaa ja metodologiaa. Heidän mukaansa sosiaalisessa ja poliittisessä analyysissä on nykyaikana ongelmana pyrkimys samastaa ne luonnontieteen kanssa ja koettaa löytää lakeja ja empiirisesti luotettavia yleistyksiä luonnontieteiden tapaan. Näitä ovat mm. rationaalisen valinnan teoria ja peliteoria. Glynos ja Howarth tarkastelevat sen vuoksi tällaisten teorioiden ontologioiden ongelmia ja sosiaalitieteiden suhdetta lainomaisiin ennusteisiin. He haluavat etsiä vaihtoehtoja tällaiselle skientismille. He haluavat tutkia hermeneuttista ”kontekstualisoitua itsetulkintaa” ja kausaalisia mekanismeja ja niiden puutteita. Niissä tarkastellaan yksilöllisten ja kollektiivisten merkitysten kuvauksia, uskomuksia ja traditioita. Kausaalisten mekanismien kannattajat, kuten Bhaskar, erehtyvät abstrahoimaan mekanismeja historiallisesta kontekstistä ja rajoittamaan siten niiden kontingenttisuutta ja kontekstuaalisuutta. Kontekstuaalisen itsetulkinnan kannattajat, kuten *Mark Bevir* ja *Peter Winch*, korostavat puolestaan liikaa historiallista kontekstia ja partikulaarisuutta. Sen vuoksi Glynos ja Howarth haluavat kehittää teoriaa, jossa kunnioitetaan sosiaalisen toimijan itsetulkintaa, mutta ei redusoida sitä subjektiivisuudeksi. He haluavat luoda logiikkaa, joka perustuu poststrukturealismiin ja diskurssiteoriaan ja pyrkii kehittämään hegemonista järjestystä ja käytäntöä, luomaan vastahegemoniaa ja uusia identiteettejä. Tässä teoriassa huomioidaan politiikan ensisijaisuus, tietty eettisyys ja normatiivisuus. Glynos ja Howarth arvostavat Roy Bhaskarin kriittistä sosiaalista otetta, mutta torjuvat hänen ontologiansa ja epistemologiansa. He haluavat korostaa

radikaalia kontingenttisuutta, historiallisuutta ja strukturaalisten järjestelmien epätäydellisyyttä. He arvostavat Bhaskarin retroduktiivista lähestymistapaa, mutta korostavat luonnontieteellisen ja sosiaalisen maailman erilaisuutta. Kausaaliset mekanismit eivät voi selittää kaikkea sosiaalista tapahtumista, vaan se selitystapa johtaa valepuvussa esiintyvään idealismiin, jossa todellinen yritetään redusoida rationaaliseen ja käsitteelliseen. Jokainen sosiaalinen tilanne sisältää negatiivisen momentin niin, että siinä on mukana jokin puute (*lack*) tai paikaltaansiirtymisen mahdollisuus esim. taloudellinen lama. Se tuo mukanaan uusia identifikaatioita ihmisille, muutoksia instituuteissa ja käytännöissä ja uusia poliittisia rintamia. Glynosin ja Howarthin ontologiassa on tärkeää huomioida sosiaalisen ja poliittisen ero. Sosiaalinen on kerroksinen ja itsestään selväksi ja autonomiseksi tullut dimensio, jossa subjektin osuus ei ole ratkaiseva. Poliittinen logiikka tuo mukanaan muutoksen ja kriittisyyden. Naturalismissa ilmiöt alistetaan universaalisten lakien ja mekanismien alle ja hermeneutiikassa partikulaarisen kontekstuaalisen tulkinnan alle. Glynosin ja Howarthin selitys tapahtuu kriittisen ja artikuloitun ”keskitien” logiikan avulla. (Glynos and Howarth 2007, 2-19, 100, 105, 162-164)

Yannis Stavrakakis syntyi Englannissa 1970. Hän opiskeli Ateenan yliopistossa ja Essexin yliopistossa Ernesto Laclauin johdolla. Hän työskentelee politiikan tutkimuksen professorina Thessalonikin yliopistossa Kreikassa. Kirjassaan *The Lacanian Left* Stavrakakis on pyrkinyt kehittämään poliittista teoriaa ja kriittistä analyysia Jacques Lacanin psykoanalyysin pohjalta. Lacanin psykoanalyysia voidaan käyttää vasemmistolaisessa kapitalismin kritiikissä, hegemoniateorian muotoilussa ja demokraattisen politiikan hahmottamisessa. Stavrakakiksen mukaan tieteellinen teoria voi väittää kuvaavansa todellisuutta, *real*, vain siten, että se torjuu osan todellisuudesta ja jättää ulos sen, mitä ei voi symbolisoida. Lacan erottaa toisistaan käsitteet *real* ja *reality*. *Real* on oikea todellisuus ja *reality* on konstruoitu symboliselle ja imaginaariselle tasolle tieteellisten teorioiden kautta. Tieto on siten totuus meidän kesytetystä kokemuksestamme (*reality*). Psykoanalyysi käsittelee tätä tiedon ja kokemuksen, symbolisen ja todellisen suhdetta. Lacan pyrki luomaan sellaista teoriaa, joka ei tuhoa todellisuutta. On tunnustettava symbolisaation ja teorian rajat ja niiden jännite kokemuksen kanssa, koettava ”institutionaalistaa” todellisuuden puute (*lack*), kokemuksen negatiivinen jälki, sillä symbolisaation rajat tulevat näkyviin itse symbolisaatiossa. Freudin mukaan ne tulevat näkyviin tiedostamattoman aiheuttamissa unissa ja virhesanonnoissa. On tehtävä jatkuvaa tieteellistä vallankumousta. Tästä muodostuu Stavrakakiksen mukaan hänen muotoilemansa ontologia ja epistemologia. Vaikka on mahdotonta hallita täysin kokemusta, tämä

mahdottomuus voidaan ottaa koko ajan huomioon ja pitää teoriaa aina auki kokemukselle. (Stavrakakis 2007, 1-11)

Edellä kuvattu lähestymistapa voidaan siirtää Stavrakakiksen mukaan demokraattiseen politiikkaan. Se antaa käyttökelpoisia työvälineitä käsitellä sosiaalista ja poliittista todellisuutta. Hän osoittaa, miten Lacanin käsitteet ovat käytössä Ernesto Laclau'n diskursiivisessa hegemoniateoriassa. Identifikaatio, subjekti puutteena, *nodal point*, tyhjä merkitsijä, yhteiskunnan mahdottomuus ja ulkopuolisen konstituiva vaikutus sisäpuoliseen ovat kaikki esimerkkejä Lacanin psykoanalyysin käyttökelpoisuudesta poliittisessa kritiikissä. Laclau'n termi paikaltaansiirtyminen on läheistä sukua Lacanin käsitteelle ´todellisen kohtaaminen´. Mutta samalla Stavrakakis osoittaa, että jotkut Lacanin käsitteet eivät ole olleet aina riittävästi esillä Laclaululla. ”Todellakin *jouissance* puuttuu melkein kokonaan Laclau'n korpukselta.” Lacanin käyttämää sanaa *jouissance* ei yleensä käännetä muille kielille, koska sen monipuolinen merkitys tulee esiin vain ranskankielisissä termisse. Laclau'n vieroksunta tätä termiä kohtaan voi johtua siitä, että *jouissance* vie lähelle essentialismia, jossa tiedostamatonta voidaan pitää autonomisena toimijana. Lacanille *jouissance (real)* on keskeinen käsite niin, että koko hänen ajatusrakennelmansa sortuu, jos sitä ei oteta huomioon. Se on halua ja nautintoa, joka voi olla niin suurta, että se voi muuttua tuskaksi. Se on tuskaista nautintoa ja tyytymätöntä tyytyväisyyttä. Se on kuvittelua täydellisestä nautinnosta, joka lupaa tuoda takaisin jotain jo menetettyä. Se on nautinnon puutetta. Se selittää, miksi ihmiset eivät pääse irti jostakin, joka tuottaa heille tuskaa. Stavrakakis sanoo, että diskurssiteoriassa on laiminlyöty *jouissance*-dimensiota, ja hän itse on myös syyllistynyt siihen. Siksi hän kirjoitti yhdessä Jason Glynosin kanssa artikkelin, jonka tarkoituksena oli painostaa Laclau paneutumaan *jouissance*-käsitteeseen. Artikkelin tuotti tulosta, ja Laclau kirjoitti asiasta omissa artikkeleissaan. Stavrakakis sanoo, että diskurssiteoria on edistynyt sen jälkeen, kun Laclau on paneutunut *jouissance*-dimensioon, mutta lisää edistystä on saatava aikaan. (Stavrakakis 2007, 67, 74, 76-87, 97, 103, 195)

Stavrakakis haluaa kehittää Lacanin *jouissance*-käsitteen käyttömahdollisuuksia sosiaalisten ja poliittisten ilmiöiden selittämisessä. Valistus korosti rationaalisuuden merkitystä, mutta kognitiivinen selitys ei ole useinkaan riittävä, vaan lisäksi tarvitaan tunteen, halun ja nautinnon dimensioita. Miksi rotuongelmat eivät ota laantuakseen? Miksi kansallinen, uskonnollinen ja kulttuurinen identiteetti on niin tärkeä ihmisille ja miksi se pystyy jakamaan ihmiset? Miksi yleiseurooppalainen identiteetti ei

saavuta jalansijaa? Mikä on se vietti, joka toimii erilaisissa identifikaatiotilanteissa ja sosiaalisessa muutoksessa, joissa luodaan utopia ”hyvästä elämästä” tai ”oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta”? Miten mainostaminen onnistuu saavuttamaan ihmiset? Miten kapitalismi pystyy muuttamaan todellisuutta ja itseään? Miten jokin hegemonia ja valtarakenne pysyvät voimassa ja ihmiset alistuvat niihin? Lacanin perusteella vastaus on libido, halu, *jouissance*, fantasia, joka pyrkii tiedostamattomasti poistamaan sen puutteen, joka on ihmisen persoonallisuudessa. *Jouissance* voi selittää sen ristiriidan, mikä usein vallitsee rationaalisuuden, järjen ja irrationaalisten intohimojen ja nautinnon välillä. Kun politiikkaa on tehty epäpoliittisella tavalla ilman intohimoja, neutraalisti, kuivasti, rationaalisesti, teknokraattisesti ja ilman antagonismia, se on luonut tilaa populistisille liikkeille, joissa korostetaan tunteita, konfliktia ja vihollisia kuten *Le Penin* diskurssissa Ranskassa ja euroskeptisismissä Englannissa. Stavrakakiksen mielestä Chantal Mouffe on tuonut tätä ansiokkaasti esiin. Poliitiikkaa tulee tehdä siten, että pyritään yhdistämään eettinen ote *jouissance*-dimensioon herättämällä tunteita ilman rasistista tai aggressiivista nationalismia. (Stavrakakis 2007, 166-167, 175, 180-182, 191-196, 205, 214-22)

Anna Marie Smith on poliittisen teorian professori Cornellin yliopistossa Ithacassa, New Yorkin osavaltiossa, Yhdysvalloissa. Hän on syntynyt Kanadassa, opiskellut Toronton yliopistossa ja tehnyt väitöskirjan Ernesto Laclau'n johdolla. Hän pohtii radikaalin demokratian olemusta kirjassaan *Laclau and Mouffe: The Radical Democratic Imagery*. Laclau'n ja Mouffeen teorian perusteella radikaali demokratia on Smithin mukaan vasemmistolle paras tie sosiaaliseen muutokseen. Se tarkoittaa, että siellä missä on valtaa, siellä on myös vastustusta. Alistetulla ryhmällä on oltava välineet tajuta, että on olemassa vaihtoehto alistamiselle, keinot saavuttaa tuo uusi tila ja mahdollisuus liittyä kollektiiviseen taisteluun, jolla sortava järjestelmä voidaan kukistaa. On saavutettava uusi poliittinen diskurssi, joka osoittaa hallitsevan poliittisen diskurssin illegitiimiksi. Ensimmäinen esimerkki liberaalista demokratiasta saatiin Ranskan vallankumouksessa. Se antoi vapauden ja tasa-arvon periaatteet demokraattiseen diskurssiin. Niiden välillä on kuitenkin aina jännitettä. Radikaalia demokratiaa on siksi aina uudistettava. Demokraattinen pluralismi pyrkii muuttamaan radikaalisti kapitalismia, sen varallisuuden ja vallan keskittymistä, tuotantovälineiden yksityistä omistusta ja työvoiman hyväksikäyttöä. Se pyrkii vastustamaan seksismää, rasismia, homofobiaa ja luonnon hyväksikäyttöä. Stalinistinen hallinto petti täydellisesti marxilaisuuden demokraattiset periaatteet, ja sen vuoksi vain hegemoninen taistelu voi tuoda todelliset demokraattiset muodot esiin. Vain sosialistinen muutos voi tuoda mahdollisuuden osallistua kollektiivisesti taloussuhteisiin, jolloin

jokaisella on pääsy perusresursseihin: työhön, ansioihin, koulutukseen, turvallisuuteen, kulttuuriseen ja poliittiseen osallistumiseen. Tietty keskusjohtoinen suunnittelu, redistributiivinen ohjelma ja säädellyt markkinat ovat tarpeen. Mitä nämä yksityiskohdissaan merkitsevät, siitä eri tutkijat ovat eri mieltä. (Smith 1998, 6-22)

7. KRIITTINEN REALISMI

Kriittinen realismi on tässä tutkielmassa paradigmakriisin toisena osapuolena. Sitä voidaan pitää vastareaktion postmodernismin, poststrukturalismin ja konstruktivismin suuntauksille. Näistä virtauksista kriittisen realismin erottaa ennen kaikkea kolme seikkaa: kunnioitus tieteellistä tutkimusta kohtaan, kiinnittyminen valistuksen perinteeseen, kausaalisia selityksiä tavoittelevan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen mahdollisuuden puolustaminen ja realistis-materialistinen sosiaaliantologia. Siinä sitoudutaan näkemykseen, että tieteellisen tutkimuksen kohteet ovat olemassa niitä koskevasti tiedosta riippumatta ja että niistä on mahdollista saavuttaa tieteellisiä menetelmiä käyttämällä erehtyvää mutta tarkentuvaa tietoa. Ohjelma ulotetaan myös koskemaan yhteiskuntatieteitä. (Kaidesoja 2009, 55) Kriittistä realismia voidaan pitää arki ajattelun (*common sense*) korkeampana filosofisena muotona. Termiä 'kriittinen realismi' käytti ensi kerran 1920-luvulla ryhmä amerikkalaisia tiedemiehiä, jotka vastustivat idealismia, pragmatismia ja naivia realismia. (Wright 2013, 9) Patomäen mielestä eräs kriittisen realismin parhaimmista piirteistä on, että se on metateoria, jonka voi tulkita monilla eri tavoilla. Mutta mitä tarkemmaksi tämä metateoria tehdään, sitä enemmän se sulkee ulos erilaisia näkemyksiä. (Patomäki 1992, 67) Kriittisen realismin voi yhdistää oikeistolaiseen, keskustalaiseen ja vasemmistolaiseen politiikkaan. Mikään filosofia ei edellytä jotain tiettyä politiikkaa. (Collier 1994, 200-204) Steve Fleetwood sanoo, että kriittisellä realismilla ei ole mitään erityistä poliittista ohjelmaa. Siksi sitä on kritisoitu poliittisesti steriiliksi. Sen kritiikki kohdistuu mihin tahansa filosofiaan. Kriittinen realismi käsittelee ennen kaikkea tieteen filosofiaa laajalla rintamalla: ontologiaa, epistemologiaa, inferenssin muotoja, kausaalisuuden luonnetta, luonnonlakeja, abstraktion roolia, eroa essentian ja ulkonäön välillä, evaluation teorian kriiteereitä jne. (Fleetwood 2002, 2-3)

Useat ajattelijat edustavat kriittistä realismia, mutta Roy Bhaskaria voitaneen pitää heistä huomattavimpana. Kriittisessä realismissa on myös kristillinen haara, jossa Margaret Archer on tunnetuin. Bhaskarin filosofia on monella tavalla uusi alku, joka raivaa tietä irrationalismin ja positivismin välistä. Bhaskarin ajattelua on käytetty hyväksi monilla tieteenaloilla: sosiologiassa, taloustieteessä, psykoanalyysissa, kielitieteessä, historiassa, maantieteessä, ekologiassa ja feminismissä. Bhaskarin ajattelu on suurelta osalta ontologiaa, ja hänen epistemologiansa, etiikkansa ja politiikkansa ovat sen seurausta. Toisaalta se on valistusajattelun perillinen, koska se uskoo, että tiede voi antaa meille todellista tietoa luonnon maailmasta ja korostaa järjen ja emansipaation

merkitystä. Sitä voidaan pitää Kantin filosofian realistisena muunnoksena. Toisaalta hän torjui valistuksen ´foundationalismin´, jonka mukaan järki tai aistikokemus voidaan abstrahoida erilleen niiden historiallisesta ja sosiaalisesta kontekstista ja tehdä niistä täysin varman tiedon perusta. (Collier 1994, ix-xii)

Roy Bhaskar (1944-2014) syntyi Lontoossa. Hänen vanhempansa olivat teosofeja. Hän opiskeli Oxfordissa filosofiaa, politiikkaa ja taloustiedettä. Hän otti aktiivisesti osaa vuoden 1968 ”tapahtumiin” ja identifioitui silloin vasemmistopolitiikkaan. Hän oli sosialistisen seuran perustajajäsen (*the Socialist Society*). Hän toimi filosofian professorina Oxfordin, Edinburghin, Sussexin ja Lontoon yliopistoissa. (Collier 1994, 262-263) Bhaskarin filosofinen kehitys käsittää seuraavat vaiheet: 1) kriittinen realismi, joka koskee lähinnä luonnontieteitten ja sosiaalitieteitten ontologiaa ja epistemologiaa, 2) dialoginen kriittinen realismi käsittelee vapautta länsimaisen dialektiikan valossa ja 3) metatodellisuuden filosofia, joka koskee todellisuuden perimmäistä luonnetta, elämän päämäärää ja uskontoa. Bhaskar julkaisi vuosina 1975-1991 kirjat kriittisestä realismista: *A Realist Theory of Science*, *The Possibility of Naturalism*, *Realism and Human Emancipation*, *Reclaiming Reality*, *Philosophy and the Idea of Freedom*. (Wright 2013, 10) Vuosina 1993 ja 1994 Bhaskar julkaisi kirjat *Dialectic: The Pulse of Freedom* ja *Plato Etc.: The Problems of Philosophy and Their Resolution*. Näissä toisen vaiheen kirjoissaan hän siirtyi kriittisestä realismista dialektiseen kriittiseen realismiin. Hän pyrki luomaan perustan etiikalle, jossa voitaisiin käsitellä yhteiskunnan emansipaatiota ja kritisoida länsimaista filosofiaa. Marxin tavoin hän halusi muuttaa maailmaa paremmaksi eikä pelkästään ymmärtää sitä ja turvautui Marxin ja Hegelin filosofiaan. Hän muokkasi Hegelin dialektiikkaa itselleen sopivaksi identifioimalla ´poissaolon´ filosofian keskeiseksi tekijäksi ´läsnäolon´ sijaan, koska hänen mielestään länsimainen filosofia oli pelkästään läsnäolon metafysiikkaa. (Wright 2013, 17) Sitten Bhaskarin ajattelussa tapahtui hengellinen käänne, josta hän kirjoitti kirjoissaan *From East to West: Odyssey of a Soul*, *From Science to Emancipation: Alienation and the Actuality of Enlightenment*, *Reflection of Meta-Reality: Transcendence, Emancipation and Everyday Life and Meta-Reality: Creativity, Love and Freedom*. Bhaskar kutsui tällaista filosofiaa nimellä transsendentaalinen dialektinen kriittinen realismi. Se sisälsi monia omaelämäkerrallisia piirteitä. Useat hänen kannattajistaan suhtautuivat Bhaskarin myöhempiin ajatuksiin negatiivisesti ja pitivät hänen uskonnollisuuttaan esoteerisena *New Age*-mystiikkana. (Wright 2013, 21-23) He pitivät hänen ensimmäistä filosofista vaihettaan varsinaisena kriittisenä realismina. Tämän tutkielman perustana ovat Bhaskarin varhaistuotannossa olevat kirjat *A Realist Theory of Science* (1978) ja *The*

Possibility of Naturalism (1989). Bhaskar on itse ilmoittanut, että hänen ajattelunsa esikuvina ovat mm. *Aristoteles*, *Bacon*, *Locke*, *Kant*, *Leibniz*, *Hegel* ja *Marx*. Marxin selittävä kritiikki ja ideologiateoria ovat Bhaskarin ajattelun juuria. Bhaskarin teorit ovat ammentaneet myös hänen opintojensa ohjaajan *Harrén* ajattelusta. Bhaskar sanoo, että filosofinen kulttuuri on välttämätön ehto tieteelle. Tiede edellyttää implisiittisesti jonkinlaista realismia siitä, että objektiivinen maailma on olemassa, vaikka sitä ei olisi eksplisiittisesti teoretisoitu. Filosofia voi kehittää metafyyssisen luonnollisen ontologian transsendenttisesta realistisesta maailmasta. Siinä on metakriittinen dimensio, jossa tutkitaan tieteellisten selitysten metafyyssistä ja sosiaalista perustaa ja pyritään kehittämään uudenlaista käsitystä filosofiasta. Kriittinen realismi on tieteellistä realismia, filosofiaa tiedettä varten, ei pelkästään tieteestä. Se on tutkimusohjelma pikemmin kuin tyhjentävä selitys tieteistä. Sen premissit ovat historiallisia, ja se on avoin kehitykselle. (Bhaskar 1991, 141, 19, 21, 25, 147) Bhaskarin mukaan teoreettisten sosiaalitieteitten tehtävä on tutkia fenomenaalisesti koetun maailman strukturaalisia ehtoja, seurauksia ja ääri viivoja ja ehkä esittää teorioita, selityksiä ja kritiikkiä tästä kokemuksesta. (Bhaskar 1991, 75-76)

Margaret Scotford Archer (1943-) on eräs huomattavimmista kriittisen realismin teoreetikoista. Hän on toiminut sosiologian professorina Warwickin yliopistossa Englannissa ja työskentelee tällä hetkellä Sveitsissä. Hänen toimipaikkansa on *École Polytechnique Fédérale de Lausanne*. Paavi Francis on nimittänyt hänet Sosiaalitieteiden Paavillisen Akatemian puheenjohtajaksi. Archerin tuotannon keskeisin tavoite on ollut kehittää realistinen yhteiskuntateoria. Hän on pyrkinyt soveltamaan Bhaskarin filosofisia näkemyksiä sosiaalitieteisiin, ja hän on pohtinut erityisesti rakenteen ja inhimillisen toimijan luonnetta. Pohdintaa voisi kutsua sosiaalista todellisuutta koskeväksi ontologiaksi, jossa yhteiskunnan toiminta hahmottuu jatkuvan uusintamisen näkökulmasta. (Kuusela 2006a, 77-80, 89-90)

8. DISKURSIIVINEN ONTOLOGIA JA KRIITTISEN REALISMIN ONTOLOGIA

Eräs tärkeimmistä vastakkainasetteluista tämän tutkielman paradigmatiikassa on poststrukturalismiin perustuvan diskursiivisen teorian ja realistisen ontologian välinen ero. Niin sanottua ”kielellistä käännettä” voidaan pitää 1900-luvun merkittävimpänä tapahtumana. Poststrukturalistiset filosofit kuten Foucault, Derrida, Barthes sekä monet anglo-amerikkalaiset tutkijat organisoivat ajattelunsa lingvistiikasta peräisin oleville metaforeille. Poststrukturalistisen ajattelun kriitikot ovat puolestaan pyrkineet palauttamaan takaisin monet sellaiset teemat, jotka lingvistikissä käänteessä hylättiin mm. referenssin. (Pavel 1989, 2,4,8) Kriittisessä realismissa pyrittiin asettamaan maailma jälleen takaisin jaloilleen, lähtemään liikkeelle empiirisestä todellisuudesta, tapahtumista ja asiantiloista ja panemaan ontologia etusijalle ennen epistemologiaa. (Curry 2002, 117-119)

Bhaskarin ontologian mukaan todellisuus on potentiaalisesti ääretön kokonaisuus, josta me tiedämme jotakin, mutta emme tiedä, kuinka paljon. (Bhaskar, 1993, 15) Hän erottaa toisistaan ´intransitiiviset objektit´ ja ´transitiiviset objektit´. Intransitiiviset objektit ovat olemassa ihmisestä riippumatta. Transitiiviset objektit ovat tieteellisessä työssä tarvittavia sosiaalisesti tuotettuja resursseja kuten uusia malleja, teorioita, metodeja, tekniikoita ja instrumentteja. Tämä intransitiivisten ja transitiivisten dimensioiden ero tekee ontologian mahdolliseksi ja välttämättömäksi. Bhaskar sanoo, että poststrukturalistit ovat pudottaneet kokonaan pois intransitiivisen dimension diskurssiteoriassaan ja ovat siten idealisteja. Olemassaoloa pidetään siinä diskurssina olemassaolosta. (Bhaskar 1991, 181; Bhaskar 1993, 206) Ontologia edellyttää referentiaalista erillisyyttä, jonka mukaan diskurssi on diskurssia jostakin muusta kuin siitä itsestään. Kieli on objektiivisesti olemassa kuten perhe, sukulaisuusjärjestelmä, talous tai valtio. Ne ovat riippuvaisia ihmisen toiminnasta ja uusintamisesta, ja niissä on aina myös materiaallinen dimensio. (Bhaskar 1991, 71; Bhaskar 1993, 212) Luonnonlait ovat olemassa. Ne eivät ole empiirisiä, mutta ne ovat silti todellisia. (Bhaskar 1991, 9) Maailma rakentuu objekteista, jotka eivät ole riippuvaisia ihmisistä. Maailma ei ole epämääräistä muodotonta massaa. Näiden konkreettisten entiteettien käsite edellyttää jonkin asteista essentialismia, jonka mukaan entiteetillä on sellaisia essentialistisia ominaisuuksia, jotka tekevät sen sellaiseksi, mikä se on. (Patomäki 1992, 86, 220-222) Objekteilla on olennaisia ja epäolennaisia attribuutteja, mutta olennaiset eivät tuo aina itseään esiin aktuaalisesti. (Bhaskar 1993, 212-213)

Kriittisen realismin ontologian ydinkäsitteitä ovat ´emergenssi´ ja ´kerrostuminen´. Ne määrittelevät suhteet tieteen erilaisten objektien välillä: subatomiset hiukkaset, atomit, molekyylit, solut, hermosolut, mielet ja sosiaaliset struktuurit. Kriittinen realismi torjuu reduktionismin, jonka mukaan vain yksi objektijoukko, subatomiset hiukkaset, on todella olemassa ja kaikki muut johdetaan noihin perimmäisiin entiteetteihin. Muilla objekteilla ei ole todellista ja kausaalista statusta. Realismin mukaan me voimme selittää saman objektin monilla eri tavoilla. Se viittaa siihen, että todellisuus on kerrostunut. Fyysikot, kemistit, psykologit, sosiologit, historioitsijat, maantieteilijät, taiteilijat, filosofit ja teologit pystyvät tarjoamaan toisiaan täydentäviä kuvauksia tapahtumista. (Wright 2013, 12; Brown 2002, 169-170; Wright 2013, 12) Bhaskarin ontologian mukaan todellisuudessa on kolme kerrosta: empiirinen, aktuaalinen ja ´syvä´ kerros. Empiirinen käsittää kokemukset ja havainnot. Aktuaalinen käsittää tapahtumat ja toiminnan. `Syvä` käsittää kausaaliset mekanismit, struktuurit, voimat ja suhteet. Nämä voimat ja mekanismit ovat transfaktuaalisia: kun ne on kerran asetettu liikkeeseen, ne jatkavat vaikuttamista, vaikka toiset voimat estäisivät niiden vaikutuksen näkymästä. Mikään ei synny tyhjästä. (Fleetwood 2002b, 67-68) Kerrokset ovat kategorisesti erillisiä ja niitä ei pidä redusoida ontologisesti toisiinsa. Ne voivat sisältää radikaalisesti erilaisia ominaisuuksia. (Bhaskar 1993, 234) Tässä ontologiassa kiinnitetään huomiota erityisesti mekanismeihin, voimiin, struktuureihin ja suhteisiin eikä niinkään havaittavien tapahtumien virtaan. Ne vaikuttavat tapahtumiin, ja ne voidaan löytää ja selittää. Nämä selitykset antavat kriteerit eri teorioiden arvostelemiseen. Ilmiön selittämisessä annetaan sen kausaalihistorian selonteko. Entiteetillä on sisäinen struktuuri tai struktuurien yhdistelmä, joka tekee sen siksi, mikä se on. Struktuuri antaa sille voiman tai tendenssin tehdä jotain, ja nämä voimat voidaan omistaa ja ottaa käyttöön eli aktualisoida. Entiteetillä on tuo voima riippumatta siitä, onko se aktualisoitu. Kun voima aktualisoidaan, se vaikuttaa jonkin tuloksen. Esimerkiksi polkupyörässä on monia erilaisia osia, ja sillä on kyky helpottaa liikkumista. Tämä kyky pyörällä on, vaikka se olisi varastossa. Jos pyörä otetaan käyttöön, sen kyky aktualisoidaan. Jos kuitenkin ajaja on juovuksissa tai vallitsee kova tuuli tai kyseessä on jyrkkä mäki, pyörän kyky tulee tehottomaksi. Aktualisoituminen on siten usein monimutkainen prosessi, jossa entiteetti on suhteiden verkostossa toisten entiteettien kanssa. Polkupyörällä on suhde varastoon, tiehen, tuuleen, mäkeen ja ajajan kykyihin. Jos pyörällä on sopiva suhde näihin, sen voima on muuttunut käyttöön otetuksi. (Fleetwood 2002a, 2-7)

Bhaskarin todellisuus on mekanismien kerroksellisuutta. Ei ole biologisia mekanismeja, jos ei ole kemiallisia mekanismeja. Mutta päinvastainen järjestys ei ole voimassa. Niillä on keskinäinen hierarkia. Ylemmällä kerroksella on voima puuttua alempaan kerrokseen. Ylempää mekanismia ei voida ennustaa alemmasta käsin. Bhaskar torjuu empirismin, joka kieltää kaikki muut kerrokset paitsi alimmat. Selitykset syvenevät saavuttamatta koskaan pohjaa. Ylempää tasoa ei voi selittää sanomalla, että on vain alempaa, vaikka se on syntynyt alemmasta. Bhaskar torjuu dualismin ja pluralismin, joiden mukaan korkeampi kerros on täysin riippumaton alemmasta, ja reduktionismin, jonka mukaan ylempi kerros ei ole todellinen. Hän pyrkii pääsemään eroon toiminnan ja struktuurin välisestä vastakohtaisuudesta. Bhaskar torjuu ´vahvan aktualismin´, jonka mukaan koko todellisuus voidaan redusoida yhteen peruserrokseen. Tietoisuutta ei voi ennustaa neurofysiologiasta käsin. Se on ensin löydettävä ja vasta sitten voidaan selvittää sen suhdetta neurofysiologiaan. Huumoria ei voi selittää paperilla ja musteella, joilla se on kirjoitettu. Ne eivät selitä sitä. Yhteiskunta ei ole vain kokoelma ihmisiä eivätkä ihmiset ole vain yhteiskunnan aspekteja. Sosiaaliset prosessit ovat eri asia kuin ihmisen käytös. Kukin taso on autonominen siten, että sillä on omat mekanisminsa ja kullekin tasolle tarvitaan oma tiede. Maailmaa ei selitetä atomeilla eikä holistisesti kokonaisuudesta osiin päin kuten Hegel. (Collier 1994, 108-118; Patomäki 1992, 35)

Bhaskar sanoo, että maailma voi olla olemassa ilman ihmisiä ja ilman diskurssia. Hän pyrkii tematisoimaan tätä diskurssin ulkopuolista todellisuutta. Ilmaston lämpeneminen oli käynnissä paljon aikaisemmin, ennen kuin siitä alettiin puhua. Maailmassa on paljon sairauksia, jotka ovat vaikuttaneet pitkään, ennen kuin niistä osattiin sanoa mitään. Kriittisen realismin mukaan me voimme puhua maailman yleisestä luonteesta. Se voidaan strukturoida ja differentioida lakien hallitsemaksi. Näillä lailla on oma antagonisminsa ja vastakohtaisuutensa ilman diskursiivisia käytäntöjä. Diskurssin ulkopuolisella todellisuudella on tietty muoto. Maailma on konstituoitu siten, että sen ilmiöiden alla on monia erilaisia vaikuttavia mekanismeja ja struktuureja. Diskurssi on eräs tapaus näitä mekanismeja, jotka vaikuttavat maailmaan ja maailma diskurssiin

Joseph ja Roberts sanovat, että kriittinen realismi tarjoaa vaihtoehdon sosiaaliselle konstruktionismille, hermeneutiikalle ja postmodernismille. Perusvakaumus on, että todellinen maailma on riippumattomana olemassa ja vaikuttaa ihmisen toimintaan ja ajatteluun. Tieto on mahdollista tästä todellisesta maailmasta. Tekstin, tiedon ja diskurssin ulkopuolella on jotain, joka

tekee inhimillisen tiedon mahdolliseksi. Diskurssi on tärkeä osa tätä todellisuutta, mutta se pyritään sovittamaan yhteen tämän todellisuuden kanssa ja tarkastelemaan diskurssin yhteistoimintaa ei-diskursiivisten sosiaalisten rakenteiden kanssa. Realismi vastustaa dekonstruktio- ja diskurssiteoriaa ja siten myös Laclau'n teoriaa, koska näissä ei pystytä pääsemään diskurssin ulkopuolelle eikä pystytä tekemään ontologisia argumentteja eikä tarjoamaan siitä kritiikkiä. Realismi vastustaa diskurssiteorian tyypillisiä piirteitä: diskurssin sisäistä referentiaalisuutta, sitä että diskurssi konstruoi maailman, että todellisuus on luonteeltaan diskursiivinen ja että subjektit konstruoituvat diskursiivisesti. (Joseph and Roberts 2004, 1-5) On tärkeää korostaa edellä mainittua referentiaalista eroa. Me voimme viitata maailmaan ja sanoa siitä jotakin, ja silloin subjektin on oltava kauempana maailmasta. Kieli voi kuvata maailmaa samalla, kun me elämme kielen sisällä. Tiedolla on sekä vertikaalisia että horisontaalisia komponentteja, ja se voi paljastaa syvyyden ja muutoksen. (Bhaskar 1991, 133) Bhaskar sanoo, että hänen käsityksensä eroaa tässä selvästi Laclau'n diskursiivisesta näkemyksestä. Bhaskarin mielestä Laclau on ristiriidassa itsensä kanssa, koska Laclau sanoo, että ”tällä esineellä on referenssi riippumatta ihmisestä”, mutta samalla hän siirtää referenssin diskurssiin. Bhaskarin mukaan Laclau'n ajattelu muistuttaa Kantin teoriaa, jonka mukaan ulkopuolinen maailma on kyllä olemassa, mutta ihminen konstituoii sen fenomenaliseksi maailmaksi. Kriittisen realismin mukaan tuo kielen ulkopuolinen maailma voidaan tietää transsendentaalisen argumentin avulla. Filosofia voi kertoa meille, millainen maailma on, vaikka meillä ei olisi diskursiivisia käytäntöjä. Diskursiiviset käytännöt ovat jatkuvassa kausaaliosuudessa vuorovaikutuksessa materiaalisen maailman kanssa, kuten ihmisen mieli ja ruumis ovat vuorovaikutuksessa keskenään. (Laclau & Bhaskar 1998, 11-13) Me emme voi uskoa mitä tahansa, vaan luonto ja teoria määräävät yhdessä meidän uskomuksiamme. Postmodernin väite, ettei meillä ole pääsyä ulkoiseen todellisuuteen, on itsessään väite ulkoisesta todellisuudesta ja esittää mielipiteen, jonka se pyrkii torjumaan. (Wright 2013, 11) Todellinen maailma rajoittaa teorian valintaa ja kehystä, mutta ei määrää niitä pakollisella tavalla. (Bhaskar 1991, 31, 38)

Monet filosofit ovat analysoineet kielen asemaa ja luonnetta, ja heidän teoriansa voivat valaista tutkimaamme paradigmatilaa. Margaret Archerin mukaan meillä täytyy olla välitön ja sanaton yhteys objekteihin, luontoon ja sen transsendenssiin. Jos se puuttuisi, puuttuisi paljon siitä, mitä me olemme. Se kosketus muotoilee meidän elämäämme. Se edellyttää subjektin ja objektin, subjektiivisuuden ja objektiivisuuden erottamista toisistaan. Jos koira puree meitä tai satumme

putoamaan heikkojen jäiden läpi veteen, ne kokemukset muuttavat meitä. (Archer 1995, 123-130, 281-291)

Ilkka Niiniluodon mukaan kieli on kriittisen realismin mukaan ihmisen tekemä sosiaalinen konstruktio, joka tekee mahdolliseksi viitata ulkoiseen maailmaan, kuvata asioita ja asiantiloja, suorittaa puheakteja ja luoda yhteys kielen ja todellisuuden välillä. Kielen merkkien tutkimus ei voi rajoittua vain merkkien välisiin sisäisiin suhteisiin, kuten poststrukturalistit ajattelevat. Merkki voi edustaa jotakin ulkoista objektia. Kuvaaminen, totuus ja tieto ovat siten mahdollisia kielessä. Totuus on kielen ja maailman välinen korrespondenssisuhde. Poststrukturalismin mukaan maailma on ”tekstiä” tai ”tekstuaalinen konstruktio”. (Niiniluoto 1999, 44-45, 56, 208) Niiniluodon mielestä postmoderniin kieliteoriaan liittyy paradoksi: väite kielen merkityksen hajoamisesta on esitettävä merkityksen sisältävässä kielessä. Väitteen perusteleva edellyttää totuuden ja järjen olemassaoloa ja rationaalisen argumentaation mahdollisuutta. Derrida välttää poststrukturalismissaan tietoisesti rationaalista argumentointia ja edustaa leikkitelevää, tanssahtelevaa ja kirjoitusta hajottavaa tyyliä. Se pyrkii taivuttelemaan lukijaansa oman elämänmuotonsa puolelle retorisin keinoin sanaleikkien, monimielisyyden, vitsien, ivan ja muun suostuttelun muodossa. (Niiniluoto 1994, 328) Niiniluodon mukaan kriittistä realismia ei voida todistaa oikeaksi tai vääräksi, niin kuin ei tällaisia kokonaisvaltaisia näkemyksiä voida ylipäänsä todistaa, mutta niiden tueksi voidaan esittää perusteluja. Hän perustelee näkemystään sillä, miten tieteelliset teoriat ovat menestyneet käytännössä. Hän sanoo myös, että meillä on vahvaa tietoa sellaisen ajan olemassaolosta, jolloin ihmislajin yksilöllistä tietoisuutta ei ollut olemassa. Tämän meitä edeltävän maailman on täytynyt olla tietoisuudestamme riippumatonta, eikä se ole voinut kadota tietoisuutemme kehittyessä. Niiniluoto myöntää silti, että monet arkipäivän havainnot ovat teoriaan sidottuja, ja ns. naiivi realismi ei voi pitää paikkaansa. Havaintoihin vaikuttavat käytännölliset intressit, käsitteelliset kategoriat ja teoreettiset oletukset. Saatamme nähdä, mitä toivomme tai odotamme tai kykenemme havaitsemaan. Fyysisillä objekteilla saattaa olla tietoisuuteen sidottuja ominaisuuksia. Maisema on miellyttävä, jos se miellyttää joitakin ihmisiä. Kullalla on taloudellista arvoa, jos sitä voidaan käyttää kaupallisessa vaihdossa. Samoin ihmisen tekemillä esineillä voi olla taloudellista tai taiteellista merkitystä. Materiaalisen maailman lisäksi on olemassa täysin abstrakteja rakenteita kuten romaaneja tai numeroita. (Niiniluoto 1999, ix, 8, 10, 33, 40, 167)

William P. Alston kannattaa realismia, jonka mukaan valtaosa todellisuudesta on absoluuttisesti olemassa eikä konstituoidu meidän kognitiivisesta suhteestamme, käsitteistämme, kielestämme tai teorioistamme. (Alston 2001, 8, 23) Toisaalta osa todellisuudesta riippuu meidän käsitteistämme ja teoreettisista valinnoistamme. (Alston 2001, 10) ”Kommunismi on uskonto” riippuu uskonnon määritelmästä, joita on monia. Tässä tapuksessa kuitenkin vain tuo käsite riippuu meistä, sillä käsite ei ole täysin formuloitu. (Alston 2001, 14) Realismin mukaan absoluuttisten faktojen todellisuus on korkeampitasoista kuin käsitesidonnaisten asioiden. (Alston 2001, 22) Teoriasidonnaisuus tulee näkyviin myös luonnontieteellisissä tutkimuksissa, joissa arkipäivän asiat kuten pöydät, tuolit, vuoret, jopa koirat ja kissat katoavat erillisinä entiteetteinä ja muuttuvat alkeishiukkasiksi, laajaksi tyhjäksi tilaksi ja energiaksi. Arkiajattelu ja tieteellinen kuva fyysisestä maailmasta eroavat näin toisistaan. (Alston 2001, 54)

Christopher Norris analysoi ”pitkään kestänyttä” jakolinjaa objektivistisen ja subjektivistisen filosofisen leirin välillä, jossa intuitiot jakautuvat jyrkästi. Realismin mukaan totuusarvo määräytyy sen mukaan, mikä on tai oli objektiivinen asiantila riippumatta meidän nykyisestä tai tulevasta tiedostamme. Tähän subjektivismi vastaa, että puhe objektiivisesta todellisuudesta olisi lopetettava ja tutkittava sen sijaan Wittgensteinin tavoin erilaisia tapoja, joilla meidän puheemme saa merkityksen eri konteksteissa. Jos totuusarvo on objektiivinen ja ”episteemisesti rajoittamaton”, me emme voi koskaan tietää mitään totuuksia, koska totuus ylittää meidän parhaimmankin tietokyvyn. Tämä koskisi myös niitä väitteitä, joille meillä näyttäisi olevan todisteet. Realismin ongelma on, että meidän on mahdotonta saavuttaa episteemisesti sellaisia totuuksia, jotka ovat episteemisen saatavuuden ulkopuolella. Sen vuoksi antirealismi vaihtaa objektiivisen totuuden puheeksi ”oikeutetusta puolustettavuudesta” (*warranted assertibility*). Me emme voi antaa totuusarvoa sellaiselle lauseelle, joiden totuusarvon ehtoja emme voi määritellä? Me emme voi tietää, mikä voisi konstituoida niiden totuuden tai epätotuuden. Ihmistieto ratkaisee, millä väitteellä on totuusarvo. Totuus on aina ´meidän totuutemme´. Realistista tämä kuulostaa *Protagoraan* ajatukselta, että ihminen on kaiken mitta. (Norris 2002, 6-8, 23-24, 29, 67) Realistin mielestä totuuden subjektiivisuus on perversiä, koska se on täysin vastoin *common sense*-intuitiota. Tieteellisiä saavutuksia on saatu sellaisten teorioiden avulla, joille ei aluksi ollut empiiristä verifikaatiota. Samoin nykyisin on oltava olemassa suuri joukko luonnontieteellisiä, historiallisia ja matemaattisia totuuksia, joita emme vielä tunne. Me saatamme olla kyllä väärässä monissa sellaisissa teorioissa, joihin nykyinen tietemme perustuu, mutta juuri siksi voimme väittää, ettei totuus ole sidottu episteemiseen kykyymme. Kaikki puhe ´menneistä

erehdyksistä´ osoittaa, että nyt tiedämme asiat paremmin. Tieteellinen tieto ei ole lopullista, mutta silti voimme tietää nyt enemmän kuin ennen. Jos joku väittää, ettei totuus voi ylittää meidän todistuksiamme, hän panee vaunut hevosen eteen. Siinä sekoitetaan totuus ja varmuus. Antirealistit sanovat, että realismin väite on metafyyssinen. Jokainen väite, joka ei täytä oikeutetun puolustettavuuden testiä, ei täytä tosi/epätosi-statusta. Siksi ei voida puhua objektiivisesta totuudesta. Realistille totuusarvo riippuu aina asiantilasta. Antirealistille totuusarvo riippuu meidän tietomme tilasta tai evidenssilähteistä. (Norris 2002, 2-3, 13, 29, 53, 197)

Antirealismien mukaan lauseen merkitys tulee sen totuusehdoista. Siitä johtuu, että antirealismien mukaan on hölynpölyä, että voisi olla olemassa suuri joukko objektiivisia totuuksia, joita emme ole löytäneet tai emme koskaan löydäkään. Kuinka me olisimme voineet hankkia kyvyn lausua sellainen lause adekvaatisti tai tunnistaa se toisten käyttämänä totuuden tai epätotuuden arvioimiseksi? Meidän ei pitäisi kohdella sitä bivalenttisena (t/e) eikä meidän pitäisi tehdä viitauksia johonkin tuntemattomaan mutta toteen asiantilaan, joka ratkaisisi sen totuusarvon meidän kyvystämme riippumatta. Tähän realismi vastaa, että asiat on käännetty silloin takaperin ja todellisuutta pidetään kadotettuna maailmana sen vuoksi, että metafysiikkaa, filosofista semantiikkaa ja logiikan filosofiaa pidetään arveluttavana. Tieteellisen realismin teorian tilalle on otettu hyvin arveluttava kielen ja logiikan teoria. Realismien mukaan on selvää, että sellaiset lauseet kuin ´veden molekyyli rakenne on H₂O´ tai ´kullan atominumero on 79´ ovat objektiivisesti totta tai epätotta riippuen siitä, miten asiat ovat todellisuudessa eivätkä meidän tiedostamme. Jos filosofia asettaa syitä epäillä näitä tai torjua ne, niin filosofia on väärillä jäljillä ja sitä on syytä korjata. Meidän pitää vain ottaa maailma olemassaolevana ja jatkuvana kausaalivoimana, vaikka emme näe sitä tai ajattele sitä. Tämä on ontologista realismia. Antirealismien mukaan puhe ”luonnon laista” on looginen virhe, jossa kausaalinen välttämättömyys osoitetaan tilanteelle, joka on vain pelkkä sattumanvarainen ja kontingentti tapahtumien sarja. Ei ole mielekäästä sanoa, että ”x on totta”, jossa x on jokin todistamaton teoreema, jolla olisi totuusarvo silloinkin, kun me emme kykene sitä todistamaan. Realismien mukaan tämä johtaa absurdiin tilanteeseen, jossa matemaattiset tai Newtonin löydön totuudet olisivat keksittyjä eivätkä löydettyjä. (Norris 2002, 4-6, 26, 197, 204)

Jotkut antirealistit ovat omaksuneet vastaus-riippuvuus-teorian (*response-dependence* tai *response-dispositional*), jota tarjotaan välittäväksi teoriaksi realismien ja antirealismien välille. (Norris 2002, 8-

9) Taustana on Locken jaottelu primaarisista ja sekundaarisista ominaisuuksista, joita ovat ihmisistä riippumattomat ominaisuudet (muoto, laajuus, lukumäärä) ja ihmisen aistimista riippuvat ominaisuudet (väri, maku, tuntu). Primaarisissa tapauksissa totuusarvo määräytyy sen mukaan, miten asiat ovat objektiivisesti todellisuudessa. Niissä ”paras mielipide” voi olla löytävässä roolissa. Sekundaarisissa tapauksissa objektin ominaisuudet eivät riipu ainoastaan objektin sisäisistä piirteistä vaan myös ihmisen panoksesta. Paras aistihavainto on silloin määräävässä ja konstitutiivisessa roolissa. Paras mielipide määrää totuusarvon eli kuinka ihminen normaalisti vastaa siihen tilanteeseen. Kausaalisuhde havaitsijan ja havaittavan välillä on otettava huomioon oikeaa arviointikriteeriä hahmotettaessa. ”X on punainen, jos ja vain jos x:llä on se dispositio, että se näyttää punaiselta normaalista subjektista normaaleissa olosuhteissa”. Tästä on johdettu filosofinen ajatus, että totuuden objektiivisuus voidaan säilyttää, jos ´objektiivisuus´ määritellään uudelleen eikä sitä aseteta liian korkealle ihmisen tietokyvyn saavuttamattomiin. Emme menetä mitään, jos luovumme ristiriitaisesta käsitteestä, jonka mukaan meillä voisi olla jonkinlaista tietoa täysin objektiivisesta todellisuudesta, josta meillä ei määritelmän mukaan voi olla mitään aistihavaintoa tai käsitteellistä otetta. Samalla voidaan torjua antirealismien äärimuodot, joiden mukaan totuus ei voi olla muuta kuin ´paras mielipide´. (Norris 2002, 8-10, 61- 67, 70, 74, 87) Tätä vastaus-riippuvuus-teoriaa on tarjottu välittäväksi kannaksi, mutta Norriksen mielestä tämä välittävä rooli ei toimi, koska vastaus-riippuvuus-teorian kannattajat ovat taipuvaisia vastustamaan voimakkaasti objektiivista totuuskäsitystä, horjuttamaan realismia ja omaksumaan humanisoidun käsityksen. Se on vain yksi skeptinen ratkaisu, joka jättää ongelman paikoilleen. Objektiivisen kannan mukaan totuusarvolla ei ole mitään tekemistä meidän episteemisten kykyjemme kanssa. (Norris 2002, 11, 62, 67, 82, 126)

Andrew Wrightin mielestä Bhaskarin ontologinen realismi on oikeutettua, koska sillä on merkittävästi suurempi selitysvoima kuin sen vaihtoehdoilla. Luonnontieteet pystyvät selittämään realistisesti luonnontieteellisiä kysymyksiä niin, että ihminen voi kävellä kuun pinnalla. Antirealistisillä ajatuksilla, että sellaiset selitykset ovat vain kielipeliä, ei ole samanlaista selitysvoimaa. (Wright 2013, 11)

Roger Triggin (1941-) mukaan sanan ja objektin suhde on tärkeämpi kuin sanan suhde toiseen sanaan. Kielen on perustuttava johonkin ulkopuolella olevaan, siihen, miten asiat ovat. Historian tutkijan on tunnistettava ero historioitsijoitten väitteiden ja todellisten tapahtumien välillä. On olemassa oikea ja

väärä tulkinta. Jos ei voi erottaa oikeaa ja väärää tulkintaa, historia romahtaa. Historiallinen aikakausi vaikuttaa kyllä käsityksiin, mutta tutkijan on pystyttävä asettumaan olosuhteiden yläpuolelle. (Trigg 1993, 20, 165-171; 74; Amnell 2010, 116, 162-163) Triggin mukaan kieli riippuu subjektin ja objektin erottamisesta. Kieli ei voi luoda minää, vaan minä on kielen edellytys. Jos minä, järki ja totuus kielletään, kielletään myös erehtymisen mahdollisuus yksilöltä ja yhteisöltä. Jos kaikki on fiktiota, itse fiktiokin katoaa, koska sillä ei ole vastakohtaa. (Trigg 1998, 158-159, 173; Amnell 2010, 162-163, 185-186) Se, että jokin on olemassa, voidaan hyväksyä kovana faktana. Jos auto on ulkona kadulla, se voidaan hyväksyä sellaisenaan ilman mitään selityksiä, miksi se on siellä. Olemassaolo on eräässä mielessä oma selityksensä. Jos lähtökohdaksi otetaan ihminen, silloin todellisuus on aina meidän käsityksemme siitä. Ontologia on redusoitu epistemologiaksi. (Trigg 1993, 115; Amnell 2010, 116)

Michael Devitt ja Kim Sterelny ovat sitä mieltä, että meillä voi olla ajatuksia, ennen kuin osaamme sanoa jotakin ja ennen kuin opimme mitään kielellisiä sopimuksia. Korkeammat eläimet voivat ajatella, vaikka eivät pysty käyttämään kieltä. Koiralla voi olla ajatus luusta. (Devitt ja Sterelny 1987, 127, 173) Devitt ja Sterelny sanovat, että de Saussuren käsitys kielestä suhteiden verkostona on puutteellinen. Kielen termien sisäiset suhteet ovat kyllä tärkeitä, mutta se on vain osa totuus. Osa merkityksestä muodostuu suhteista ulkoisiin objekteihin. Sanalla ´ruskea´ on kyllä suhde toisiin väreihin, mutta sillä on suhde myös ruskeisiin esineisiin. Referenssisuhde on osa sanan merkitystä, ja se ei vaihtelee suhteessa muihin sanoihin. Saussuren mukaan merkitty (*signified*) ei ole kielestä riippumaton ulkoinen referentti vaan käsite, jonka luonne on täysin riippuvainen kielen sisäisistä suhteista. Käsite ei kuitenkaan ole välttämättä riippumaton todellisuudesta, vaan se voi olla ajatus jostakin, joka määrää sen luonteen. Totuuskäsite katoaa lingvistiikasta, jos referenssisuhde kielletään. Kieli ei ole autonominen järjestelmä kuten shakkipeli. Peliin ei vaikuta ulkopuolinen todellisuus eikä se ole kommunikaatiota. Kielellä on sen sijaan selvä suhde elämään, ja sen avulla edistetään kielestä riippumattomia päämääriä. Pelin kaltainen suljettu kielijärjestelmä tekee maailmasta selittämättömän ja luoksepääsemättömän mysteerin, lähes absurdin. (Devitt & Sterelny 1987, 213-220; Amnell 2010, 159-160)

Neil Curry sanoo, että pääero Bhaskarin ja Laclau välillä on se, että Laclau haluaa sulkea olemisen tiedon sisälle, kun taas Bhaskar haluaa sulkea tiedon ja ihmisen olemisen sisälle ja torjua ontologisen

relativismin. Siten kaikki sisällytetään ontologian sisään, myös epistemologia ja etiikka. Laclau haluaa taas relativisoida ontologian ja epistemologian niin, että löydettävänä ovat vain erilaiset diskursiiviset muodot. Laclau on ontologia käsittelee ihmistä. Ulkopuolinen maailma on kyllä olemassa, mutta jotta sillä olisi ylipäättään jokin merkitys, sen täytyy olla konstituoituna diskursiivisiin muotoihin. Objektilla ei ole olemassaoloa itsessään, vaan se saa sen vasta diskursiivisessa kentässä. Ei ole mielekästä puhua objektista ennen diskurssia. Ulkopuolinen maailma redusoidaan sisäiseksi ja diskursiiviseksi. Tämä on Curryn mukaan eräs muoto konstruktivismia Kantin tapaan. Siinä on mahdollisuus nähdä irrealismin piirteitä. Siinä ulkopuolisella todellisuudella ei ole mitään suhdetta sisäpuoliseen. Curryn mielestä Laclau on sulkenut pois ajatuksen, että kun diskurssi törmää rajoihinsa, voi olla mahdollista, että siihen voi vaikuttaa jokin muukin kuin toinen diskurssi. Tässä näkyy Laclauin rajoitettu käsitys objektista. (Curry 2002, 118-119, 125)

Jaakko Hintikka (1929-2015) analysoi kahta erilaista käsitystä kielestä, joita hän kutsuu universaalikieleksi ja kalkyylikieleksi. Universaalikielen käsityksen mukaan kieli on universaali siten, ettei sitä voi paeta eikä siitä pääse ulos. Kaikki mitä ajattelemme ja sanomme edellyttää kieltä. Tämä koskee myös kielen ja maailman välisiä semanttisia suhteita, joista tärkein on ehkä totuus. Universaalisuus tarkoittaa poissulkemista siten, että se mikä on kielen ulkopuolella, ei ole kielellä ilmaistavissa ja siten mieletöntä. Kieli on meidän ja maailman välillä. Emme voi ”saavuttaa” maailmaa muuten kuin kielen avulla ja olemme eräällä tavalla kielen vankeja. (Hintikka 1988, 143-145) Kalkyylikielen käsityksen mukaan emme ole sidoksissa kieleen, vaan kieli on palvelijamme ja me olemme sen herroja. Me voimme hallita kielen toimintatapoja ja voimme jopa ”pestata” toisen kielen, jos vanha ei toimi tyydyttävästi. (Hintikka 1987, 145) Hintikka kannattaa kalkyylikielen näkemystä. Universaalikielessä totuus on saavuttamattomissa, mutta se johtaa paradokseihin tilanteeseen. Totuus on kaiken semantiikan kulmakiviä, mutta me emme voisi puhua siitä kielen avulla. Loogista semantiikkaa ja malliteoriaa on kehitetty vuosikausia, vaikka niiden pitäisi olla universaalikielen mukaan mahdottomia. Totuusmääritelmät ovat kielen loogisen analyysin kulmakiviä. Tämä osoittaa, että totuus on ilmaistavissa ja kieli on ajateltavissa kalkyylin, formaalisen systeemin kaltaiseksi. (Hintikka 1987, 156-157; Amnell 2010, 158-159)

Thomas Branten mukaan diskurssianalyysi on tärkeä metodologinen väline yhteiskuntatieteissä ja voi olla täysin yhteensopiva realismin kanssa. On tarpeetonta laajentaa sen sisältöä monelle alueelle, sillä

se voi silloin kadottaa terävyytensä. Jos diskurssi rajoitetaan selvemmin puheeseen, kirjoitukseen, argumentteihin ja ajatustapoihin, on diskurssi kausaalitekijä muiden joukossa ja voi selittää yhteiskunnallista kehitystä. Diskurssi on myös valtatekijä, ja valtasuhteiden analysoimisessa diskurssilla on keskeinen tieteellinen ja poliittinen tehtävä, mutta silloin on vältettävä relativismia, joka seuraa Laclaun näkökannasta. Brante sanoo, että Bhaskar on myöhemmin omaksunut filosofiaa, jolla ei ole samaa yhteiskunnallista relevanssia kuin hänen varhaisilla kirjoituksillaan. (Brante 2005, 194-198)

Bhaskarin teoria on herättänyt monenlaista kritiikkiä diskurssinäkemystä edustavien tutkijoiden parissa, ja he ovat pyrkineet vastaamaan sen esittämiin väitteisiin. Kriittistä realismia on kuvattu positivistiseksi skientismiksi. Sen kielikäsitystä on luonnehdittu primitiviseksi ”nimi-objekti”-malliksi. Sen mukaan pelkkä nimen antaminen objektille tai asiantilalle tuo sen rationaalisen kontrollin alle ja loogiseen koherenttiin teoreettiseen järjestelmään. (Pleasant 1999, 177) Jacob Torfing pyrkii vastaamaan erilaisiin kriittisiin mielipiteisiin, joita on esitetty Laclaun teorioita kohtaa. On kriittisesti huomautettu, että diskurssiteoria johtaa idealismiin, jonka mukaan riippumatonta todellisuutta ei ole olemassa. Tämä ei kuitenkaan pidä Torfingin mukaan paikkaansa. Diskurssiteorian mukaan ihmisen tietoisuuden, ajatusten ja kielen ulkopuolinen todellisuus on olemassa, mutta pelkän aineen olemassaolosta ei seuraa mitään. Aineella ei ole itsessään välineitä omalle representaatiolle. Sosiaaliset muodot tekevät aineen käsitettäväksi, ja nuo muodot eivät ole koettujen objektien passiivisia heijastuksia eivätkä kokevan subjektin konstituoimia. Käsitettävät ja merkitykselliset sosiaaliset muodot konstruoidaan erilaisissa diskursseissa. Jokin maapala voidaan käsittää maanviljelysmaaksi, virkistysalueeksi tai kaupalliseksi rakennuspaikaksi. Nämä merkitykset voivat kuitenkin muuttua muutosten ja diskursiivisten paikaltaansiirtymisten seurauksena, joten ei ole olemassa mitään lopullista kuvausta maailmasta sellaisena kuin se on. (Torfing 2005, 18)

Diskurssiteoriaa on arvosteltu ”valehtelijan paradoksin” avulla. Väitetään että diskurssiteoria sanoo olevansa antiessentialistinen, mutta väittäessään, ettei ole essentiaa, se tekee essentian siitä, ettei ole essentiaa. Teoria tekee juuri sitä, mistä se sanoo, ettei sitä pidä tehdä. Mutta Torfingin mukaan positiivisesti määritellystä essentialistisesta perustasta voidaan kyllä johtaa monenlaisia vaikutuksia, mutta puhtaasta negatiivisesta antiessentialisesta tyhjyydestä (*abyss*) ei seuraa mitään. Taloudellinen struktuuri pystyy määrittämään yhteiskunnan struktuuria, mutta taloudellisen struktuurin

paikoiltaanmenosta ei seuraa loogisesti mitään. Sosiaalisen maailman essentialistisen perustan torjuminen ei vie uuteen essentialistiseen perustaan. (Torfing 2005, 21)

Bhaskarin ontologisten teorioiden suhde Kantin teoriaan kognitiivisten arvostelmien ”reseptiivisyydestä” ja ”spontaanisuudesta” on herättänyt joidenkin tutkijoiden huomiota. *Andrew Collierin* mielestä Bhaskar torjuu Kantin idealismin. Bhaskarin transsendentaalinen realismi merkitsee sitä, että todellisuuden alla on mekanismeja ja struktuureja ja transsendentaalinen argumentti voi osoittaa ne todellisiksi. Kantin transsendentaalinen argumentti johtaa teoriaan ihmisen mielen kyvystä antaa maailmalle struktuuri. Bhaskarin argumentti koskee sekä ihmismieltä että sitä, millainen maailma on. Bhaskarilla ei ole numenaalista oliota itsessään, josta ei voi saada tietoa. Se on löydettävä, ja sen löytäminen on mahdollista. Kantin synteettisesti apriorinen merkitsi riippumattomuutta kokemuksesta, sitä minkä ihmismieli tuottaa itse. Bhaskarille ne maailman piirteet, jotka tekevät tiedon mahdolliseksi, eivät ole välttämättä apriorisia, vaan maailman todellisia piirteitä. Kantin käsitys omasta tietoteoriastaan oli, että se oli ajaton ja koski tietoa yleensä riippumatta historian muodoista. Hän uskoi löytäneensä avaimen varmoihin ikuisiin totuuksiin. Bhaskar ei väitä sellaista. Maailman rakenne ei ole läpinäkyvä eikä välttämätön ja meidän tietomme siitä on fallibilistista. Toinen transsendentaalinen argumentti voi selittää maailmaa paremmin kuin toinen. Lopullista teoriaa ei ole. (Collier 1994, 22-23) Tuukka Kaidesojan mukaan Bhaskarin ontologian suhteessa Kantiin on ongelmia. Hänen mielestään Kantin ja Bhaskarin transsendentaaliset argumentit muistuttavat toisiaan, mutta eroavat siinä, että Kantin argumentit kuvaavat ihmisen universaalisia kognitiivisia kykyjä, kun taas Bhaskar kuvaa tieteellisiä sosiaalishistoriallisia käytäntöjä. Bhaskar pyrkii naturalisoimaan Kantin transsendentaalisen argumentin, mutta Kantin mukaan transsendentaaliset ja empiriset perspektiivit on erotettava toisistaan, joten tällainen transsendentaalisten argumenttien naturalisointi johtaa ristiriitaan Kantista katsottuna. Bhaskar pyrkii silti oikeuttamaan transsendentaalisen realistisen ontologiansa Kantin transsendentaalisten argumenttien avulla, mutta hän ei ole onnistunut siinä. Hän käyttää sellaisia Kantin olettamuksia, jotka eivät sovi yhteen transsendentaalisen realistisen ontologian kanssa. Bhaskar luokittelee transsendentaaliargumenttien johtopäätöksiä Kantin termein transsendentaalisesti välttämättömiksi synteettisiksi a priori -totuuksiksi, jotka hän kuitenkin suhteellistaa tutkimuskäytäntöjen ja intentionaalisen toiminnan olemassaoloon. (Kaidesoja 2009, 56-57) Tämä on ongelmallista, koska Kantin teoria liittyy myös transsendentaaliseen idealismiin, jonka Bhaskar torjuu. (Kaidesoja 2009, 50) Kaidesoja katsoo, että Bhaskarin transsendentaaliset argumentit eivät oikeuta hänen

transsendentaalista realistista ontologiaansa. (Kaidesoja 2005, 28) Siksi hän ehdottaa, että transsendentaaliargumentit voitaisiin korvata naturalistisilla argumenteilla, jotka ovat todellisuuden rakennetta koskevia erehtyväisiä väitelauseita. Ne eivät ole silloin synteettisesti apriorisia. (Kaidesoja 2009 Kaidesojan mukaan olisi mahdollista tulkita ja oikeuttaa transsendentaalinen realistinen ontologia naturalismin metafilosofiasta käsin, joka on antifoundationalistista. Bhaskarin myöhempi kehitys näyttää kuitenkin menevän juuri päinvastaiseen suuntaan. Hän näyttää kehittävän apriorisen filosofisen teorian avulla metafysisistä järjestelmää, joka selittäisi koko maailman ja jopa enemmänkin, ehkä Jumalankin. (Kaidesoja 2005, 28-29, 47, 51, 61)

Hugh Willmott sanoo, että Bhaskarin mukaan luonnon todellisuus ja sosiaalinen maailma ovat intransitiivista aluetta, ja niistä oleva tieto on transitiivista aluetta. Maailmaa hallitsevat transfaktuaaliset lait. Laclau haluaa dekonstruoida eron, joka on transitiivisen ja intransitiivisen alueen välillä. Tämä ero on diskurssin aikaansaama. Laclau sanoo, ettei hän hylkää kriittistä realismia kokonaan, vaan se on hänestä yksi mahdollisuus, miten todellinen voidaan konstruoida diskursiivisesti. Laclaun teoriassa ontologia ja epistemologia johdetaan eettis-poliittisesta projektista. Willmottin mielestä kriittinen realisti pyrkii korvaamaan väärän ideologisen käsityksen oikealla tiedolla. Kriittisen realismin mukaan Laclaulta puuttuu referenssi, ja Bhaskar pyrkii saamaan sen takaisin. Laclaun mielestä referenssi on olemassa, mutta samalla todellisuus on poliittisen artikuloinnin tuote. Kaikki konsensus on hegemonista artikulaatiota. Luonnon fakta on diskursiivinen fakta sen vuoksi, ettei luonnon idea ole jotain, joka on valmiina olemassa, vaan se on aina historiallisen ja sosiaalisen konstruktion tulos. (Willmott 2005, 749-753, 762-763, 765, 773)

Kootusti voidaan sanoa, että kriittisen realismin ja Laclaun ontologian tärkein ero on, että kriittisen realismin kannalta katsottuna Laclaun ontologiassa intransitiivinen, ihmisestä riippumaton dimensio on pudotettu kokonaan pois ja olemassaolo on muutettu diskurssiksi olemassaolosta.

9. DISKURSIIVINEN JA KRIITTISEN REALISMIN EPISTEMOLOGIA.

Ensimmäinen paradigmojen epistemologioiden erilainen piirre, joka kiinnittää huomiota, on teoria tiedon syntymisestä ja olemuksesta. Bhaskarin mukaan ontologia ja epistemologia on erotettava toisistaan ja ontologia edeltää aina epistemologiaa. Fyysinen todellisuus on olemassa meistä riippumatta. Todellisuuden tulee olla aina realistinen lähtökohta. Siihen voidaan viitata, ja tiedolla on siten referenssi. Laclaulle tietoprosessin järjestys on päinvastainen kuin Bhaskarilla. Laclau mukaan prosessi alkaa aina käsitteistä, informaatiopaloista ja ideoista. Se ei ala todellisuuden objekteista. Teoreettiset käytännöt tuottavat tiedon objektit, ja struktuurikenttä edeltää aina faktoja. Bhaskar haluaa välttää ns. episteemiset virheet, joissa väitteet olion olemassaolosta muutetaan väitteiksi, joissa on kyseessä oliota koskeva tieto. Sen vuoksi kriittinen realismi torjuu Kantin väitteen, että maailman ymmärtämiseksi tulee fenomenaalinen ilmiasu järjestää aprioristen kategorioiden puitteisiin, jotka sisältyvät ihmisen kognitiiviseen rakenteeseen. Kantin mukaan ihmisen kognitio muovaa todellisuutta. Kriittisen realismin mukaan todellisuus muovaa kognitiota. Episteemiset työkalut ja prosessit kehitetään a posteriori, kun kohtaamme todellisuuden. (Wright 2013, 106) Bhaskar sanoo, että me emme voi uskoa mitä tahansa, vaan luonto ja teoria määräävät yhdessä meidän uskomuksiamme. Todellinen maailma rajoittaa teorian valintaa ja kehitystä, mutta ei määrää niitä pakollisella tavalla. (Bhaskar 1991, 31, 38)

Sen vuoksi onkin yllättävää, että Bhaskar kehittää epistemologista teoriaansa relativismin suuntaan. Hänen ontologiaansa on kuvattu rohkeaksi, mutta hänen epistemologiaansa varovaiseksi. Tiedon objektit ovat kyllä olemassa ihmisen tiedosta ja aktiivisuudesta riippumatta, mutta käsitykset maailmasta ovat kontingenteja, osittaisia ja paikallisesti humanistisia. Todellisuus ei tyhjene meidän käsityksiimme siitä eikä ole redusoitavissa niihin. Ihmisen asema maailmassa on rajoitettu ja aina uhanalainen. Bhaskar haluaa torjua tällä tavalla hypernaturalistisen positivismin sekä antinaturalistisen hermeneutiikan. (Curry 2002, 117-119) Bhaskar kannattaa kyllä metafysisistä realismia, joka sisältää ontologisen realismin sekä idean, että on olemassa vain yksi tosi maailmanselitys. Mutta meillä ei ole kuitenkaan mitään absoluuttisen varmaa tietoa eikä täydellistä kuvausta maailmasta. Kaikki tieto on fallibalistista, ja tiede on jatkuvasti etenevä prosessi. (Groff 2004, 46-48) Bhaskar hahmottelee siten kahta epistemologista teesiä: epistemologinen relativismi ja arvostelmien rationaalisuus. Epistemologisen relativismin mukaan kaikki uskomukset ovat sosiaalisesti tuotettuja, ja kaikki tieto on väliaikaista ja muuttuvaa. Arvostelmien rationaalisuus torjuu

kuitenkin arvostelmien relativismin. Bhaskarin mukaan on olemassa sosiaalishistoriallisesti tuotettuja rationaalisia perusteita, joiden mukaan toinen uskomus, väite tai teoria on parempi kuin toinen. Näin Bhaskar pyrkii torjumaan sekä epistemologisen absolutismin eli foundationalismin että äärimmäisen totuusrelativismin, jonka mukaan kaikki uskomukset ja teoriat ovat yhtä totta. Kaikissa toiminnoissa on oltava perusteet pitää jotain uskomusta parempana kuin toista. Jos joku uskoo osaavansa lentää ja hyppää ikkunasta, hän huomaa, että hänen käsitejärjestelmässään on heikkous. Bhaskarin teorian arvioiva rationalismi eri väitteiden välillä edellyttää ontologista realismia. Muutoin jouduttaisiin loogiseen ristiriitaan. Ei ole mahdollista sanoa jotakin sanomatta jotain maailmasta ainakin implisiittisesti. Samoin toiminta yleensä edellyttää maailman reaalisuutta. Muutoin ihmiset voisivat hypätä ikkunasta, jos he vain niin uskoisivat. Bhaskarin arvioiva rationalismi edellyttää episteemistä relativismia, koska ei ole olemassa absoluuttista totuutta eikä itsestään selviä väitteitä eikä olisi tilaa historiallisille debateille jonkin väitteen pätevyydestä. Teorioiden ja mallien välillä tapahtuva valinta edellyttää myös eettistä vastuuta. (Patomäki 1992, 220-222)

Bhaskar torjuu totuuden korrespondenssiteorian, sillä hänen mielestään se vaatii mahdottomia, sitä että meillä olisi suora pääsy riippumattomaan todellisuuteen. (Devitt 1991, 178) Tämän perusteella Gerald Delanty katsoo mahdolliseksi ratkaista paradigmatkriisi, koska sen molemmat osapuolet torjuvat korrespondenssiteorian. (Delanty 2002, 132) Tuukka Kaidesoja sanoo kuitenkin, ettei ole täysin selvää, kuinka syvää Bhaskarin episteminen relativismi on. Bhaskar ei esitä korrespondenssiteorian tilalle mitään käyttökelpoista vaihtoehtoa. Jotkut korrespondenssiteorian kannattajat kyllä sanovat, että se on totuuden määritelmä, ei kriteeri, jolla tosi propositio voidaan identifioida. Olisi siis mahdollista vertailla rationaalisesti uskomusten tai teorioiden totuudenkaltaisuutta vertaamalla niitä suoraan todellisuuteen. (Kaidesoja 2009, 21-23) Toiset kriittisen realismin kannattajat, kuten Collier, ovat sitä mieltä, että johdonmukaisen kriittisen realismin mukaan totuuden korrespondenssiteoria olisi pitänyt säilyttää. Me voimme katsoa, onko pullon avaaja veitsien laatikossa, kuten sanottiin. Se on juuri sellaista vertailua, jota korrespondenssi on. (Collier 1994, 237-242) Christopher Norris sanoo, että useimmat ontologisen realismin kannattajat haluavat edetä siitä epistemologiseen teesiin, jonka mukaan me voimme hankkia tietoa meidän tiedostamme riippumattomasta maailmasta empiirisen tutkimuksen, tieteellisten teorioiden ja kausaaliselitysten avulla. Realismin perusväitteen mukaan totuuden täytyy sisältää silloin korrespondenssisuhde, jossa toisena osapuolena on väite ja toisena se, mikä tekee sen todeksi, ja sen tulee olla käsitteellisesti riippumaton meidän arviointistandardeistamme. Meidän

arkikokemuksemme ja tieteellisten teorioiden empiirinen verifiointi tai falsifiointi tukevat tätä episteemistä teoriaa. Tutkimusmatkailija, joka saapuu tuntemattomalle seudulle, voi huomata, että se muistuttaa edellisten tutkimusmatkojen kuvauksia samantyyppisistä paikoista tai on täysin uudenlainen. Olisi absurdia ajatella, että fysiikan laeille ilmestyisi totuusarvo vasta sitten, kun ihmiset sen keksivät. Kuinka fysiikka olisi voinut kehittyä, jos se ei olisi edennyt suorista empiirisistä havainnoista sellaisten entiteettien olemassaoloon, joita ei ole helppo havaita, kuten atomit ja elektronit. (Norris 2002, 4-8, 132) Ruth Groff kiinnittää huomiota siihen, että Bhaskarin varhaisten teorioiden kannattajat ovat olleet sitä mieltä, että hänen kriittinen realisminsa edellyttää, että maailman ja proposition välillä voidaan havaita yhtäpitävyyttä ja sen perusteella arvioida kilpailevien teorioiden totuutta. Mutta Bhaskar näyttää ainakin jossakin vaiheessa kannattavan ajatusta, jonka mukaan teoria on totta, jos tutkijat ovat siitä yksimielisiä. Groffin mielestä Bhaskarin varhainen kanta vaatii vahvemman totuusteorian kuin vain yksimielisyyden. Se vaatii vastaavuusteorian: *propositio on totta, jos sen ilmaisema asiantila on todella asiantila*. Sellainen totuuskäsitys on rationaalisen kritiikin välttämätön ehto. Bhaskar ei ole kiinnittänyt tähän seikkaan riittävästi huomiota, ja hänen teoriaansa voidaan pitää tässä suhteessa puutteellisena ja sekavana. (Groff 2004, 80-85, 87-90)

Ruth Groffilla on hyvin kriittinen näkemys Bhaskarin totuuskäsityksestä, totuudesta *aletheiana*, jota Bhaskar hahmotteli myöhemmässä kirjassaan *Dialectic: The Pulse of Freedom*. Siinä Bhaskarin ajattelu lähenee Kantin ja Hegelin filosofiaa ja hän pyrkii luomaan kriittisestä realismista laajaa dialektista filosofista järjestelmää. Siinä Bhaskarin näkemys poikkeaa hänen varhaisesta teoksessaan *A Realist Theory of Science*. Sana *aletheia* tulee kreikan kielestä ja tarkoittaa paljastettua ja siten totuutta. Bhaskarilla *aletheia* tarkoittaa todellisen (*Real*) alla olevia syitä, voimia, mekanismeja, prosesseja ja essentioita ontologisessa kerroksisuudessa. Groffin mielestä tämä käsitys johtaa tiedon absolutistiseen ymmärtämiseen, joka on hylättävä. Groff sanoo, että ideat on erotettava alla olevista todellisista essentioista. Totuus on olemukseltaan idea, ja kuuluu epistemologiaan eikä ontologiaan. Se on luonteeltaan proposition ominaisuus. Ideat eivät ole luonnonmaailman riippumattomia piirteitä, vaan ne ovat inhimillisen subjektiivisuuden kontingenteja tuotteita. Bhaskarilla ”totuus” tarkoittaa alla olevia kausaalisia mekanismeja eikä hän esitä mitään syitä siihen. Sitä voidaan pitää kategoriavirheenä. Groffin mielestä Bhaskarin totuuskäsitystä voitaisiin yrittää korjata sanomalla esimerkiksi: ”Kun olemme vakuuttuneita, että jollakin on erityisiä kausaalisia ominaisuuksia, sitä voidaan kutsua todelliseksi essentiaksi.” Tuo vakuuttuneisuus tekisi siitä subjektiivisen. Siinä

aletheia-totuus viittaisi ontologiseen ilmiöön, mutta sillä olisi samalla epistemologiset edellytykset. Se ilmaisee silloin sekä kausaalisuutta että subjektiivista varmuutta. (Groff 2004, 72-77, 86)

Andrew Collierin mielestä Bhaskarin käsitys totuudesta sisältää kaksi piirrettä. Toisaalta totuus merkitsee väitteitä, arvioita ja arvoja, jotka on tehty sosiaalisessa kontekstissa. Toisaalta totuus on asiantiloja tai olosuhteita, jotka vallitsevat ihmisestä riippumatta. Näitä kahta aspektia, episteemistä ja ontologista, ei Bhaskarin mukaan pidä redusoida yhdeksi traditionaaliseksi korrespondenssiteoriaksi. Rorty arvostelee tätä käsitystä sanomalla, että totuuden objektiivisuus on käsitesekaannus. Bhaskarin mukaan me voimme tietää, että maailma on ollut olemassa ennen tieteitä ja toimii riippumatta tieteistä. Tiede edellyttää tätä. Bhaskar sanoo, että kun yhteensopimattomuutta esitetään kahden teorian välillä, niillä voi kaikesta huolimatta olla sama referenssi. Merkitys voi kuulua teorian transitiiviseen dimensioon, kun taas referenssi voi kuulua intransitiiviseen dimensioon. Tämä tekee mahdolliseksi rationaalisen valinnan niiden välillä sillä perusteella, mikä teoria selittää enemmän samasta ilmiöstä. Happi voi selittää enemmän kuin flogiston. (Collier 1994, 89-91). Jos ei ole yhteistä referenssiä, teorit eivät ole ollenkaan ristiriidassa. Kukaan ei väitä, että astrologia on yhteensopimaton monetarismien kanssa. (Collier 1994, 91) Patomäen mielestä olisi mahdollista, että kaksi erilaista väitejärjestelmää voi sopia yhteen ajassa muuttuvan todellisuuden kanssa. Tiede voi loputtomasti tuottaa erilaisia kuvauksia, jotka voivat olla yhteensopivia tai sopimattomia. Vaikka on olemassa todellinen differentioitu, strukturoitu ja stratifioitu maailma, ”korrespondenssi” on aina metaforinen luonteeltaan. Totuus metaforina tarkoittaa samankaltaisuutta teoriasta riippuvan väitteen ja oletetun ja kuvitellun ”transsendenttisen” todellisuuden välillä. (Patomäki 1992, 222-229, 248)

Kaidesojan mukaan Bhaskar ajattelee, että tieteellisen tutkimuksen objektit ovat struktuureita ja mekanismeja, joita ei kuitenkaan voi havaita. Ne synnyttävät ilmiöt ja tapahtumat, jotka voidaan kokea. Hänen transsendentaalisen realisminsa mukaan tieteellinen tieto havaitsemattomista struktuureista on mahdollista. Hän torjuu ajatuksen, että olisi olioita-itsessään, jotka eivät voisi periaatteessa olla tieteellisen tiedon objektina. Bhaskar erottaa toisistaan suljetut järjestelmät, joita ovat pääasiassa laboratorio-olosuhteissa tehdyt kokeet. Ne voivat tuoda esiin tutkimuksen kohteena olevat mekanismit niin, etteivät muut mekanismit pääse niitä estämään. Tieteellisiä kokeita tarvitaan, jotta voitaisiin löytää todellisuuden alla olevat mekanismit suljetussa koetilanteessa. (Collier 1994, 34) Tieteellisen työn tehtävänä on esittää kysymyksiä luonnolle ja saada vastauksia, jotka eivät ole

implisiittisesti mukana kysymyksissä. (Collier 1994, 53) Tieteellinen tieto syvenee, kun se löytää uusia todellisuuden kerroksia. (Collier 1994, 53) Laboratorioiden ulkopuolella mekanismit toimivat avoimissa järjestelmissä, joissa useat eri mekanismit vaikuttavat toisiinsa. Sosiaalitieteet joutuvat yleensä aina työskentelemään avoimissa järjestelmissä. Sen vuoksi sosiaalitieteitten teoriat ovat selittäviä eivätkä ennustavia. (Kaidesoja 2009, 16-18) Bhaskarin kuvaamat tieteelliset kokeet sopivat fysiikan tai kemian kokeisiin, mutta eivät niinkään psykologian tai lääketieteen kokeisiin, joissa on vaikea erottaa mekanismeja toisista mekanismeista. Kaidesojan mielestä fysiikan ja kemian kokeet, joita Bhaskar kuvaa, ovat kuitenkin yliyksinkertaisia. (Kaidesoja 2005, 35-40)

Bhaskarin teoriassa kausaalisuudella on tärkeä asema ja siinä puolustetaan kausaalisen selittämisen mahdollisuutta, mutta teoriassa on myös ongelmia. Bhaskarin mukaan yhteiskunta on kausaalisesti strukturoitu. Se ei ole atomistinen. Kausaalilait ja mekanismit ovat riippumattomia niistä tapahtumista, jotka ne aiheuttavat. Kausaaliset mekanismit ja tapahtumat eivät ole välttämättä koettavissa. Tieteen tehtävä on tunkeutua näihin mekanismeihin, jotka operoivat reaalisessa maailmassa. (Delanty 2002, 129-130) Todellisuus on kerroksellinen siten, että havaittavat tapahtumat ovat alla olevien kausaalimekanismien tuottamia ja nämä mekanismit ovat taas niiden alla olevien mekanismien tuottamia. Kausaalisuus on siten fysikaalisen maailman piirre ja koskee todellisia dispositionaalisia voimia. Todellisuus on siten määrittelemättömän syvä, ja ihmisen kokemus on todellisuuden ylin kerros. Tieteen hahmottelemat luonnonlait ovat väittämiä, jotka koskevat näitä mekanismeja. (Groff 2004, 10-11, 34-43, 55) Kaidesojan mukaan on hyödyllistä erottaa toisistaan kausaalisuuden ontologinen ja epistemologinen ongelma. Ontologinen ongelma on, mikä on kausaalisuutta ja mikä erottaa kausaalisuuden muista suhteista. Epistemologinen ongelma on, miten saamme tietoa kausaalisuhteesta. Siinä kysytään, mikä on kausaalisuhteitten empiirinen identifikaatio ja hypoteesien tai teorioiden empiirinen koe. Bhaskar sanoo, että olioiden todelliset olemukset (*essence*) ovat niiden sisäiset struktuurit, atomirakenteet ja niin edelleen, jotka konstituoivat luonnollisten taipumusten ja kausaalivoimien todellisen perustan. Kausaalimekanismit, jotka perustuvat olioiden kausaaliin voimiin, ovat kategorisesti erillisiä niistä tapahtumista, joita ne synnyttävät. Siten kausaalivoimat voimat voivat olla tieteellisen havainnoinnin ulkopuolella ja ovat transsendentaalisia. Kausaaliset voimat ovat kuitenkin ongelmallisia, koska niitä ei voi havaita. Kaidesojan mielestä on vaikea sanoa, millä tavalla kausaaliset voimat ovat suhteessa havaittaviin tapahtumiin. Bhaskar uskoo, että kausaaliset voimat voivat olla mahdollisen tiedon kohteita. On kuitenkin mahdollista keksiä loputon määrä erilaisia hypoteeseja, jotka viittaavat erilaisiin

transsendentaalisiin kausaalivoimiin, ja vaikea arvioida näitä kilpailevia hypoteeseja keskenään. Bhaskarin mukaan on mahdollista arvioida kausaalihypoteeseja tieteellisten kokeiden avulla, mutta se on ongelmallista, jos kausaaliset voimat eivät ole aktuaalisia. Laboratorioiden ulkopuolella avoimissa järjestelmissä se on vielä vaikeampaa. Sen vuoksi Kaidesojan mukaan Bhaskarin kausaalivoimien teoria tarvitsee edelleen kehittämistä. (Kaidesoja 2007, 63, 74-78, 84)

Bhaskarin mukaan ihmisen mieli on todellinen emergenttinen voima, jonka autonomia on kuitenkin rajoitettu. Bhaskar ei kuitenkaan sano, mitä nämä emergenttiset voimat ovat tai mikä on niiden suhde neurofysiologisiin prosesseihin. Transsendentaalinen kausaalivoimien selitys estää Bhaskaria vastaamasta näihin kysymyksiin. Bhaskarin mukaan syyt (*reasons*) ovat vaikuttavia mekanismeja luonnon mekanismien tavoin. Intentionaalinen kausaalisuus on myös tärkeä. Näitä syitä ovat halut ja uskomukset ihmisen käytännöllisissä intresseissä. Ihmisen henkiset tilat ovat neurofysiologisten järjestelmien yläpuolella, mutta voivat tuottaa materiaalisia vaikutuksia. Kaidesojan mukaan voitaisiin kehittää biologinen ei-reduktiivinen materialistinen teoria mielen suhteesta neurofysiologiaan, joka toimisi paremmin kuin Bhaskarin teoria, joka näyttää usein olevan lähempänä Descartesin dualismia, kuin Bhaskar haluaisi myöntää. (Kaidesoja 2007, 63, 74-78, 84)

Jonathan Joseph analysoi kriittistä realismia ja sanoo, että kriittinen realismi ottaa häpeämättömän ontologisen kannan, joka korostaa riippumattoman todellisuuden olemassaoloa, jota tieto pyrkii ymmärtämään. Bhaskar kuvaa tätä riippumatonta todellisuutta intransitiiviseksi alueeksi. Sen vastakohtana on transitiivinen tieto. Nämä vahvistavat toisiansa, sillä transitiivinen tiedon alue olisi käsittämätön ilman itsenäisesti olemassa olevaa todellisuutta, johon se viittaa. Intransitiivinen on olemassaolon ehto transitiiviselle. Todellisuuden tulee olla riippumaton meidän tiedostamme, jotta tieteellisellä kehityksellä ja debatilla olisi relevanssia. Tiede on organisoitua inhimillistä toimintaa, joka tapahtuu sosiaalisessa kontekstissa ja nojaa ennalta olemassa olevaan sosiaalisesti tuotettuun tietoon. Se pyrkii tekemään eksplisiittiseksi sen, mikä oletetaan jo implisiittisesti. Sen on otettava huomioon tutkijan erityinen näkökulma. Tämä merkitsee, ettei ole olemassa suoraa 'vastaavuutta' ajatuksen ja sen objektin välillä. Tämä vie välttämättä jonkinlaiseen episteemiseen relativismiin. Se ei kuitenkaan ole sellaista relativismia, mikä on poststrukturalismissa ja postmarxilaisuudessa. (Joseph 2002, 28)

Andrew Wrightin mielestä kriittisen realismin saavutuksena voidaan pitää sitä, että se on paljastanut modernin myytin universaalisesta järjestä, jonka mukaan autenttisen tiedon tulee olla objektiivisen puhdasta niin, etteivät tietty aika, paikka tai kulttuuri sitä saastuta. Kriittisen realismin mukaan kaikki tieto on välttämättä tietävän yksilön ja yhteisön saastuttama. (Wright 2013, 4) Toisaalta ei ole irrationaalista tai moraalisesti kyseenalaista olettaa, että yksi tietty selitysmalli voi olla parempi kuin toiset. Päinvastoin jos tämä kielletään, estetään rationaalinen arviointi. (Wright 2013, 5) Kriittinen realismi pyrkii raivaamaan polun äärimmäisyyksien välille, modernin varmuuden ja postmodernin skeptisismien välille. Ontologisen realismin mukaan todellisuus on olemassa ihmisen havainnoista riippumatta. Epistემisen relativismin mukaan tietomme todellisuudesta on kontingenttia ja rajoittunutta. Rationaalisen arvostelun mukaan meillä on kuitenkin mahdollisuus arvostella ristiriidassa olevien totuusväitteiden välillä. (Wright 2013, 9)

Thomas Brante analysoi Laclaun teoriaa ja arvostelee häntä idealismista. Todellisuus on Laclaun mielestä kyllä olemassa, mutta sillä ei ole mitään kausaalista voimaa meidän tietoihimme. Se ei kykene sanomaan ei. Näyttää siltä, että teoria hyväksytään pikemminkin valtasyistä, ei sen selityskyvyn takia. Branten mukaan tiede antaa todellisuudelle mahdollisuuden ilmaista itsensä, sanoa kyllä tai ei. Kaukoputki ja mikroskooppi antavat signaalin todellisuudesta. Sosiaalitieteissä kontrolliryhmä ajaa saman asian. Siten saadaan objektiivista tietoa todellisuudesta. Laclaun mielestä kaikki tämä on turhaa. Vaikka kuinka yrittäisimme, kaikki faktat ovat sataprosenttisesti diskurssin leimaamia. Diskursiivinen eli transitiivinen dimensio hallitsee Laclaun mielestä kaikkea. Hänen mielestään ero transitiivisen ja ei-transitiivisen välillä on itsessään transitiivinen. Se vie kuitenkin toivottomaan idealismiin. Voidaan sanoa, että Laclaun oma väite diskurssin ja ei-diskurssin suhteesta on diskursiivinen konstruktio. (Brante 2005, 194-198)

Kootusti voidaan sanoa, että Laclaun ja kriittisen realismin tärkein epistemologinen ero on, että Laclaulla tietoprosessi alkaa käsitteistä, informaatiopaloista ja ideoista. Kriittisessä realismissa todellisuus on riippumaton meidän kognitiostamme ja muovaa tietoamme. Todellisuudella on aitoa kausaalista voimaa. Yllättävää on, että Bhaskar torjuu korrespondenssiteorian, jonka useat muut kriittisen teorian kannattajat haluavat säilyttää.

10. LACLAUN HEGEMONIATEORIA JA KRIITTISEN REALISMIN SOSIAALITEORIA

Bhaskar sanoo, että rationaalisuus voi esiintyä monilla eri tasolla. Niistä ensimmäinen on tekninen rationaalisuus, jossa sosiaalitiede ei pyri tekemään normatiivisia johtopäätöksiä. Toisella tasolla rationaalisuus on normatiivista, ja se on sijoitettu johonkin kontekstiin, eikä ole neutraalia dominointitilanteessa, vaan pyrkii poistamaan dominoinnin. Kolmas taso on käytännöllinen rationaalisuus. Toisella ja kolmannella tasolla Bhaskarin teoriat turvautuivat pitkälti Marxin ja Hegelin ajatteluun. Tämän tutkielman perustana olevat Bhaskarin varhaiset teokset ovat enimmäkseen ensimmäisen tason teknistä rationaalisuutta, joka pyrkii tietoon ja ymmärrykseen eikä niinkään normatiivisiin päätelmiin tai emansipaatioon.

Bhaskarin mukaan yhteiskunta on suhteellisen itsenäinen ja pysyvä struktuurien artikuloitu kokonaisuus. Sosiaalisia struktuureita ei voi tosin havaita eivätkä ne ole olemassa erillään niiden vaikutuksista, mutta ne ovat todellisia ja ne voidaan osoittaa kausaalisesti. Bhaskarin pyrkimyksenä oli asettaa näin perustus luonnontieteitten postpositivistiselle filosofialle ja kehittää sen avulla sosiaalitieteitten realistinen filosofia. Sosiaaliset struktuurit muistuttavat luonnontieteellisiä entiteettejä kuten esimerkiksi magneettikenttää. Kriittinen realismi kannattaa näin tieteiden yhtenäisyyttä. Bhaskarin mukaan luonnontieteellisen ja sosiaalitieteellisen metodin välillä on olennainen samankaltaisuus, vaikka niillä on myös merkittäviä eroja. (Delanty 2002, 129.130; Wright 2013, 106; Patomäki 1992, 37-39) Kriittisen realismin mukaan sosiaalisiin objekteihin voidaan soveltaa ontologista realismia samoin kuin luonnontieteellisiin kohteisiin. Niillä on emergenttistä kausaalista voimaa. (Kaidesoja 2009, 46) Näin sosiaalinen elämä ei ole täysin erossa luonnon maailmasta, vaan se on osa koko todellisuuden kausaalista rakennetta. Luonnon maailman ja sosiaalisen maailman erot edellyttävät erilaisia metodeja. Tällaisia eroja ovat mm. aktiviteetti-riippuvuus, käsiteriippuvuus ja aika-paikka-riippuvuus.

John Michael Roberts sanoo, että kriittinen realismi kannattaa tiedon naturalistista teoriaa. Sen premissinä on, että sosiaalisesta maailmasta voidaan saada adekvaattia tietoa siirtämällä luonnontieteitten metodia sosiaalitieteisiin. On tutkittava sosiaalisen maailman struktuureita ja kerrostumia, vaikka ne eivät ole välittömästi aistein havaittavia. (Roberts 2002, 237) Bhaskarin mukaan sosiaalitieteitten selitys eroaa luonnontieteitten selityksestä i) sosiaaliset struktuurit ovat

riippuvaisia siitä toiminnasta, joita ne ohjaavat; ii) sosiaaliset struktuurit ovat riippuvaisia agentin tietoisuudesta siitä, mitä hän on tekemässä; iii) sosiaaliset struktuurit ovat vain suhteellisen pysyviä. (Roberts 2002, 237-238) Sosiaaliset suhteet ymmärretään sisäisiksi suhteiksi sosiaalisten asemien ja käytäntöjen välillä. Sisäisillä suhteilla on tässä transsendentaalinen ja emergenttinen kausaalinen voima. Yhteiskunta ymmärretään siinä sosiaalisten struktuurien kokonaisuudeksi, joka on eräänlainen transsendenttinen entiteetti. Tällaisia sosiaalisia struktuureita ovat mm. kapitalistinen järjestelmä, koululaitos tai demografinen järjestelmä. (Kaidesoja 2007, 63, 74-78, 84) Bhaskarin teoria puhuu monitasoisista struktuureista ja sitä voidaan soveltaa myös politiikkaan ja talouteen. Poliitikassa ja taloudessa toimivilla entiteeteillä (hallinnan osastot, firmat, ammattiyhdistykset, poliittiset liikkeet, armeijat) on todellinen voima ja monitasoinen kausaalinen vaikutus. Yksitasoinen systeemi on pelkkä myytti, ja demokraattinen pyramidijärjestelmä katutasolta planeetan tasolle selittää paljon enemmän. (Collier 1994, 200-204) On välttämätöntä välttää kaksivirhetta. Yhteiskunta on välttämätön ehto ihmisten toiminnalle, eikä yhteiskuntaa olisi ilman ihmisen toimintaa. Sen olettaminen olisi materialisointivirhe. Yhteiskunta ei ole myöskään ihmisten tuote. Se olisi voluntaristinen virhe. (Fleetwood 2002b, 67-68)

Margaret Archer sanoo, että yhteiskunta on kuin vaate, joka on kulkenut ihmishistoriassa vuosituhannesta toiseen. Siinä näkyy matkan varrelta tullut käyttö ja kuluminen, paikkailu ja korjailu, eri aikoina tehty kunnostus niin, että nykyinen vaate sisältää hyvin vähän alkuperäistä materiaalia. Siinä voidaan nähdä eri osat, tarkoitukset ja ajat ja ketkä sitä käyttivät ja kuinka he sitä kohtelivat. Archer kutsuu yhteiskuntanäkemyksensä nimellä ”morfogeeninen yhteiskunta”. (Archer 2014b, 95) Tämä kuva osoittaa, mitä on ajateltava sosiaalisista struktuureista ja niiden suhteista ihmisten toimintaan. Yhteiskunnassa ei tapahdu mitään ilman sitä, mitä ihmiset tekevät tai ovat tehneet. Aikaisemmat sosiaaliset struktuurit vaikuttavat kuitenkin nykyisiin toimijoihin ja heidän toimintaansa. Samalla erilaiset antagonistiset intressit sijoittuvat yhteiskunnan sisälle. (Archer 1998c, 362, 367-368, 170-171) Sosiaalinen elämä on nähtävä samanaikaisesti rakenteiden ja toimijoiden aktiviteetin tuotteena. Näitä ei sotketa toisiinsa eivätkä ne ole samanarvoisia. Realistisen yhteiskuntateorian mukaan maailma on pre-eksistenttisesti olemassa ennen toimijoita ja näillä on puolestaan kyky muuttaa maailmaa. (Kuusela 2006a, 77-80, 89-90) Archerin hahmottelema morfogeneettinen lähestymistapa viittaa niihin prosesseihin, jotka muuttavat järjestelmän muotoa, struktuuria tai tilaa. Sen vastakohta on *morfostasis*, joka tarkoittaa niitä järjestelmän prosesseja, jotka pysyttävät järjestelmän muuttumattomana. Morfogenesis korostaa mahdollisuutta muotoilla

uudelleen. Siinä torjutaan virheelliset yhteiskunnan analogiat, kuten mekanismin, organismin tai kielen systeemit. Se korostaa, että uudelleen muotoilu syntyy struktuurin ja agentin yhteistoiminnasta ja niiden ajallisesta erottamisesta. (Archer 1995, 75) On kyseessä ”kaksoismorfogenesis”, jossa toimija muuttaa struktuuria ja kulttuuria, jotka puolestaan muuttavat toimijaa. (Archer 1995, 247) Ihmiset kykenevät vastustamaan, lykkäämään ja torjumaan strukturaalisia ja kulttuurisia tendenssejä monilla odottamattomilla tavoilla, koska heillä on luovaa voimaa. Samalla tavalla sosiaaliset muodot voivat muuttaa, torjua ja ohjata ihmisten toimintaa. (Archer 1995, 196)

Archerin mukaan realistinen sosiaaliteoria edellyttää intransitiivisten entiteettien olemassaolon, joka on sosiaalitieteen mahdollisuusehto. Tämä korostaa sitä, että on olemassa asiantila, joka ei riipu siitä, miten me sen näemme. Ontologia ja epistemologia ovat eri asioita. Yhteiskunnan määrittävä piirre on sen kyky muuttaa muotoa. Samalla osa sosiaalisista ilmiöistä pysyy muuttumattomana ja niiden luonne on morfostaattinen. Morfogenesis ja morfostasis vaikuttavat koko ajan valtioon ja sosiaalisiin instituutioihin. Morfogenesis luo samalla uusia morfostaattisia rakenteita. (Archer 2014a, 6-7) Sosiaalisessa elämässä vain suhteet säilyvät. Suhteet ovat sosiaalisen elämän perimmäisiä ainesosia. Mekanismit ovat transfaktuaalisia, mikä merkitsee, että niiden toiminta on jatkuvaa ja säännöllistä ja niiden ominaisuudet ovat kestäviä, vaikka niiden vaikutukset ovat moninaisia. Vaikka sosiaaliset muodot ovat historiallisesti kontingenteja, sosiaalinen ei ole puhtaasti kontingenttia. Muutoin sosiaalitiede romahtaisi eikä olisi mitään historiaa jäljellä. Metafyysisesti oletetaan, että jotkut suhteet ovat välttämättömiä tai ainakin suhteellisen pysyviä. Jos kaikki vain virtaisi, verifikaatio ja falsifikaatio olisivat mahdottomia. ”Kontingenttisuuden juhliminen...on vihamielinen morfogeneettiselle lähestymistavalle.” (Archer 2014a, 2) Silti transfaktuaalisuus on vain suhteellisen kestävä. Realistinen sosiaaliteorian mukaan todellisuus on kerroksinen: siinä on reaalin, aktuaalinen ja empiirinen. Tämä ontologinen syvyys edellyttää vertikaalista ja ajallista kausaaliteettia. Tämä vertikaalisten selitysten historiallisuus merkitsee, että käytännöt edellyttävät ideologista tasoa. Uskonto luo kirkkoja, ei päinvastoin. Sosiaaliset muodot ovat välttämätön edellytys kaikille intentionaalisille akteille ja niiden pre-eksistenssi tekee ne autonomisiksi ja tieteellisen tutkimuksen kohteiksi. (Archer 1995b, 195-196; Archer 1995, 166)

Archerin mielestä kriittisen realismin teoria ja sen emergenttinen näkemys ovat sopusoinnussa kristinuskon kanssa. Hän sanoo, että ensimmäisessä Mooseksen kirjassa ovat esillä tärkeät

yhteiskuntaa muovaavat prosessit: transsendentaalisuuden läsnäolo, luonnon runsaus, miehen ja naisen sosiaalisuus ja ennen kaikkea valinnan tuoma vastuu. Tässä kolmikerroksisessa maailmassa toteutuu morfogenesis, jossa meidän on jatkuvasti tehtävä valintoja, ei vain syntiinlankeemuksessa. Meidän on valittava tunnustammeko vai kiellämmekö Toiseuden, käytämmekö luontoa vastuullisesti ja elämmekö keskinäisessä huolenpidossa vai konfliktissa. (Archer 1995, 123-130, 281-291; Archer 2007, 42)

Niiniluodon mukaan realismin mukainen tiede voi edistää demokraattista koulutusta ja hyvää sosiaalista elämää yhteiskunnassa. On tärkeitä, että kriittinen kyseenalaistaminen on sallittua ja perusteluja ja vastaväitteitä voidaan tehdä tieteellisistä väitteistä. Sen vuoksi vapaus on tiedon hankkimiselle välttämätöntä. On tärkeitä, että vastustavat mielipiteet voivat haastaa käsityksiämme ja osoittaa niiden heikkouksia. Marxin mukaan ideologia on ”väärää tietoisuutta” ja tiedettä voidaan käyttää ideologisiin tarkoituksiin. Niiniluodon mukaan tämä ei kuitenkaan osoita, että tieteen tulokset olisivat väärinä. Myös tieteen oikeita tuloksia voidaan käyttää ajamaan joidenkin ryhmien etuja. Tieteen ja teknologian avulla on tehty paljon pahaa, sortoa ja tuhoa. Yksiä ja samoja tieteen tuloksia on käytetty hyvin moniin sosiaalisiin intresseihin. (Niiniluoto 1999, 288) Saksan parlamentti on hyväksynyt lain, joka kieltää levittämästä ajatusta, että Auschwitzin keskitysleiriä ei ole koskaan ollut olemassa. Valtio voi tällä tavalla suojautua epätoivotulta propagandalta. Mutta totuutta keskitysleirin olemassaolosta eivät päättä yksilöt eivätkä ryhmät, ei politiikka eikä poliisi, vaan ainoastaan fakta, että leiri oli olemassa. Demokratia on tärkeää tieteen harjoittamiselle siten, että sen tulee olla avointa kaikille, joilla on siihen kykyä. Mahdollisuus siihen ei saa riippua kansallisuudesta, sukupuolesta, rodusta tai varallisuudesta. Objektivistien faktojen ja totuuden olemassaolo merkitsee sitä, että totuus on ihmisauktoriteettien yläpuolella ja riippumaton ihmisten toiveista ja ryhmäintresseistä. Totuus takaa sen, että me voimme olla vapaita, koska mikään sosiaalinen painostus ei voi muuttaa totuutta. Tieto suojaa meitä manipuloinnilta ja vanhanaikaisilta ”ideologioilta” ja politiikkatoimilta. Silti kansalaisten on saatava päättää siitä, mikä on hyödyllistä tai hyödytöntä yhteiskunnassa ja miten tieteen tuloksia halutaan käyttää. ”Kuluttajapaneelit” voivat olla tässä suhteessa tarpeellisia. Kriittinen tiede voi antaa käyttökelpoista informaatiota yksilöiden, ryhmien ja yhteiskunnan päätöksiä varten, mutta lopullinen päätös voi tapahtua demokraattisessa prosessissa. (Niiniluoto 1999, 279, 285, 295-301)

Bhaskarin realistista ja naturalistista sosiaalista teoriaa on arvosteltu diskursiiviselta taholta, ja siinä kritiikissä tulee esiin niiden olennaisia eroavuuksia. Laclau asettaa kyseenalaiseksi Bhaskarin käsityksen, jonka mukaan tieteillä voisi olla yhtenäinen koodi. Hänen mukaansa koko meidän kokemuksemme on organisoitu diskursiivisiksi sarjoiksi. Kaikki faktiset havainnot tapahtuvat näiden sarjojen puitteissa. (Laclau and Bhaskar 1978, 9-13) Nigel Pleasants kirjoittaa, että Bhaskarin kriittisen sosiaalisen teorian idea, että sosiaalinen ja poliittinen kritiikki tarvitsee foundationaalisen teorian yhteiskunnan ´ontologiasta´, on pseudotieteellinen myytti, joka on pystytetty vanhan, hylätyn positivistisen sosiaalitieteen käsitteelle. (Pleasants 1999, 2) Ontologinen realismi ja epistemologinen relativismi ovat ´silmänkääntötempu´, jonka avulla pyritään saaman molempien maailmojen parhaat ominaisuudet. Tempu tehdään sanomalla, että ontologisella teorialla on oltava prioriteetti epistemologiseen teoriaan nähden. Episteemisen fallibilismin odottaisi vaikuttavan toiseen suuntaan ja tekevän varovaiseksi ontologisten fundamentaalisten tietoväitteiden esittämisessä. Kriittinen sosiaaliteoria on luonteeltaan essentialistinen, transsendentalistinen, idealistinen, konservatiivinen ja metafyyminen teoria. Se ei ole kriittinen itselleen. (Pleasants 1999, 9, 31, 50)

Myös kriittisen realismin taholta on esitetty kritiikkiä Bhaskarin sosiaaliteoriasta. Patomäen mukaan analogia sosiaalisten struktuurien ja magneetikentän välillä ei ole onnistunut, sillä magneettikenttä voi saada yksin aikaan muutoksia, mutta sosiaaliset struktuurit eivät voi sitä yksin tehdä, koska ne eivät ole koskaan riippumattomia toiminnasta. Sosiaaliset struktuurit ovat olemassa vain niiden toimintojen vuoksi, joita ne mahdollistavat tai rajoittavat. (Patomäki 1992, 37-39) Myös Kaidesoja sanoo, että Bhaskarin teoria sosiaalisista struktuureista on sisäisesti epäyhtenäinen. Kriittisen realismin sosiaalisessa ontologiassa esiintyy ongelmia siksi, että Bhaskar siirtää luonnontieteellisiä ontologioita olettamuksia sosiaalitieteitten ”syvyysuhteisiin”. (Kaidesoja 2009, 20, 57)

Toisaalta Laclauin teoriaa on kritisoitu ja sanottu, että Laclauin teorian ongelma näyttää olevan, että se sulkee pois minimaallisimmankin kausaaliselityksen. Laclauin kausaalisuus on pysyvää tapahtumien yhteyttä eikä struktuurimekanismien vaikutusta, joka on kausaalilakien perustana. Bhaskarilla kausaaliprosessit ovat riippumattomia ihmisen kognitiosta. Sosiaalisessa muutoksessa jotain säilyy aina samana. Sosiaalinen elämä on siten sekä symbolista että kausaalista. Laclaulle se on vain symbolista. (Curry 2002, 124-125)

Kathryn Dean sanoo, että postmarxismi pyrkii torjumaan essentialismin, mutta heillä voidaan havaita eräänlainen ”essentialistinen aksidentalismi”. Aksidentti, sattuma ei ole heillä poikkeus siitä, mitä odotetaan, vaan se on juuri sitä, mitä odotetaan. Maailma on välttämättä indeterministinen ja odottamaton. Laclau korvaa yhden välttämättömyyden toisella. Determinismin välttämättömyyden, joka mahdollistaa tarkan tulevaisuuden ennustamisen ja estää ihmisen vapauden, hän korvaa ilmeisesti korkeammalla indeterministisellä välttämättömyydellä, joka sulkee ennalta pois ennustamisen mutta myös tapahtumien säännönmukaisuuden. Tämä välttämättömyys on Deanin mielestä inhimillisen vapauden este eikä sen mahdollisuusehto. Tämä essentialistinen aksidentalismi voidaan ymmärtää diskurssin kausaaliseksi voimaksi, joka aiheuttaa yhdentekevyyden ja käsittämättömyyden kokemuksen. (Dean 2004, 154-155) Deanin mukaan Laclau pitää yhteiskunnan jatkuvaa paikoiltaan siirtymistä mahdollisuutena, jossa yksilöt voivat toteuttaa tavoitteitaan, koska yhteiskunnalla ei ole pysyvää perustaa. Dean sanoo kuitenkin, että jos yhteiskunnan objektiivisuus romahtaa, niin silloin romahtaa myös subjektiivisuus eikä subjekteilla ole tilaisuutta ohjata itseään todelliseen muutokseen. Ero todellisuuden ja fantasian välillä tulee merkityksettömäksi. (Dean 2004, 156, 159)

Henrik Bang, Canberran politiikan tutkimuksen professori, on sitä mieltä, että hegemoniateorian esittämä kollektiivinen toiminta on vanhanaikaista, hierarkkista ja kasvokkain tehtyä. Bangin mielestä poliittisen liikkeen tulisi olla yhteen liittävää toimintaa, joka olisi persoonallisempaa, joustavampaa, horisontaalisempaa, spontaanimpaa ja digitalisoituna se voisi olla suurempaa, luovempaa ja välittömämpää, jossa poliittiset johtajat ja maallikot voivat toimia toisiaan vastaan ja yhdessä. Se antaa myös mahdollisuuden maallikoille hallita itseään. (Bang 2015, 223-224, 228) Henrik Bangin mukaan radikaalin demokratian paradoksi on se, että sulkee pois itsehallinnan (*self-governance*) ja yhteishallinnan (*co-governance*) juuri niiltä ihmisiltä, joita se sanoo edustavansa. Kansa (*the people*) konstituoituu aina hegemonian kautta. Poliittinen johtaja tai auktoriteetti on radikaalissa demokratiassa se, joka konstruoi kansan identifioimalla vihollisen. (Bang 2015, 23) Merkitseekö kasvava huoli hegemoniasta sitä, että demokratiat kehittävät despoottisia piirteitä. Mutta parasta, mitä voimme tehdä 9/11-iskun jälkeen, on pyrkiä erottamaan vastakkaiset voimat toisistaan ja koettaa keskeyttää sen koneiston toiminta, joka voi johtaa globaaliin sotaan edistämällä antagonismia. Radikaali demokratia painaa *politeian* supervallan syliin, jos se kuvaa vihollisensa kaiken kattavaksi diskurssiksi, joka orientoituu kohti deliberaatiota ja subjektien välistä yksimielisyyttä. Hegemoniaopissa konsensusta kannattavia demokraatteja syytetään kaikkien erojen

tasoittamisesta. Heitä moititaan siitä, etteivät he näe, että toiseuden hegemoninen prinssiipi konstituoii liberaalia demokratiaa. Se prinssiipi määrää, kuka on vihollinen ja syrjäyttää ne, jotka eivät tottele määritelmää. Jos politiikka ja hegemoninen supervalta samastetaan, ei kunnioiteta maallikoita. (Bang 2015, 25-26)

Luc Ferryn mielestä nykyajan ongelma on, että asioiden kulku karkaa kaikkien käsistä vallanpitäjät mukaan lukien. Sen vuoksi kiireellinen tehtävä ei ole hyökätä ”valtaa” vastaan, vaan päinvastoin synnyttää uusia ideoita ja ihanteita, jotta pystyisimme edes jollakin tavalla vaikuttamaan maailmanmenoon. Häiritsevää ei ole enää valta vaan vallan puuttuminen. Siksi dekonstruktio ei ole työskentelyä ihmisen vapauttamiseksi, vaan se voi olla antautumista sokean ja järjettömän asioiden kulun rikostoveriksi. (Ferry 2006, 264-265)

Patomäen mukaan Laclauin antagonismissa on ongelmia. Laclau näkee antagonismin eräänlaisena metafyyssisenä periaatteena. Tällainen vastakkain asettelun retoriikka voi joskus toimia ja auttaa rakentamaan koalitioita, mutta se voi myös luoda vihaa, murentaa yhteisiä instituutioita, estää yhteistyön ja johtaa viimein jopa väkivaltaan ja politiikan loppuun. Patomäki sanoo, että Laclau kääntää populismikäsitteen melkein ylösalaisin verrattuna perinteisiin käsityksiin. Laclauin mukaan populismi luonnehditaan usein negatiivisesti, mutta populistisen politiikan yksi ydin on siinä, että retorisesti pystytään yhdistämään laaja joukko ihmisiä ja ryhmittymiä vastustamaan yhteistä vihollista. Tavoitteena on saada ”kansa” vastaan ”hallitsevaa eliittiä”. Tarkoitus on kyseenalaistaa uusliberaalinen ”normaali” ja ”järkevä”. Vallitseva hegemonia olettaa, että enemmistö suhtautuu populismiin suurella epäluulolla. Radikaalin demokratian kannalta tämä käsitys on käännettävä ylösalaisin. Kansa pitää saada vastustamaan eliittiä vasemmistopopulismin avulla, joka on silti sitoutunut demokraattisiin arvoihin. Tunteisiin vetoavat tarinat ovat tässä tehokkaita. (Patomäki 2015, 21-25)

Kootusti voidaan sanoa, että Laclauin hegemoniateorian ja kriittisen realismin sosiaaliteorian tärkeimpiä eroja on, että kriittisen realismin kannalta Laclau korostaa liikaa yhteiskuntarakenteiden diskursiivisuutta, kontingenttisuutta, poliittisuutta ja vastakohtaisuutta. Kriittisen realismin kannalta yhteiskuntarakenteet ovat pysyvämpiä ja muistuttavat luonnontieteellisiä entiteettejä.

11. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella Ernesto Laclau'n diskursiivista ontologiaa, epistemologiaa ja hegemoniateoriaa kriittisen realismin viitekehyksen valossa ja löytää näiden erilaisten paradigmojen silmiinpitävimpiä eroja. Edellä esitetty tutkielma on osoittanut, että käsitys todellisuuden ja kielen luonteesta on erilainen Laclaulle ja Bhaskarilla. Laclau'n mukaan on olemassa peruskielioppi, diskursiivinen horisontti, jossa kaikki objektit konstituutuvat ja joka välittää kontaktin todellisuuden kanssa. Diskurssin ulkopuolinen maailma rakentuu diskursiivisesti. Ero lingvistisen ja ei-lingvistisen välillä häviää. Ihminen on "heitetty" diskurssien maailmaan. Diskurssi on suhteitten järjestelmä, jolla on myös käytännön dimensio, ja poliittiset voimat muokkaavat sitä. Bhaskarin mukaan on tärkeää, että ihmisestä riippumaton todellisuus otetaan teorioiden lähtökohdaksi. Tätä realistista käsitystä ei voida todistaa, niin kuin ei mitään muutakaan laajaa maailmankuvaa, mutta sitä voidaan perustella ja siitä voidaan vakuuttua niiden perusteiden vuoksi. Arkikokemus ja luonnontieteitten valtava edistys tukevat eniten tätä näkemystä. Kriittisen realismin mukaan maailma voi olla olemassa ilman ihmisiä ja ilman diskurssia. Se on ollut olemassa miljoonia vuosia ennen ihmisen tietoisutta, eikä sen aseman voida ajatella muuttuneen ihmisen ilmestyessä. Maailma on konstituoitu siten, että sen ilmiöiden alla on monia erilaisia vaikuttavia mekanismeja ja struktuureja. Diskurssi on eräs tapaus näitä mekanismeja, jotka vaikuttavat maailmaan ja maailma diskurssiin. Diskursiiviset käytännöt ovat jatkuvassa kausaaliossa vuorovaikutuksessa materiaalisen maailman kanssa, kuten ihmisen mieli ja ruumis ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tärkeätä on korostaa niin sanottua referentiaalista eroa. Me voimme viitata maailmaan ja sanoa siitä jotakin. Bhaskarin mukaan hänen käsityksensä eroaa tässä selvästi Laclau'n diskursiivisesta näkemyksestä. Bhaskarin mielestä Laclau on ristiriidassa itsensä kanssa, koska Laclau sanoo, että tällä esineellä on referenssi riippumatta ihmisestä, mutta hän siirtää referenssin diskurssiin. Margaret Archer sanoo, että kieli ei voi olla koko maailman ovenvartija, sillä meillä on ei-sosiaalisia suhteita ei-sosiaaliseen todellisuuteen. Jos ihminen putoaa jäihin, hänellä on suora kontakti ympäristöönsä. Lapsi, jolla ei vielä ole kieltä, kohtaa maailman ja ihmiset erilaistumattomana objektina. Archer torjuu analogian, jonka mukaan yhteiskunta olisi kuin kieli. Laclau'n mukaan kaikki yhteiskunnalliset ilmiöt ovat diskursiivisia ja kielen relatiivisen luonteen mukaisia. Myös monet muut tutkijat yhtyvät kriittisen realismin näkemykseen. Ilkka Niiniluodon mukaan kieli on ihmisen tekemä sosiaalinen konstruktio, joka tekee mahdolliseksi viitata ulkoiseen maailmaan, kuvata asioita ja asiantiloja, suorittaa puheakteja ja luoda yhteys kielen ja todellisuuden välillä. Kielen merkkien tutkimus ei voi rajoittua

vain merkkien välisiin sisäisiin suhteisiin, kuten poststrukturalistit ajattelevat. Merkki voi edustaa jotakin ulkoista objektia. Jaakko Hintikan mukaan kieli on palvelijamme, ja me olemme sen herroja, emme sen vankeja. Me voimme vaihtaa kieltä ja jopa luoda uusia kieliä. Devitt ja Sterelny kirjoittavat, että kieli ei ole shakin kaltainen autonominen järjestelmä, kuten Saussure väittää. Peliin ei vaikuta ulkopuolinen todellisuus, eikä se ole kommunikaatiota. Kielellä on sen sijaan selvä suhde elämään, ja sen avulla edistetään kielestä riippumattomia päämääriä. Pelin kaltainen suljettu kielijärjestelmä tekee maailmasta selittämättömän ja luoksepääsemättömän mysteerin, lähes absurdin. Thomas Brante arvostelee Laclaun diskurssikäsitystä ja sanoo, että Laclaun diskurssiteoriaa voidaan pitää hänen oman filosofiansa mukaan diskursiivisena konstruktiona, jolla ei ole kosketusta todellisuuteen. Se on valtasuhteiden ja poliittisen ideologian synnyttämä. Laclaun mukaan diskurssi on synonyymi käytännön kanssa. Se heikentää Branten mukaan diskurssikäsitteen voimaa. Suhde ja jännite diskurssin ja toiminnan välillä ei ole silloin käsitteellisesti selvä. Tämä merkitsee, että käsite ”diskursiivinen käytäntö” tulee merkityksettömäksi. Branten mukaan diskurssianalyysi on tärkeä metodologinen väline yhteiskuntatieteissä ja voi olla täysin yhteensopiva realismin kanssa. On tarpeetonta laajentaa sen sisältöä monelle alueelle, sillä se voi silloin kadottaa terävyytensä. Jos diskurssi rajoitetaan selvemmin puheeseen, kirjoitukseen, argumentteihin ja ajatustapoihin, on diskurssi kausaalitekijä muiden joukossa ja voi selittää yhteiskunnallista kehitystä.

Edellä olevan perusteella voidaan väittää, että Laclaun diskurssiteoria ei ole onnistunut kuvaamaan diskurssin ja todellisuuden suhdetta tasapainoisella tavalla. Kriittisen realismin kannalta katsoen Laclau on pudottanut kokonaan pois intransitiivisen dimension, joka on kriittisessä realismissa kauken perusta.

Laclaun ja kriittisen realismin käsitykset tiedon synnystä ja olemuksesta ovat erilaisia. Bhaskarin mukaan ontologia edeltää aina epistemologiaa, ja havainto avaa meille tien todellisuuteen. Tiede toimii kolmivaiheisella kaavalla: identifioidaan ilmiö tai ilmiöt, konstruoidaan niille selitys, testataan empiirisesti tätä selitystä ja edetään identifioimalla synnyttävä mekanismi, josta tulee vuorostaan selitettävä ilmiö. Tässä jatkuvassa prosessissa todellisuuden syvemmät kerrokset tulevat esiin. Tämä tutkimustapa on ´retroduktiota´, joka on päättelyä taaksepäin lopputuloksesta syihin. Näin kriittinen realismi torjuu ajatuksen, jonka mukaan mikään diskurssin ulkopuolinen tekijä ei voisi olla tiedon perustana. Totuus, johdonmukaisuus, yhtenäisyys ja rationaalisuus ovat diskurssin mahdollisuusehto.

Neil Carry sanoo, että Bhaskar asetti maailman takaisin jaloilleen lähtien liikkeelle empiirisistä tapahtumista ja asiantiloista edeten niistä retroduktiivisesti alla oleviin mekanismeihin. Silloin struktuurit ja niiden vaikutukset tulivat eksistenssiltään itsenäisiksi. On lähdeittävä todellisuudesta eikä antropologiasta. Bhaskar halusi torjua siten antroposentrisen virheen, jossa oleminen (*being*) redusoidaan tiedoksi olemisesta. Laclau mukaan tietoprosessi lähtee aina liikkeelle käsitteistä, informaatiopaloista ja ideoista. Teoreettiset käytännöt tuottavat tiedon objektit, ja näin struktuuri edeltää aina faktoja. Kriittisen realismin kannalta Laclau relativisoi ontologian ja epistemologian niin, että löydettävänä ovat vain erilaiset diskursiiviset muodot.

Yllättävää on se, että Bhaskar on epistemologiassaan ”varovainen” ja katsoo, että kaikki uskomukset ovat sosiaalisesti tuotettuja. Siten kaikki tieto on väliaikaista eivätkä mitkään totuusarvot tai rationaalisuuden kriteerit ole olemassa historiallisen ajan ulkopuolella. Erilaisten totuusväitteiden välillä voidaan kuitenkin tehdä rationaalisia arviointeja, mikä väite on parempi kuin toinen. Bhaskar torjuu totuuden korrespondenssiteorian. Tätä näkemystä ovat monet kriittisen realismin edustajat arvostelleet, ja sitä voidaan pitää epä johdonmukaisuutena realistisen näkemyksen kannalta. Myös Bhaskarin näkemyksiä Kantin filosofiasta on pidetty ristiriitaisina. Toisaalta Bhaskar torjuu Kantin kategorioihin perustuvan epistemologian. Toisaalta hän käyttää Kantin apriorisia ilmauksia, jotka ovat ristiriidassa kriittisen realismin kanssa.

Ilkka Niiniluodon mukaan totuus on tieteen keskeinen tavoite. Totuus on kielen ja todellisuuden välinen semanttinen relaatio. Sen merkitys perustuu tiedon korrespondenssiteoriaan. Totuus ei ole kuitenkaan helposti saavutettavissa, ja jopa parhaat teoriat voivat osoittautua epätosiksi. Meidän on kuitenkin mahdollista lähestyä totuutta, ja siten tieteen totuuksilla on epätäydellinen, totuudenkaltainen muoto. Laclau mukaan politiikka ja valtasuhteet määräävät totuusdimensiota. Tiedosta tulee silloin vallan tavoittelua. Tätä voidaan pitää anti-intellektualismina. Thomas Branten mielestä Laclau ajattelee, että teoria hyväksytään valtasuhteista, ei sen selityskyvyn takia. Branten mukaan tiede antaa todellisuudelle mahdollisuuden ilmaista itsensä, sanoa kyllä tai ei, kun esimerkiksi kaukoputki ja mikroskooppi välittävät signaalin todellisuudesta. Johtopäätöksenä edellisestä keskustelusta voidaan väittää, että Laclau kuvaus tietoprosessista on ongelmallinen. Totuusdimension asema, joka on tieteessä olennaista, on hänellä heikentynyt.

Tutkielmassa esillä olleissa ontologisissa ja epistemologisissa käsityksissä voidaan havaita eräänlainen jatkumo subjektiivisen elementin määrässä. Toisessa ääripäässä on naivi realismi. Sen mukaan todellisuus vaikuttaa aistihavaintoihin ja synnyttävät oikean tiedon. Toisena voidaan erottaa tieteellinen realismi, jota esimerkiksi Niiniluoto edustaa. Sen mukaan todellisuus on olemassa ja siitä voidaan saada tietoa, mutta ihmisen oma subjektiivinen viitekehys vaikuttaa tietoon siten, että todellisuutta ja totuutta voidaan vain lähestyä ja päätyä totuudenkaltaiseen tietoon. Totuuden korrespondenssi on johtamassa tiedonhankinnassa. Seuraavaksi voidaan asettaa Bhaskarin teoria, jossa todellisuus on olemassa, mutta ihmisen subjektiivinen osuus on niin vahvasti vaikuttamassa, että korrespondenssiteoria ei päde. Ihmiset muodostavat viitekehyksensä kautta erilaisia tulkintoja todellisuudesta. Niitä voi kuitenkin rationaalisesti vertailla ja niiden paremuus voidaan todeta. Edelleen voidaan asettaa jatkumolle Laclaun teoria, jonka mukaan todellisuus on kyllä olemassa ihmisen ulkopuolella, mutta sitä lähestytään aina diskurssien kautta. Diskurssin ulkopuolinen todellisuus ei vaikuta diskurssiin. Puhtaan totuuden olettaminen ja tavoittelu on aina illuusiota. Lopulta toisena äärimmäisyytenä on radikaali postmoderni tulkinta, jonka mukaan maailmamme on aina tulkittua ja todellisuuden olemassaolo diskurssin ulkopuolella jää epämääräiseksi ja kyseenalaiseksi.

Kootusti voidaan sanoa, että Laclaun ja kriittisen realismin tärkein epistemologinen ero on, että Laclaun mukaan tietoprosessi alkaa käsitteistä ja ideoista ja kriittisen realismin mukaan todellisuus muovaa meidän kognitiotamme. Yllättävää on, että Bhaskar torjuu korrespondenssiteorian, jonka useat muut kriittisen realismin kannattajat haluavat säilyttää.

Laclaun ja Bhaskarin käsitykset sosiaalitieteiden roolista ovat erilaiset. Bhaskarin pyrkimyksenä oli asettaa perustus luonnontieteitten postpositivistiselle filosofialle ja kehittää sen avulla sosiaalitieteitten realistinen filosofia. Sosiaaliset struktuurit muistuttavat luonnontieteellisiä entiteettejä kuten esimerkiksi magneettikenttää. Bhaskarin mukaan luonnontieteellisen ja sosiaalitieteellisen metodin välillä on olennainen samankaltaisuus. Kriittisen realismin mukaan sosiaaliin objekteihin voidaan soveltaa ontologista realismia samoin kuin luonnontieteellisiin kohteisiin. Niillä on emergenttistä kausaalista voimaa. Näin sosiaalinen elämä ei ole täysin erossa luonnon maailmasta, vaan se on osa koko todellisuuden kausaalista rakennetta.

Laclau asettaa kyseenalaiseksi Bhaskarin käsityksen, jonka mukaan tieteillä voisi olla tällainen yhtenäinen koodi. Hänen mukaansa koko meidän kokemuksemme on organisoitu diskursiivisiksi sarjoiksi. Kaikki faktiset havainnot tapahtuvat näiden sarjojen puitteissa. Bhaskarin kriittisen sosiaalisen teorian idea, että sosiaalinen ja poliittinen kritiikki tarvitsee foundationaalisen teorian yhteiskunnan ´ontologiasta`, on pseudotieteellinen myytti, joka on pystytetty vanhan, hylätyn positivistisen sosiaalitieteen käsitteelle.

Roy Bhaskarin ja Ernesto Laclaun yhteiskunnallisten käsitysten erona voitaneen pitää sitä, että Bhaskar haluaa varhaisissa teoksissaan ensisijaisesti etsiä totuutta ja ymmärtää. Hän ei pyri edistämään mitään tendenssiä tai jonkin ryhmän intressiä. Laclaun pyrkii hahmottelemaan vasemmistolle nykyaikaan sopivaa strategiaa. Hän tekee sosiaalista tutkimusta poliittikkona, ja hänen pääasiallinen pyrkimyksensä on muuttaa maailmaa ja edistää eettisesti emansipaatiota. Bhaskar korostaa tieteellistä näkökulmaa eikä pyri laatimaan mitään poliittista taisteluohjelmaa. Silti yhteiskunnallinen muutos on hänen mukaansa tärkeä, ja yhteiskunnallisia epäkohtia voidaan korjata. Samoin Margaret Archerilta puuttuu Laclaun kaltainen poliittinen ohjelma. Hän käsittelee teoriassaan yhteiskunnallista muutosta, morfogeneesista, mutta se ei ole hänellä mikään taistelustrategia.

Laclau korostaa yhteiskunnan ja politiikan kontingenttisuutta. Kriittisessä realismissa yhteiskunnalliset ilmiöt ymmärretään vakaammiksi. Bhaskar sanoo, että yhteiskunta on ontologisesti ja transsendentaalisesti todellinen. Sosiaaliset rakenteet saattavat olla yhtä objektiivisia ja vaikuttavia kuin luonnonlait. Struktuurit ja niiden vaikutukset ovat eksistenssiltään itsenäisiä. Margaret Archer sanoo, että yhteiskunnallisten ilmiöiden alla olevat mekanismit ovat transfaktuaalisia, mikä merkitsee, että niiden toiminta on jatkuvaa ja säännöllistä ja niiden ominaisuudet ovat kestäviä, vaikka niiden vaikutukset ovat moninaisia. Vaikka sosiaaliset muodot ovat historiallisesti kontingenteja, sosiaalinen ei ole puhtaasti kontingenttia. Muutoin sosiaalitiede romahtaisi eikä olisi mitään historiaa jäljellä. Metafyysisesti oletetaan, että jotkut suhteet ovat välttämättömiä tai ainakin suhteellisen pysyviä. Jos kaikki vain virtaisi, verifikaatio ja falsifikaatio olisivat mahdottomia. Silti transfaktuaalisuus on vain suhteellisen kestävä. Archer sanoo, että kontingenttisuuden ylistäminen on vihamielisyyttä morfogeneettistä lähestymistapaa kohtaan. Kathryn Dean sanoo, että postmarxismi pyrkii torjumaan essentialismin, mutta siinä voidaan havaita eräänlainen ”essentialistinen aksidentalismi”. Aksidentti, sattuma ei ole siinä poikkeus siitä, mitä odotetaan, vaan

se on juuri sitä, mitä odotetaan. Maailma on välttämättä indeterministinen ja odottamaton. Laclau korvaa yhden välttämättömyyden toisella. Kriittisen realismin kannalta tärkeimmät erot Laclau'n hegemoniateorian ja kriittisen realismin sosiaaliteorian välillä ovat siten, että hegemoniateoria korostaa liikaa yhteiskuntarakenteiden diskursiivisuutta, poliittisuutta, kontingenttisuutta ja vastakohtaisuutta.

Yhteenvetona voitaneen lopuksi sanoa, että paradigmatyöistä Ernesto Laclau'n diskursiivisen hegemoniateorian ja kriittisen realismin välillä on edelleen olemassa eikä se ole ratkennut sovitteluyrityksistä huolimatta.

12. Kirjallisuus

Alston, William P.

- 2001 A Sensible Metaphysical Realism. The Aquinas Lecture, 2001.
Milwaukee: Marquette University Press Ltd.

Althusser, Louis

- 1984 Ideologiset valtiokoneistot. Suom. Leevi Lehto & Hannu Sivenius. (1976) Tampere:
Vastapaino.

Annell, Matti T.

- 2010 Uskonto ilman uskontoa. Radikaalin postmodernin uskonnonfilosofian haaste.
Diss. Helsinki: Yliopistopaino.

Archer, Margaret S.

- 1995a Culture and Agency. The place of culture in social theory.
Revised ed. (1988) Cambridge: University Press.
- 1995b Realist social theory: the morphogenetic approach.
Cambridge: Cambridge University Press.
- 1998c Realism and morphogenesis. – Critical Realism. Essential
Readings. Ed. by Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew
Collier, Tony Lawson and Alan Norrie. London: Routledge.
- 2007 Making our Way through the World. Human Reflexivity
and Social Mobility. Cambridge: Cambridge University Press.

- 2014a Introduction: 'Stability' or 'Stabilization' – On Which Would Morphogenic Society Depend? – Late Modernity. Trajectories towards Morphogenic Society. Ed. by Margareth S. Archer. Switzerland: Springer International Publishing.
- 2014b The Generative Mechanism Re-configuring Late Modernity. – Late Modernity. Trajectories towards Morphogenic Society. Ed. by Margaret S. Archer. Switzerland: Springer International Publishing.

Bang, Henrik Paul

- 2015 Foucault's Political Challenge. From Hegemony to Truth. New York: Palgrave Macmillan

Bastow, Steve

- 2005 Ideology and Social Movements: the case of FN. – Politics and Post- structuralism. An introduction. Ed. by Alan Finlayson and Jeremy Valentine. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Bhaskar, Roy

- 1978 A Realist Theory of Science. Rpt. (1975) Sussex: The Harvester Press.
- 1979 The Possibility of Naturalism. A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences. Brighton, Sussex: The Harvester Press.
- 1991 Philosophy and the Idea of Freedom. Oxford: Blackwell.
- 1993 Dialectic. The Pulse of Freedom. London: Verso.
- 1998a Philosophy and Scientific Realism. – Critical Realism. Essential Readings. Ed. by Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson and Alan Norrie. London: Routledge

- 1998b Societies. Critical Realism. – Critical Realism. Essential Readings. Ed. by Margaret Archer, Roy Bhaskar. Andrew Collier, Tony Lawson and Alan Norrie. London: Routledge.
- 2000 From East to West. Odyssey of a soul. Critical Realism: Interventions series. London: Routledge.

Brante, Thomas

- 2005 Några ord om realismen, Bhaskar och Laccalu. Fronesis 193-198

Böök, Mikael

- 1979 Johdanto. – Gramsci, Antonio: Vankilavihkot. Suom. Martti Berger, Mikael Böök, Leena Talvio (1975) Toim. Mikael Böök. Helsinki: Kansankulttuuri.

Collier, Andrew

- 1994 Critical Realism. An Introduction to Roy Bhaskar's Philosophy. London: Verso.

Curry, Neil

- 2002 Critical Realism. Beyond the Marxism/post-Marxism divide. – Critical Realism and Marxism. Ed. by Andrew Brown, Steve Fleetwood and John Michael Roberts. London: Routledge.
- 2004 Lost in transit. Reconceptualising the real. – Realism, Discourse and Deconstruction. Ed. by Jonathan Joseph and John Michael Roberts. London: Routledge.

Dean, Kathryn

- 2004 Laclau and Mouffe and the discursive turn. The gains and the losses. – Realism and Deconstruction. Ed. by Jonathan Joseph and John Michael Roberts. London: Routledge.

Delanty, Gerard

2003 Social Science. Beyond Constructivism and Realism. Rpt. 1997. Buckingham: Open University Press.

Derrida, Jacques

1990 Limited Inc. Transl. by Samuel Weber (1972) Evanston Il.: Northwestern University Press.

2001 As if it were Possible, "within such limits"... – Questioning Derrida. With his reply on philosophy. Ed. by Michel Meyer. Aldershot: Ashgate.

Devitt, Michael

1990 Realism and Truth. 2nd. ed. (1984) Princeton: Princeton University press.

Devitt, Michael & Sterelny, Kim

1987 Language and Reality. An Introduction to the Philosophy of Language. Oxford: Basil Blackwell.

Finlayson, Alan and Valentine, Jeremy

2005 Introduction. - Politics and Post-structuralism. Ed. by Alan Finlayson and Jeremy Valentine. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Fleetwood, Steve

2002a Critical Realism: augmenting Marxism. The marriage of critical realism and Marxism. Happy, unhappy or the rocks? Critical Realism and Marxism. Ed. by Andrew Brown, Steve Fleetwood and John Michael Roberts. London: Routledge.

2002b What kind of theory is Marx's labour theory of value? A critical realist inquiry.
Critical Realism and Marxism. Ed. by Andrew Brown, Steve Fleetwood and John
Michael Roberts. London; Routledge.

Glynos, Jason and Howarth, David R.

2006 Logics of Critical Explanation in Social and Political Theory. London: Routledge.

Goldstein, Philip

2002 Ernesto Laclau and Chantal Mouffe. – Postmodernism: The Key Figures. Ed. by Hans
Bertens and Joseph Natoli. Oxford: Blackwell.

Gramsci, Antonio

1979 Vankilavihkot. (valikoima) Suom. Martti Berger, Mikael Bööck, Leena Talvio (1975)
Toim. Mikael Bööck. Helsinki: Kansankulttuuri Oy.

Griggs, Steven and Howarth, David

2005 The Work of Ideas and Interests in Public Policy. – Politics and Post- structuralism.
An introduction. Ed. by Alan Finlayson and Jeremy Valentine. Edinburgh:
Edinburgh University Press.

Groff, Ruth

2003 Critical Realism, Post-positivism and the Possibility of Knowledge Routledge:
London

Hintikka, Jaakko

- 1986 Onko totuus saavuttamaton? – Kieli ja maailma. Toim. Martin Kush & Jaakko Hintikka. Prometheus-sarja. Oulu: Pohjoinen.

Howarth, David and Yannis Stavrakakis

- 2000 Introducing discourse theory and political analysis. – Discourse theory and political analysis. Identities, hegemonies and social change. Ed. by David Howarth, Aletta J. Norval and Yannis Stavrakakis. Manchester: Manchester University Press.

Howarth, David

- 2005 Applying Discourse Theory: the Method of Articulation. – Discourse Theory in European Politics. Identity, Policy and Governance. Ed. by David Howarth and Jacob Torfing. New York: Palgrave Macmillan.
- 2015 Introduction. – Ernesto Laclau. Post-Marxism, populism and critique. Ed. by David Howarth. New York: Routledge.

Joseph, Jonathan

- 2001 Five ways in which critical realism can help Marxism. - Critical Realism and Marxism. London: Routledge.

Kaidesoja, Tuukka

- 2005 The Trouble with Transcendental Arguments: Towards A Naturalization of Roy Bhaskar's Early Ontology. – Journal of Critical Realism, 4(1), 28-61. - Studies on Ontological and Metodological Foundations of Critical Realism in the Social Sciences. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 376. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

- 2007 Exploring the Concept of Causal Power in A Critical Realist Tradition. - Journal for the Theory of Social Behavior, 37(1), 63-87. – Studies on Ontological and Methodological Foundations of Critical Realism in the Social Sciences. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 376. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- 2009 Introduction. - Studies on Ontological and Methodological Foundations of Critical Realism the Social Sciences. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 376. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Kuusela, Pekka

- 2006a Rakenne, toimijuus ja realistinen yhteiskuntateoria. Realismin haaste sosiaali-tieteissä. Toim. Pekka Kuusela & Vuokko Niiranen. Suomi: Oy UNIpress Ab.
- 2006b Realismi, kriittinen realismi ja sosiaalitieteet. Realismin haaste sosiaali-tieteissä. Toim. Pekka Kuusela & Vuokko Niiranen. Suomi: Oy UNIpress Ab.

Laclau, Ernesto

- 1977 Politics and Ideology in Marxist Theory. Capitalism – Fascism – Populism. London: Verso
- 1990 New Reflections on the Revolution of our Time. Phronesis. London: Verso.
- 1993 Discourse. – A Companion to Contemporary Political Philosophy. Blackwell Companions to Philosophy. Ed. by Robert E. Goodin and Philip Petit. Oxford: Blackwell Publishers.
- 1994 Introduction. -The Making of Political Identities. Ed. by Ernesto Laclau. London: Verso.
- 1996 Deconstruction, Pragmatism, Hegemony. – Deconstruction and Pragmatism. Simon Crichley, Jacques Derrida, Ernesto Laclau and Richard Rorty. Ed. by Chantal Mouffe. London: Routledge.

- 1998 The Politics of Rhetoric. Sub-series in Ideology and Discourse Analysis. Number 09. Colchester, Essex.
- 2000 Foreword. – Discourse theory and political analysis. Identities, hegemonies and social change. Ed. by David Howarth, Alette J. Norval and Yannis Stavrakakis. Manchester: Manchester University Press.
- 2006 Glimpsing the Future. – Laclau. A critical reader. Rpt. (2004) Ed. by Simon Critchley and Oliver Marchart. London: Routledge.
- 2005 On Populist Reason. 2nd ed. (2005) London: Verso.
- 2014 The Rhetorical Foundations of Society. London: Verso.
- 2015 Post-Marxism, populism and critique. Ed. by David Howarth. New York: Routledge.

Laclau, Ernesto & Bhaskar, Roy

- 1996 Discourse Theory vs Critical Realism. A debate in Essex. Journal of Critical Realism.

Laclau, Ernesto and Mouffe, Chantal

- 2001 Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics. 2nd ed.(1985) London: Verso.

Martin, James

- 2005 The State and Sovereign Subjectivity. – Politics and Post-structuralism. An Introduction. Ed. by Alan Finlayson and Jeremy Valentine. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Merquior, J. G.

- 1985 Foucault. London: Fontana Press/Collins.

Mouffe, Chantal

- 1993 Towards a liberal socialism. - The Return of the Political. Ed. by Chantal Mouffe. London: Verso
- 2000 The Democratic Paradox. London: Verso
- 2005 Radical Thinkers. - The Return of the Political. Rpt. (1993). London: Verso

Niiniluoto, Ilkka

- 1993 Järke, aivot ja välineet. Kulttuurifilosofisia esseitä. Helsinki: Otava.
- 1999 Critical Scientific Realism. Oxford: Oxford University Press.

Norris, Christopher

- 1982 The Deconstructive Turn. Essays in the rhetoric of philosophy. London: Methuen.
- 1986 Deconstruction: Theory and Practice. 5th. pr. (1982) New accents. London: Methuen.
- 2002 Truth Matters. Realism, anti-realism and response-dependence. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Norval, Aletta J.

- 2000 Trajectories of future research in discourse theory. - Discourse theory and political analysis. Identities, hegemonies and social change. Ed. by David Howarth, Aletta J. Norval and Yannis Stavrakakis. Manchester: Manchester University Press.

Palonen, Emilia

- 2008 Ernesto Laclau & Chantal Mouffe. Diskurssiteoriaa ja radikaalia demokratiaa. – Poliitiikan nykyteoreetikkoja. Toim. Kia Lindroos & Suvi Soininen. Helsinki: Gaudeamus.

Patomäki, Heikki

- 1991 *Critical Realism and World Politics. An explication of a critical theoretical and possibilistic methodology for the study of world politics.* Department of political science. University of Turku. Studies on Political Science No 12. Turku: Painosalama Oy.

Pavel, Thomas G.

- 1989 *The Feud of Language. A History of Structuralist Thought.* Transl. by Linda Jordan and Thomas G. Pavel. Cambridge: Basil Blackwell.

Peters, Michael A.

- 2001 *Poststructuralism, Marxism, and Neoliberalism. Between Theory and Politics.* Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Pleasants, Nigel

- 1999 *Wittgenstein and the idea of a critical social theory. A critique of Giddens, Habermas and Bhaskar.* London: Routledge.

de Saussure, F.

- 2000 *Course in General Linguistics.* Transl. by Roy Harris. Ed. by Charles Bally, Albert Sechehaye & Albert Riedlinger. (1972) 6th pr. London: Duckworth.

Smith, Anna Marie

- 1996 *Laclau and Mouffe. The radical democratic imagery.*
London: Routledge.

Stavrakakis, Yannis

- 2003 The Lacanian Left. Psychoanalysis, Theory, Politics. SANY series
in Psychoanalysis and Culture. New York: State University of New York.

Therborn, Göran

- 2010 From Marxism to Post-Marxism. Rpt. (2008) London: Verso.

Torring, Jacob

- 1999 New Theories of Discourse. Laclau, Mouffe and Žižek. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- 2005 Discourse Theory: Achievements, Arguments, and Challenges.- Discourse Theory in European Politics. Identity, Policy and Governance. Ed. by David Howarth and Jacob Torring. New York: Palgrave Macmillan.

Trigg, Roger

- 1993 Rationality and Science. Can Science Explain Everything? Oxford: Blackwell.
- 1998 Rationality and Religion. Does Faith Need Reason? Oxford: Blackwell.

Wicks, Robert

- 2003 Modern French Philosophy. From Existentialism to Postmodernism. Oxford: Oneworld Publications.

Willmott, Hugh

- 2001 Theorizing Contemporary Control: Some Post-structuralist Responses to Some

Critical Realist Question. Organization. pp. 747-780. London.

Wittgenstein, Ludwig

1989 On Certainty. Ed. by G. E. M. Anscombe & G. H. Wright. Transl. by Denis Paul & G. E. M. Anscombe. (1951) Oxford: Blackwell.

Wright, Andrew

2012 Christianity and Critical Realism. Ambiguity, truth and theological literary. London: Routledge. Oxford: Blackwell.
